

**T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**YOKSULLUKLA MÜCADELEDE
SOSYAL GİRİŞİMCİLİK:
GRAMEEN MİKROKREDİ MODELİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Enver MENGÜ

Enstitü Anabilim Dalı: Sosyal Hizmet

Enstitü Bilim Dalı: Sosyal Hizmet

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ali Rıza ABAY

TEMMUZ - 2016

**YOKSULLUKLA MÜCADELEDE
SOSYAL GİRİŞİMCİLİK:
GRAMEEN MİKROKREDİ MODELİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Enver MENGÜ (137203026)

Enstitü Anabilim Dalı: Sosyal Hizmet

Enstitü Bilim Dalı: Sosyal Hizmet

Bu tez 13/07/2016 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.

Prof.Dr. Ali Rıza ABAY

Jüri Başkanı

☒ Kabul
☐ Red
☐ Düzeltme

Doç.Dr. Bedrettin KESGİN

Jüri Üyesi

☒ Kabul
☐ Red
☐ Düzeltme

Yrd.Doç.Dr. H. Hüseyin TAYLAN

Jüri Üyesi

☒ Kabul
☐ Red
☐ Düzeltme

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Enver MENGÜ

13.07.2016

ÖNSÖZ

Yoksulluk birden fazla disiplinin ilgi alanına giren çok yönlü ve tarihi de eski bir sosyal sorundur. Sosyal sorunların çözümünde yenilikçi ve sistemli çözüm önerileriyle ortaya çıkan sosyal girişimcilik olgusu ise sosyal sorunların çözümünü odağına almış olan sosyal hizmet disiplininde önemli bir üne sahip olmuştur. Olgunun özellikle ün kazanmasında 2006 yılında mikrokredi uygulaması keşfiyle Bangladeşli Muhammed Yunus'un aldığı Nobel Ödülünün etkisi büyüktür. Mikrokredi uygulaması çok sayıda çalışmanın konusu olmayı başarmış fakat uygulamanın sosyal girişimcilik bağlamında okunması literatürde eksik kalmıştır. Nitekim sosyal girişimciliğin eşsiz örneği olarak gösterilen Muhammed Yunus'un sosyal girişimcilik olgusuna yönelik temkinli yaklaşımı ise çalışmanın gerilim noktasını teşkil etmektedir. Bu sebeple bu çalışmada Muhammed Yunus'un mikrokredi uygulamasının hangi yönleriyle sosyal girişimcilik modeli sayılabileceği Yunus'un da bakışı dahil edilerek ortaya konulacaktır.

Bu çalışmamı hazırlamamda öncelikle sosyal girişimcilik olgusuna dikkatimi çeken Yrd. Doç. Dr. Murat ŞENTÜRK'e, konunun gerek yoksulluk boyutunda katkılarını gerekse de akademik ürün ortaya koymamda bana desteklerini esirgemeyen Doç. Dr. Bedrettin KESGİN'e ve diğer bölüm hocalarıma teşekkürü bir borç bilirim. Teşekkürlerimin en güçlüsünü ise akademi hayatımın henüz başındayken yaşadığım gerilimlerde ve hayal kırıklıklarında bana desteğini esirgemeyen tez danışmanım ve saygıdeğer hocam Prof. Dr. Ali Rıza ABAY'a borçluyum. Ayrıca çalışma sürecinde katkıları için Arş. Gör. Habibullah AKINCI, Arş. Gör. Pınar KÜTÜK YILMAZ ve kardeşim Sedat MENGÜ'ye de teşekkürlerimi sunarım. Son olarak da ihmalkarlığımı hoş gören eşime ve doğuşuyla bana sahip olduklarımın değerini yeniden hissettiren kızıma teşekkür ediyorum. Bu tezimi ise bilgiyi akademik bir haz malzemesi yerine insanların hayatlarına dokunmada bir araç olarak kullananlara adıyorum.

Enver MENGÜ

13 Temmuz 2016

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	v
ÖZET.....	vi
SUMMARY	vii
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: KAVRAMSAL AÇIDAN YOKSULLUK VE SOSYAL GİRİŞİMCİLİK	6
1.1. Yoksulluğun Tanımı.....	6
1.1.1. Mutlak Yoksulluk.....	7
1.1.2. Göreli Yoksulluk.....	8
1.1.3. İnsani Yoksulluk	10
1.2. Yoksullukla İlgili Yeni Tartışmalar	11
1.2.1. Yeni Yoksulluk	12
1.2.2. Çalışan Yoksullar	14
1.2.3. Sosyal Ekonomi.....	17
1.3. Sosyal Girişimcilik Olgusu	18
1.3.1. Kavramsal Tanımı.....	19
1.3.2. Tarihsel Gelişimi	21
1.3.3. Sosyal Hizmet Boyutu.....	24
1.4. Sosyal Girişimciliğin Bileşenleri	25
1.4.1. Lider	26
1.4.2. Kaynak	28
1.4.3. Sosyal Sermaye	29
1.4.4. Yenilikçi Yöntem	31
1.4.5. Sosyal Fayda	32
BÖLÜM 2: YOKSULLUKLA MÜCADELE VE SOSYAL GİRİŞİMCİ YAKLAŞIM.....	34
2.1. Yoksulluğa Yaklaşım Biçimleri.....	35
2.1.1. Bireysel Sorun Olarak Yoksulluk	36
2.1.2. Yapısal Sorun Olarak Yoksulluk.....	39
2.2. Yoksulluk Sorununa Yaklaşımlar	41
2.2.1. Liberal Yaklaşım	43
2.2.2. Muhafazakar Yaklaşım	44
2.2.3. Sosyal Devlet Yaklaşımı	45

2.3. Yoksulluk Sorununa Müdahale Biçimleri.....	47
2.3.1. Dolaylı Müdahale.....	48
2.3.2. Doğrudan Müdahale.....	49
2.4. Yoksulluğa Müdahalede Sosyal Girişimcilik.....	51
2.4.1. Sosyal İnovasyon.....	52
2.4.2. Sektörel Birliktelik.....	55
2.4.3. Sürdürülebilirlik.....	56
 BÖLÜM 3: SOSYAL GİRİŞİMCİLİKTE GRAMEEN MİKRO-KREDİ ÖRNEĞİ.....	 61
3.1. Muhammed Yunus ve Yoksulluğa Yaklaşımı	62
3.1.1. Bonsai Ağacı Metaforu	63
3.1.2. Mikrokredi Uygulamasından Grameen Bank Modeline	65
3.1.3. Sosyal Girişim ile Sosyal İşletme Karşılaştırması	67
3.2. Sosyal Girişimci Yönüyle Muhammed Yunus	71
3.2.1. Sosyal Girişimci Nitelikleri.....	72
3.2.2. Sosyal Girişimci Yaklaşımı.....	73
3.3. Sosyal Girişimcilik Bağlamında Grameen Mikrokredi.....	76
3.3.1. Sosyal Girişimcilik Bileşenleri.....	76
3.3.2. Sosyal Girişimcilik İşlevleri.....	78
3.3.3. Grameen Mikrokredi Modeline Yönelik Eleştiriler	81
 SONUÇ VE ÖNERİLER.....	 85
KAYNAKLAR	91
ÖZGEÇMİŞ.....	102

KISALTMALAR

BM	: Birleşmiş Milletler
DB	: Dünya Bankası
UNDP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
vd.	: ve diğerleri

YAÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Özeti

Tezin Başlığı: Yoksullukla Mücadelede Sosyal Girişimcilik: Grameen Mikro kredi Modeli	
Tezin Yazarı: Enver MENGÜ	Danışman: Prof. Dr. Ali Rıza ABAY
Kabul Tarihi: 13.07.2016	Sayfa Sayısı: IX (ön kısım) + 102 (tez)
Anabilimdalı: Sosyal Hizmet	Bilimdalı: Sosyal Hizmet
Yoksulluk birden fazla disiplinin ilgi alanına giren ve birden fazla sosyal sorunla ilişkili olan son derece karmaşık bir meseledir. Bu durum yoksulluk yazınında büyük bir yekün de oluşturmaktadır. Öyle ki zaman zaman yoksulluk tartışmalarının tükendiğine yönelik bir yargının yaygınlık kazandığı görülmektedir. Yoksulluk tartışmalarının tükenmesinin yanında daha önemli olan durum ise yoksulluk sorununun ortadan kaldırılmasıdır. Bu da dünya üzerinde tek yoksulun kalmamasını ifade eden ve doğrulanabilirliği mümkün olmayan son derece büyük bir iddia içermektedir. Ayrıca savaş ve göç gibi belli döngüsel nedenler yoksulluğu yeniden gündeme taşıırken, sosyo-ekonomik yapıda görülen değişimler de sorunu yenileştirmenin yanında belli çözümleri de yenileştirebilmektedir. İşte bu noktada Bangladeş’li iktisat profesörü Muhammed Yunus, yeni kurulmuş olan ülkesinin yaşadığı büyük çaplı yoksulluk sorununa çözüm getirebilme amacıyla sahip olduğu akademik kimliğini kullanarak bir grup öğrencisi ile birlikte alana çıkmıştır. Çalışması adına Bangladeş’te Jobra köyünü seçen Muhammed Yunus burada, daha sonra kendi ismi ile anılacak olan “mikro kredi” uygulamasını keşfetmiştir. Mikro kredi uygulaması, bankaların ödeme konusunda güvenmedikleri için kredi vermeyi kabul etmediği yoksul kesime küçük ölçekli krediler sağlayan ve bu yolla da yoksulların girişimciliklerini artırmayı hedefleyen bir sistemi ifade etmektedir. Bu yönüyle mikro kredi sisteminin, son dönemde yoksulluğu ortadan kaldırabilme potansiyeli bağlamında sıklıkla ele alındığı ve ciddi eleştirilerin de konusu haline getirildiği görülmektedir. Söz konusu uygulamanın ün kazanmasında ise Muhammed Yunus’un 2006 Nobel Ödülü de dahil olmak üzere çeşitli platformlarda sosyal girişimcilik ödülleri alması doğrudan etkili olmuştur. Diğer taraftan çeşitli girişimcilik prensiplerini ve yenilikçi yöntemini sosyal fayda sağlama yönünde kullanarak toplumsal sorunlara çözüm üretme çabası olan sosyal girişimciliğin yoksulluk alanında önemli bir figürü olarak anılan Muhammed Yunus’un, sosyal girişimcilik bağlamında henüz ele alınmadığı görülmüştür. Kaldı ki Yunus, kendi yazılarında da ifade ettiği üzere sosyal girişimcilik olgusuyla sorunlu bir ilişkiye sahiptir ve modeli için sosyal girişim yakıştırmalarını reddetmektedir. Bu sebeple de alanda sosyal girişimcilik örneği olarak görülen ama kurucusu tarafından sosyal girişimciliğin dışında tanımlanan Grameen Mikro kredi Modeli önemli bir tartışma zemini oluşturmaktadır. Bu noktadan hareketle de çalışmamızda temel olarak yoksullukla mücadele sürecinde sosyal girişimcilik olgusunun katkısı ortaya konulacak ve örneklem olarak seçilen Grameen Mikro kredi Modelinin söz konusu bağlamda okunma imkanı ele alınacaktır.	
Anahtar kelimeler: Yoksulluk, Sosyal Girişimcilik, Mikro Kredi, Muhammed Yunus, Grameen	

Yalova University Institute of Social Sciences Master Thesis Summary

Title: Social Entrepreneurship in the Struggle Against Poverty: Grameen Microcredit Model	
Thesis Author: Enver MENGÜ	Advisor: Prof. Dr. Ali Rıza ABAY
Date of Acceptance: 13.07.2016	Total Number of Pages: IX (pre text) + 102 (body)
Department Social Work	Field of Study: Social Work
Poverty is an extremely complicated matter which is within more than one discipline's area of interest, and related to many social problems. This situation causes a great accumulation in poverty literature. Therefore, it is seen that there is a common judgement as "poverty arguments are run out". Poverty eradication is more important situation as well as ending of poverty arguments. It means a huge claim stating that no poor person around the world and this thesis can't have verifiability. Also, economic, social, political development and some circular causes as war and migration bring up again poverty. Besides, these developments bring up new solution methods. At this point, Bangladeshi economy professor Muhammed Yunus, moved with his academic identity and knowledge on economy from academy to field with some of his students to solve the huge poverty problem in his recently founded country. For this purpose, Yunus selected Jobra village in Bangladesh and explored "micro credit" practice which will be later named by his name. Micro credit system gives small-scale money credit in order to enhance entrepreneurship to poor person who are not trusted by other banks. This new practice recently is praised or vilified in poverty literature, and frequently studied about capability or effect of his practice on poverty eradication. It has caused directly the new practice gained fame, with the help of Muhammed Yunus getting social entrepreneurship awards in various platforms including 2006 Nobel Prize. On the other hand, although Muhammed Yunus is known as an important figure of social entrepreneurship in poverty context, that producing solution with enterprise principles and social benefits this topic has not yet studied in context of social entrepreneurship. Beside that despite of having many social entrepreneur awards, Muhammed Yunus does not accept being social enterprise. So that, Grameen Microcredit Model that belonged to Yunus, is an important discussion topic. The model, which is accepted as a social Entrepreneurship example, is defined out of social entrepreneurship by its founder. From this point of view, this research will present the contribution of social entrepreneurship in the alleviating poverty and will handle the Grameen Microcredit Model in the context of social entrepreneurship.	
Keywords: Poverty, Social Entrepreneurship, Micro Credit, Muhammed Yunus, Grameen Model	

GİRİŞ

Yoksulluk meselesi, birden fazla disiplinin ilgi alanına girdiği ve birden fazla sosyal sorunla ilişki halinde olduğu için akademik çalışmalarda fazlaca kaleme alınmış bir tartışmadır. 21. yüzyılın başında da gerek ulusal tartışmalarda gerekse de Dünya Bankası (DB) ve Birleşmiş Milletlerin (BM) başını çektiği uluslararası tartışmalarda yoksulluk meselesi sıkça ele alınmıştır. Tartışmalarda görülen bu sıklık zaman zaman “yoksulluk bitmiştir” şeklinde bir düşüncüyü gündeme getirse de savaş ve göç gibi büyük döngüsel nedenler yoksulluk sorununu tekrar tartışılabilir bir mesele haline getirmektedir.

Yoksulluk tartışmasının bitmesi ile yoksulluk sorununun bitmesini birbirinden ayrı ele aldığımızda yoksulluğun sosyal sorun olarak tamamen ortadan kalkması dünya üzerinde tek yoksulun kalmadığı iddiasını içerir ki bu ihtimal son derece düşüktür. Kaldı ki 21. yüzyılın başında yapılan büyük uluslararası tartışmaların dikkat çektiği şekliyle yoksulluk sorunu bu yüzyılın temel kaygılarından birisidir. Bu durumda yoksulluk meselesinin akademik tartışmalarda tükenmesi daha kabul edilebilir bir iddiadır fakat bittiğini ifade ederek tartışmanın sürdürülmesini engellemek ise teknik ve ekonomik gelişmelerin ortaya çıkardığı değişimleri görmezden gelmek anlamını taşımaktadır.

Yaşanan teknik ve ekonomik gelişmeler sosyal alanda devam edegelen bir değişime yol açmakta ve bu değişim sosyal bilim alanındaki gelişmeye de işaret etmektedir. Sosyal bilim alanındaki gelişmeler zaman zaman yeni ortaya çıkan sosyal sorunları zaman zaman da eski sorunların ortaya çıkan yeni dinamiklerini yeniden ele almayı gerektirmektedir. İşte bu anlamda çalışmamız yoksulluk gibi kadim bir sosyal meseleyi, son dönemde tartışmalarda yoğunluk kazanan ve zaman zaman övgüye zaman zaman olumsuz eleştirilere muhatap olan sosyal girişimcilik olgusunun ışığında ele alacaktır.

Yoksullukla mücadele konusunda uzun süre sosyal devlet anlayışının etkisiyle merkezi yönetimin çözümün tek aktörü olarak öne çıkarıldığı görülmektedir. Bu noktada yoksulu temel vatandaşlık düzleminde ele alan bu okuma biçimi, devletten destek almasını yoksulun sahip olduğu vatandaşlık hakkı olarak görmekte ve devleti refah dengeleyici konumda ele almaktadır (Marshall ve Bottomore, 2006). Ancak 1980 sonrası “neoliberal dönem” diye ifade edilen süreçte refah devleti tartışmaları kapsamında, devletin mali

yüklerinden kurtularak özel sektör ve üçüncü sektörü güçlendirme yoluyla sorumluluğunu paylaşması gerektiği savunulmuştur. Bu anlamda destekleyici aktör olarak yerel yönetimlere ve artan gönüllü katılım vurgularıyla gönüllü kuruluşlara, merkezi yönetimi harekete geçirici bir rol verildiği görülmektedir (Ersöz, 2011: 131). Bu süreç ise temelde hem piyasanın işleyişini sağlama hem de sosyal yönden ortaya çıkan sorunların çözümü konusunda sivil topluma kilit bir rol edinme imkanı tanımaktadır (Şenkal, 2005: 356). Buna göre de 1980 sonrası süreçte gerek sosyal yardım alanında (Taşçı, 2010: 127-128) gerekse sosyal hizmet sunumunda (Demirbilek, 2009: 43-44) daha önceki dönemde tek başına aktör olarak görünür olan merkezi yönetimin aktör olma yolunda yerel yönetimlerle birlikte bazen devrederek bazen de işbirliği yaparak özel sektör ve üçüncü sektörle ilişki kurduğu görülmektedir. Merkezi yönetim olarak devletin sosyal gelişim konusundaki bütünleyici rolünün sonlandığını gösteren (Şenkal, 2005: 152) bu durumun sosyal politika alanı ve uygulamaları üzerinde anlamlı bir etkide bulunması ise kaçınılmazdır (Tokol, 2012: 22).

Söz konusu ekonomi-politik konjonktürün uygulamada ve tartışmalarda önemli alan açtığı meselelerden birisi de sosyal girişimcilik olmuştur. Sosyal girişim belli bir alandaki uygulamaları içermek yerine kamu, özel ve üçüncü sektör alanlarının bir araya getirildiği eylem biçimini ifade etmektedir. Bu eylem biçimi ise sosyal sorunların çözümünde girişimcilik prensiplerine başvurarak yenilikçi yöntem kullanma anlamını taşımaktadır. Kullanılan yenilikçi yöntemin ortaya çıkardığı sosyal fayda ise sistem içinde kalınarak bir dönüşüm oluşturmakta ve sosyal sorunun uzun süreli çözüme kavuşturulmasını sağlamaktadır. Temelde bir eylem biçimini ifade eden sosyal girişim, bu bağlamda her hangi bir sektöre ait politikalar yerine sektörler üstü bir tartışmaya odaklanmayı teklif etmektedir. Sosyal sorunlarla mücadele noktasında öne çıkan sosyal girişimciler bu anlamıyla devlete yüklenen sorumluluğun merkezi yönetim, yerel yönetim, özel sektör ve üçüncü sektör arasında paylaşılmasında işlevsel bir görevi de yerine getirmektedirler. Bu eylem biçimiyle sosyal girişimcilik, temel olarak toplumsal gelişimi yalnızca devletin sorumluluğunda görmemeyi ifade etmektedir (Yurdakul ve Özdemir, 2009: 453).

Sosyal girişimciliğin sahip olduğu dinamik etkisi üzerine artan ilgiye rağmen olgunun henüz gelişimini tamamlamadığını söylemek yerinde bir tespit olacaktır. Çünkü

köken olarak girişimcilik teorileri ve girişimci yaklaşım üzerinden ortaya çıktığı görülen sosyal girişimcilik olgusunun sorunları çözme noktasında ele alınan mücadele biçiminde çoğunlukla girişimciye odaklı açıklama biçimlerinin ağırlık kazandığı görülmektedir. Bunun yanında her ne kadar köken olarak girişimciliğe dayansa da sosyal girişimcilik olgusu, içeriğini ve anlamını sosyal boyutta bulmaktadır. Buradaki sosyal boyut ise ilk etapta etkinin yöneldiği kitleyi ifade ederken içerdiği anlam itibarıyla esas olarak, olgunun taşıdığı sosyal misyon ve sosyal hedefe işaret etmektedir. Bu bağlamda kısaca sosyal girişimcilik, sahip olduğu temel sosyal misyonu ve taşıdığı sosyal hedefi doğrultusunda toplumda mevcut olan sosyal sorunu çözüm noktasında sistem içerisinde kalarak toplumsal bir dönüşüm gerçekleştiren bir hareketi ifade etmektedir.

Çalışmanın Konusu

Sosyal sorunlara derinlikli çözüm sunma peşinde olan ve bu iddiasıyla son dönemde öne çıkan bir hareket olarak sosyal girişimciliği özelde yoksulluk sorunuyla ilişkisi üzerinden ele almak bu çalışmanın temel konusunu teşkil etmektedir. Literatürde önemli bir birikim oluşturduğu görülen yoksulluk sorununun günümüzde yaşanan ekonomik krizler ve savaşlar sebebiyle döngüsel olarak yeniden su yüzüne çıktığı görülmektedir. Her ne kadar biriken bu literatürde yoksulluk üzerine önemli öneriler sunulsa da yaşanan gelişmeler sorunun ortaya çıkan yeni dinamiklerinin tekrar ele alınmasını ihtiyaç haline getirmektedir. Bu bağlamda yoksullara sağladığı küçük ölçekli krediler ile bu soruna çözüm sunmaya çalışan Bangladeşli iktisat profesörü Muhammed Yunus'un ortaya koyduğu mikrokredi uygulaması özellikle son dönemde ciddi popülerlik kazanmıştır. Oysaki bu uygulaması ve daha sonra olgunlaştırdığı Grameen Mikrokredi Modeli ile sosyal girişimcilik ödülü olarak ismini alana duyuran Muhammed Yunus, henüz sosyal girişimcilik bağlamında çalışılmamış olup daha çok ortaya koyduğu mikrokredi uygulamasının yoksullukla mücadelede etkisi veya etkisizliği üzerinden konuşulmuştur. İşte bu çalışma kapsamında da mikrokredi uygulamasından hareketle Muhammed Yunus ve Grameen Mikrokredi Modelinin yoksullukla mücadele biçiminde bir sosyal girişim olarak okunma imkanı temel konu olarak tercih edilmiştir.

Çalışmanın Amacı

Ele alınan konu bağlamında da sosyal girişimcilik olgusunu yoksullukla mücadelede bir yaklaşım biçimi olarak sunmayı temel amaç olarak edinen bu çalışma, öncelikle literatürde sosyal girişimcilik üzerine dağınık olarak görülen verileri bir araya getirmeyi hedeflemektedir. Daha sonra ise sosyal sorunlarla mücadelede sürekli etkinliği tartışılan sosyal girişimciliğin sorunların çözümünde sunduğu mücadele biçiminin temel dayanaklarının neler olduğu ortaya çıkarılacaktır. Kapsamlı şekilde yoksulluk sorununu ve yoksullukla mücadele biçimlerini ele alan bu çalışmanın temel amacı da söz konusu bağlamda sosyal girişimciliği bir mücadele biçimi olarak sunmak olacaktır. Bu bağlamda tartışmaya somutluk kazandıracağı gerekçesiyle de son dönemde ismi sosyal girişimcilik üzerinden anılan ama hareket ile ilişkisinin dayanakları henüz çalışılmayan Bangladeşli iktisat profesörü Muhammed Yunus'un yoksullukla mücadele amacıyla ortaya çıkardığı Grameen Mikrokredi Modeli ele alınacaktır.

Çalışmanın Yöntemi

İfade edilen amaç doğrultusunda bu çalışma, öncelikle yoksulluk ve sosyal girişimcilik üzerine çalışan akademisyenlerin ardından da örnek olarak tercih edilen Muhammed Yunus'un fikirlerinden hareketle temelde literatüre dayalı betimleyici bir yaklaşım ve kantitatif bir yöntem tercih edilerek gerçekleştirilmiştir. Muhammed Yunus'a ulaşma imkanının sınırlı olmasının yanında modellemesini tartıştığı kendi metinlerinin herkes tarafından ulaşılabilirliği ve modelin alanda yeterli popülerliğe ulaşmış olma durumu da böyle bir yöntemi gerektirmiştir. Her ne kadar isim ve model üzerine çeşitli eleştiriler getirilse de bu eleştirilere yer vermenin yanında modelin tanıtılarak sosyal girişimcilik bağlamında okunmasının imkanını daha iyi ortaya koymak adına da betimleyici bir yaklaşım seçilmiştir.

Sosyal girişimciliği yoksullukla mücadele bağlamında Grameen Mikrokredi Modeli üzerinden ele alan bu çalışma temelde üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde çalışmaya rehberlik etmesi amacıyla yoksulluk ve sosyal girişimcilik olgularının kavramsal çerçeveleri sunulacaktır. Çalışmanın ikinci bölümde ise yoksulluk meselesine yaklaşımlarla bir anlamda yoksulluk sorunu tartışılacak ve yoksullukla mücadele biçimleri tanıtılacaktır. Bu bölüme yoksulluğa bir müdahale biçimi olarak da sosyal

girişimci yaklaşım tanıtılarak devam edilecektir. Üçüncü ve son bölümde ise ele alınan tartışmalara bir örneklem teşkil etmesi amacıyla Grameen Mikrokredi Modeli incelenecektir. Bu bağlamda önce modelin kurucusu ve model tanıtılacak, ardından da sosyal girişimci olması yönüyle modelin kurucusu, sosyal girişimcilik bağlamında da modelin kendisi ele alınacaktır.

BÖLÜM 1: KAVRAMSAL AÇIDAN YOKSULLUK VE SOSYAL GİRİŞİMCİLİK

Yoksulluk meselesini sosyal girişimcilik bağlamında ele alan bu çalışmada, öncelikle konuya bir tartışma zemini sağlaması amacıyla kavramsal bir çerçeve sunulacaktır. Ortaya konulacak olan bu kavramsal çerçeve, ilişkisi tartışılacak olan yoksulluk ve sosyal girişimcilik olgularının sınır ve içeriklerinin netleştirilmesi noktasında öncelikli meseledir. Çalışmaya bir temel teşkil eden bu çerçeve altında, öncelikle yoksulluk kavramı tanımlanacak, ardından yoksulluk kavramı üzerine yazında öne çıkan güncel tartışmalara yer verilecektir. Yoksulluk kavramı ve yoksulluk olgusunun bu anlamda tanımlanması, olguya yönelik tanımların belirginleştirilerek tartışmaların karmaşıklığından uzak tutulması amacıyla önem taşımaktadır. Bu bölümün ikinci ele aldığı mesele ise konunun temel bağlamı olan sosyal girişimcilik olacaktır. Bu doğrultuda sosyal girişimcilik kavramı tanımlandıktan sonra sosyal girişimciliği meydana getiren bileşenler tanıtılarak bir anlamda olgunun temel dayanakları ortaya konulacaktır. Sosyal girişimciliğin nasıl ele alındığının ve tanımlandığının ortaya konulması ise yoksullukla ilişkisi üzerine kurulacak olan anlatıları daha anlamlı kılacaktır.

1.1.Yoksulluğun Tanımı

Yoksulluk meselesinin iktisat, kamu yönetimi, sosyoloji ve sosyal hizmet gibi birden fazla disiplinin ilgi alanında yer alması, bir yandan yoksulluk yazınının farklı perspektifler ışığında birikmesine imkan sağlarken diğer yandan uzun bir kavram listesi karşımıza çıkarmaktadır. Bu noktada yoksulluğun anlaşılmasında anlamlı bir zemin oluşturan (Abay, 2005) gelir yoksulluğu, kent yoksulluğu, kırsal yoksulluk, insani yoksulluk gibi çok sayıda yoksulluk türünün literatürde tanımlandığı görülmektedir. Bu kavramların her birini ele almanın tartışma ekseninin kaymasına yol açacağı düşünülerek burada, birbirini tamamlayan tanımlar olarak yazında öne çıkan mutlak yoksulluk, göreceli yoksulluk ve insani yoksulluk kavramları tercih edilmiştir.

1.1.1. Mutlak Yoksulluk

Yaklaşım farklılığına dayalı olarak değişkenlik göstermesi sebebiyle üzerinde mutabakata varılmış olan ortak bir yoksulluk tanımından bahsetmemiz bugün itibariyle mümkün değildir. Yoksulluk kavramının tanımlanması üzerine söz konusu mutabakatı zorlaştıran en büyük etken ise yoksulluğun tanımlanmasında göz önüne alınacak olan kıstaslardır (Şenses, 2013: 62). Bu kıstaslar yoksulluk sorununun ele alındığı bağlama göre değişkenlik göstermek üzere niceliksel olmanın yanında son derece niteliksel biçimde de bulunabilmektedir. Bu şekilde niceliksel ve niteliksel kıstasların değerlendirmelere ne ölçüde dahil edileceği tartışmaları ise söz konusu mutabakatı muhal kılmaktadır.

Yoksulluk olgusunun tanımlanmasında her ne kadar bir uzlaşıdan bahsetmek zor olsa da belli bir tanım hakimiyetinden bahsetmek mümkündür. Bu anlamda insanın hayatını idame ettirmesine imkan sağlayan gerekli kaloriyi sınır olarak kabul eden mutlak yoksulluk yaklaşımının belli tanımlamalar içinde belirginleştiği görülmektedir. Köken olarak öncelikle 19. yüzyıl sonlarında İngiltere’de yapılan çalışmalarda görülen (Şentürk, 2009: 207) mutlak yoksulluk yaklaşımında, insanın yaşamını devam ettirebilmesi için günlük gerekli olan 2400 kalori besin “mutlak yoksulluk sınırı” olarak kabul edilmekte (Masca ve Karagül, 2008: 385) ve bu sınırın altında olan insanlar için ise “mutlak yoksul” tanımlaması yapılmaktadır. Yaşamı sürdürebilmek adına asgari besin gerekliliğini esas aldığı için mutlaklık ifade eden (Aktan ve Vural, 2002: 43) bu tanımlamada söz konusu besin sınırı, ülkelerin gelişmişlik seviyesine ve paranın alım gücüne bağlı olmakla birlikte 1 ile 1.5 Amerikan Dolarının arasında bir tüketimi gerektirmektedir (Açıkgöz, 2012: 83).

Mutlak yoksulluk yaklaşımının diğer yoksulluk tanımlamaları içinde belirginleşmesinde, tanımlamanın sahip olduğu nicelleştirilebilir, hesaplanabilir ve karşılaştırılabilir niteliklerinin etkili olduğu söylenebilir. Bu anlamda insanların sahip oldukları üzerinden yapılan tanımlama, mutlak yoksulluk yaklaşımına nesnellik ve somutluk kazandırmakta (Kesgin, 2012: 13), sahip olunanlar üzerinden nicelleştirme yoluyla ortaya konan mutlak yoksulluk sınırı da tanımlamanın hesaplanabilirliğini ortaya koymaktadır. Ayrıca niceliksel verilere dayanarak çizdiği yoksulluk sınırıyla mutlak yoksulluk yaklaşımı sınırın altında kalan ve üstünde olan şekliyle ülkeler

arasında karşılaştırma imkanı da sağlamaktadır. Ancak söz konusu karşılaştırma, tartışmalarda ülkelerin geri kalmışlığını gündeme getirdiği için yoksulluğun kıyaslama ile tanımlanmasını da sorunlu kılmaktadır (Zastrow, 2014: 174). Nitekim yoksulluk tanımlanırken bireylere sağlanan imkanların yanında ülkelerin ve dönemlerin şartlarının da değerlendirmeye dahil edilmesi önem taşımaktadır.

Literatürde yoksulluk tanımları içinde hakimiyeti tartışılmaz olan mutlak yoksulluk yaklaşımı söz konusu hakimiyetini devam ettirirken belli eleştirilerin de muhatabı olmayı sürdürmektedir (Şenses, 2013: 80-96). Öncelikle niceliksel değerler üzerinden kıyaslama imkanı sunan bu yaklaşım, ülkelerin sosyal yapısı, parasının alım gücü, gelişmişlik düzeyleri ve geleneklerini kıyaslama dışında bıraktığı gerekçesiyle olumsuz yönde eleştirilmektedir. Çünkü tekdüze ve standart bir değerlendirme çizgisi ortaya koyan bu yaklaşım, ülkelerin sahip olduğu özgün şartları dışarıda bırakarak eşit imkanlar sunmasının gerekliliğine vurgu yapmaktadır. Bunun yanında mutlak yoksulluk yaklaşımı, refah düzeyini gelir ve tüketim harcamalarına indirgeyerek değerlendirmesi ve servet dağılımı gibi temel göstergeleri değerlendirme dışında tutması sebebiyle de çeşitli eleştirilere maruz kalmıştır. Karmaşıklığı ortada olan yoksulluk meselesinde asgari şartlar üzerinden bir sınır çizgisiyle yoksulluk olgusuna yaklaşıyor olması öncelikli durum olarak her ne kadar anlamlı görünse de tanımlamanın ele aldığı boyutun yalın kaldığı ortadadır. Bu bağlamda mutlak yoksulluk tanımlamasına getirilen söz konusu eleştiriler literatürde yoksulluk üzerine yeni tanımlamalara da alan açmıştır.

1.1.2. Göreli Yoksulluk

Mutlak yoksulluk kavramına getirilen önemli eleştiriler, yoksulluğun tanımlanmasında mutlak yoksulluğun eksiklerini tamamlayacak yeni bir tanımlama ihtiyacını gündeme getirmiştir. Bu anlamda niceliksel verilerin yanında niteliksel verileri de değerlendirmeye katarak yoksulluğun önemli bir boyutu olan sosyal göstergeleri de tanımlamaya dahil eden “görelî yoksulluk” tanımının öne çıktığı görülmektedir.

Tarihsel olarak bakıldığında 1970’lerde Brian Abel Smith ve Peter Townsend tarafından kullanımına ün kazandırılan (Şentürk, 2009: 208) göreli yoksulluk kavramı, 1990’larda ise Dünya Bankası tarafından mutlak yoksulluk tanımlamasının yetersiz olduğu gerekçesiyle öne çıkarılmıştır (Masca ve Karagül, 2008: 385). Temelde göreli yoksulluk

tanımlaması gerekli besin ihtiyacının yanında eğitim, sağlık, dinlenme, barınma, giyim ve estetik gibi daha geniş bir alanı ifade eden sosyo-kültürel ihtiyaçları da göz önünde bulundurmaktadır (Aktan ve Vural, 2002: 40). İnsanın toplumsal bir varlık olduğu kabulüyle beşeri ihtiyaçlarının da asgari seviyesini tanımlamayı (Aktan ve Vural, 2002: 43) amaçlayan görelî yoksulluk kavramının bu anlamda, refah düzeylerini karşılaştırmayı içeren bir tanımlama çabası olduğu söylenebilir.

Görelî yoksulluk tanımlamasının refah düzeylerini tartışmasının anlamlı bir çaba olduğunu savunan çok sayıda tartışma, günümüz yoksulluk sorununun üretimin azlığı ve yetersizliğinden ziyade üretilen gelirin dağılımındaki eşitsizliğe dayandığını öne sürmektedir (Kesgin, 2012: 11). Daha çok ileri kapitalist ülkelerde refah düzeyleri yönünde tartışıldığı görülen görelî yoksulluk kavramı bu anlamda, öne taşıdığı niteliksel değerlendirmeler ve öznel ölçümlerle bir soyutluk ve muğlaklık da üretmektedir. Nitekim neye sahip olduğunu tartışan mutlak yoksulluk kavramının karşısında görelî yoksulluk kavramı, insanların neye sahip olması gerektiğini ele almaktadır. Bu değerlendirme ise beraberinde kendini algılayışının yanında kişinin sahip olması gerekenleri üzerinden kıyaslama yapabilmesi için bir referans grubunu gerektirmektedir (Kesgin, 2012: 20). Bu referans grubu toplumun ortalama refah seviyesine sahip olmayı ifade etmekte ve bu seviyesinin altında olmayı da bu tanımlama “görelî yoksul” olarak işaret etmektedir.

Gelir ve refah eşitsizliği devam ettikçe yoksulluğun süreceğini varsayan görelî yoksulluk tanımlaması (Zastrow, 2014: 175) belli eleştirilere de maruz kalmıştır. Kişiyi yoksul olarak tanımlarken öznel boyutuyla ele almasının ve bunun yanında yoksulluk şartlarını ifade dışı tutmasının, kavramın taşıdığı temel eksiklikleri olduğu söylenebilir. Bunun yanında sosyal göstergelere ulaşmanın ülkeden ülkeye göre farklılaştığı (Şenses, 2013: 97), değerlendirmelerdeki öznelliğin sonuçlardaki öznelliği de artıracak ve niteliksel verilerdeki dalgalanma ile değişimlerin de gözden kaçırılabilceği iddiaları, tanımlamaya getirilen diğer eleştiriler olarak dikkat çekmektedir. Kişinin kendine yönelik bakışını tartışmaya dahil etmek anlamlı bir çaba olmakla birlikte kendi refahını karşılaştırma üzerinden değerlendirmesi, söz konusu öznel bakışın önemli bir zaafiyeti olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu önemli eleştirilerin altında görelî yoksulluk şeklinde ifade edilen bu yeni tanımlama biçiminin de tartışılır bir konuma sahip olduğu ve mutlak

yoksulluğun alternatifi olmak yerine tamamlayıcısı olmanın ötesine geçemediği görülmüştür.

1.1.3. İnsani Yoksulluk

Yoksulluk olgusunu tanımlama çabasında niceliksel ve niteliksel göstergelerin ne ölçüde uzlaştırılacağı tartışması yoksulluğun birden fazla disipline bakan karmaşık bir mesele olmasıyla doğrudan ilişkilidir. Bu anlamda yoksulun hangi yönüyle tanımlanacağı ve yoksulluk ele alınırken niceliksel verilerin mi yoksa niteliksel verilerin mi önceleneceği bir yandan sorunu ve olguyu tanımlamayı zorlaştırırken, diğer bir yandan söz konusu tanımlamada bir tercihi de beraberinde getirmektedir. Bu tercih ise diğer yoksulluk tanımlamalarını reddetmenin hata olacağını ama yeni yoksulluk tanımlamalarına da açık olmanın gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu sebeple literatürde mutlak yoksulluk ve göreceli yoksulluk tanımlamaları kadar öne çıkan farklı bir tanımlamanın olduğu görülmektedir.

Gelinen noktada birbirini tamamladığı ifade edilen mutlak ve göreceli yoksulluk tanımlamlarının mevcut durumu ifade etmenin ötesine geçemediği, yoksulun sahip olduğu veya olması gerektiği kaynaklar üzerinden bir yaklaşım biçimini içerdiği ifade edilmektedir. Ancak yoksulların kaynaklara sahip olamamasının yanında, kaynaklara ulaşma yollarını ifade eden fırsatlardan da mahrum olması durumu, üzerine tartışılması daha az değerli bir konu değildir. İşte bu noktada, konuyu söz konusu tartışmaya açan ve tartışmanın yalnızca gelir ve tüketime sıkışmasının ötesinde kaynaklara ulaşımı da içermesini ifade eden “insani yoksulluk” tanımlamasının yoksulluğun yanında yoksunluğa da dikkat çektiği görülmektedir.

İlk olarak 1997 yılında Birleşmiş Milletler Kalkınma Programının (UNDP) İnsani Gelişme Raporunda görülen insani yoksulluk kavramı (Aktan ve Vural, 2002: 45) yoksunluklarla sınırlandırılmamış insani bir yaşama vurgu yapmakta (Açıkgöz, 2012: 86) ve uzun süreli bir yaşam sürecine imkan sağlayan sağlık, ulaşım ve eğitim hizmetlerine erişimi içeren alt yapıya işaret etmektedir (Masca ve Karagül, 2008: 386). İnsani yoksulluğun ölçüsünü ise, aynı şekilde UNDP tarafından geliştirilmiş olan İnsani Yoksulluk Endeksi ile elde etmeye çalışan bu tanımlamanın (Şenses, 2013: 103), kullandığı endeksle önceleri temiz ve kaliteli suya erişim ile çocuk beslenmesini

hesaplamayı öncelerken, daha sonra geliştirdiği ikinci versiyonu ile göreceli yoksulluk oranı ve işsizliği de hesaplama sistemine dahil ettiği görülmektedir.

İnsani yaşam sürdürebilme yolunda yalnızca ekonomik imkanların göz önünde bulundurulmasını yetersiz gören insani yoksulluk tanımlaması, sosyal ve kültürel ihtiyaçların yanında bu kaynaklara erişimi de önemsemekte ve temelde yaşam süresinin yanında eğitim ve sağlık hizmetlerini de söz konusu insani yaşam sürecinde değerlendirmeye dahil etmektedir. Sadece ekonomik imkanlar üzerinden yoksulluğu okuyan mutlak yoksulluk ile sosyal imkanları da sürece dahil eden göreceli yoksulluk tanımlarının yanında insani yoksulluk tanımlaması, yoksulluk literatüründe ortaya çıkan önemli bir boşluğu doldurma noktasında işlevsel bir tanım olarak görülebilir.

1.2. Yoksullukla İlgili Yeni Tartışmalar

Yoksulluk sorununun karmaşık niteliği ve çok boyutlu yapısı, yoksulluk üzerine yapılan kavramsal çalışmaların çeşitli biçimlerde güçlü ve zayıf yönlerini de oluşturmaktadır. Yoksulluk gibi temel bir kavramın bile net bir şekilde tanımlanamaması, yoksulluk üzerine kavramsal çalışmaların sahip olduğu olumsuz bir nitelik olarak görülebilir. Ancak bazen karmaşayı artırmasına rağmen zengin kavramsal tartışmaların görünürlüğü ise sahip olduğu olumlu niteliği göstermektedir. Bu anlamda yoksulluğun ekonomik boyutunun yanında sahip olduğu sosyal ve kültürel boyutu, alandan yazına önemli ve anlamlı kavramsallaştırmalar taşımakta olup bu durum yoksulluk alanının donuklaşması, yüzeyselleşmesi ve etkisizleşmesini de önler niteliktedir. Bu noktada kimi zaman belli sosyal sorunlarla ilişki kurularak kimi zaman da yaşanan toplumsal gelişmeler ışığında güncellenerek yoksulluk yazınında tartışmaların süregeldiği ve kısmen yenilendiği görülmektedir. Yoksulluk tartışmalarına zenginlik, derinlik ve zaman zaman da ün kazandıran bu kavramsal tartışmaların tamamına değinmek ise konusu açısından bu çalışmanın sınırlarını aşmaktadır. Bu sebeple burada temel olanlara değinerek yalnızca yeni yoksulluk, çalışan yoksullar ve sosyal ekonomi kavram çiftleri ele alınacaktır. Burada seçilen kavram çiftleri ise özellikle yoksulluğun sosyal girişimcilik ile olan ilişkisinin kurulma aşamasında işlevsel olacağı gerekçesiyle tercih edilmiştir.

1.2.1. Yeni Yoksulluk

Yoksulluk, literatürde sıklıkla ele alınan tartışmalardan biridir ve tükenme noktasına geldiği de zaman zaman dile getirilir. Fakat yoksulluk tartışmalarının tükenme ihtimaline karşın yoksulluk sorununun süregeldiği görülmektedir. Nitekim yaşanan teknik gelişmeler sosyal alan üzerinde önemli dönüştürücü etkiye sahip olmakta ve bazı sosyo-politik gelişmeler eski sorunların farklı görünümlemlerle yeniden su yüzüne çıkmasına neden olmaktadır. Buradan hareketle yoksulluğun değişen durumunu tanımlaması amacıyla “yeni yoksulluk” kavramının kullanıldığı görülmektedir.

Yeni yoksulluk tanımlaması öncelikle Bauman’ın (1999) çalışmasında görülen bir tartışmadır. Yoksulluğun bir sistem sorunu olduğuna dikkat çeken Bauman, sistem içindeki değişimin yoksulları da yeni durumlara göre yeniden oluşturduğunu iddia etmektedir. Bauman’a göre, refahı hak etmesi için yoksulun çalışmasını bir zorunluluk olarak gören ve tarihsel süreç içinde insanları sıkı bir denetim altına alan “çalışma etiği” bu bağlamda günümüzde yerini “tüketim estetiği”ne bırakmıştır (1999: 52). Tüketicinin günümüz toplumunda artık ihtiyacın üstünde bir mesele olduğuna dikkat çeken Bauman, bu konuda rekabete girebilecek gelirden mahrum olan yoksulların ise gelir yoksunluğunun ötesinde yeni bir dışlanma biçimiyle karşı karşıya olduğunu iddia etmekte ve bu duruma da yeni yoksulluk yakıştırması yapmaktadır. Yeni yoksulluk burada kişinin ihtiyaç duyduğunu ifade ettiği hizmet ve mallara yönelik hissettiği yoksunluğa işaret etmektedir ve bu sebeple de göreceli yoksulluk tartışmalarıyla yakın bir ilişki halinde olduğu düşünülebilir. Nitekim kişinin beyanını esas almasına rağmen Bauman, burada kişinin algılarına da etki eden bir sisteme vurgu yapmakta ve hakim olan tüketim estetiğinin kişiyi ihtiyaçlarının dışında bir yoksunluk hissine ittiğine dikkat çekmektedir.

Yeni yoksulluk kavramsallaştırmasının ikinci olarak, UNDP adına hazırladıkları kapsamlı raporlarında Ayşe Buğra ve Çağlar Keyder tarafından yapıldığı görülmektedir. Söz konusu raporda Buğra ve Keyder (2003) yeni yoksulluk ifadesini, büyük şehirlere göçün sonrasında kültürel anlamda uyum sağlayıp kente dahil olamadığı gibi, köyden de süregelen dayanışma ağlarını yitiren yeni yoksul tipi için kullanmışlardır. Bu anlamda Buğra ve Keyder, “yeni yoksullar” tanımlaması ile ekonomik ilişkiler bağlamında

sistemle bütünleşmesi her geçen gün zorlaşan ve yüksek dışlanma riski taşıyan bir tabakayı işaret etmektedirler (Buğra ve Keyder, 2003: 21).

Büyük kentlere yönelik gerçekleştirilen ilk göç dalgalarında göç eden kişiler, akrabalarına yakın bölgelerde hızlıca inşa edilmiş gecekondulara yerleştirilirken yine akrabaları tarafından belli hemşerilik ilişkilerine dayalı işlere de dahil edilmekte ve bu yolla yaşanacak ilk yoksulluk şokunu hafif atlatma imkanına sahip olabilmekteydiler. Ancak belli sosyal ilişki ağlarına dahil etme imkanı sağlayan gecekondularının sonlanması ile elbirliği sonucu ev sahibi olma durumu, yerini içinden çıkılması daha zor bir kiracılık yaşamına bırakmıştır. Bunun yanında akrabaların ilişki halinde çalışarak belli enformel ağları sürükledikleri bakkal, manav ve marangoz gibi işler de büyük marketlerin ve atölyelerin açılması ile sonlanma noktasına gelmiştir (Buğra ve Keyder, 2003: 22-23). Bu durumda daha sonraki süreçte göç eden insanlar, kent ekonomisinin bir parçası olabilmenin veya birikim yapabilmenin ötesinde ailenin devamlılığını sağlayacak süreklilikte bir işe sahip olamamaları sebebiyle, kent hayatında toplumsal bütünleşme ihtimalini de gittikçe yitirmişlerdir. Yaşanan bu gelişmeler neticesinde Buğra ve Keyder, kendilerinden önce göç edenlerin yaşadıklarından daha farklı bir mahrumiyet içinde bulunan bu kişilerin yeni yoksullar şeklinde ifade edilmesinin gerekliliğini dile getirmektedirler.

Görüldüğü üzere yeni yoksulluk kavramsallaştırılması iki çalışmada birbirinden farklı anlamlar taşımaktadır. Bauman'ın yeni yoksulluk kavramsallaştırmasına yüklediği anlam yoksulun tüketim dışında bırakılması şeklinde daha evrensel bir durumu ifade ederken, Buğra ve Keyder'in gözlemledikleri belli özgün sosyal gelişmelere referansla kavramsallaştırmaya yükledikleri anlam ise Türkiye özelinde daha yerel kalmaktadır. Bauman kavramı bir durumu betimlemek amacıyla kullanırken Buğra ve Keyder'in ise kavramı sosyal gelişmeleri içeren bir süreci ifade etmek amacıyla kullandıkları anlaşılmaktadır. Bunun yanında Buğra ve Keyder'in "yeni" diye ifade ettiği süreç ise yoksulluğun şiddet, dışlanma ve ayrımcılık gibi farklı görünümelerini de başarılı şekilde gündeme taşımaktadır (Şentürk, 2009: 220). Yoksulluk sorununun etki eden ve etkilenen diğer boyutlarını ortaya koyduğu için de bu yeni duruma yeni yoksulluk yakıştırması yerinde bir tanımlama olarak görülebilir.

Tanımsal zenginliği yanında yeni yoksulluk kavramı, kendi içinde belli sorunlu noktalar taşımaktadır. Nitekim bir kavramın “yeni” nitelenmesiyle ele alınması süregelen gelişmeler neticesinde oluşan yeni durumlara karşı bir anlamda olguyu kapalı hale getirmektedir. Bunun yanında ilk etapta yoksulluğu yeniden gündem haline getirmek gibi olumlu bir etkiye bulunmanın yanında diğer taraftan yine akademide tartışılır olan ve “yoksulluk tartışmaları tükendi” şeklinde ün kazanan yargıya katkı sunduğu söylenebilir. Bu sebeple de bilinmesi önemli olmakla birlikte yeni yoksulluk tanımlamasını genel geçer bir tanım olarak kabul etmek hatalı olacaktır.

1.2.2. Çalışan Yoksullar

Çalışan yoksullar meselesi kendi içinde ilk olarak yoksulların çalışması ikinci olaraksa çalışanların yoksullaşması şeklinde iki ayrı tartışmayı içermektedir. Bu tartışmaların ilki tarihsel ve eski bir meseleye kapı açarken ikincisi yoksulluk üzerine üretilen yeni tartışmalar kategorisine girmektedir.

Bugün konuşulduğu biçimiyle yoksulluğu tarihsel köken olarak 16. yüzyılda Avrupa’da kapitalizmin ortaya çıkışıyla ilişkilendirmek yaygın bir kanaat olarak görülmektedir (Buğra, 2013: 25). Daha önceki dönemlerde varlığı reddedilmemekle birlikte daha çok manevi bir duruma işaret ettiği vurgulanan (Şentürk, 2009: 207) yoksulluk olgusunun günümüzde tartışmalara konu edinen biçimini, kapitalizm ile birlikte gerçekleşen üretim ilişkilerindeki dönüşüme borçlu olduğu öne sürülmektedir (Laçiner, 2011: 315). Bu noktada üretimin gelir payının çoğunluğunu zaten sermaye sahibine bırakan yoksullar, yaşanan teknik gelişmeler neticesinde önce makineler tarafından üretim bilgisinden uzaklaştırılarak işsizliğe itilmiş, daha sonra ise üretim birim ve birliklerindeki ilişkilerin çözülmesi ve dayanışma ağlarının yıpranması neticesinde “ahali”den “kitle”ye dönüşmüştür (Laçiner, 2011: 316). Yaşanan bu gelişmeler neticesinde artık şehirlerde belirgin şekilde görünür olmaya başlayan yoksulların şehir ve şehirliler için bir tehdit unsuru olduğu ve bir takım önlemlerin muhatapları olmaları gerektiği düşüncesi ciddi şekilde tartışılmaya başlanmıştır. Bu noktada çalışma üzerinden ele alınan yoksulların çalışabilecek olabilme durumlarıyla ilgili olarak da sosyal yardım almayı hak edenler ve hak etmeyenler şeklinde ayrıştırıldığı görülmektedir. 17. yüzyılın başında İngiltere’de Elizabeth döneminde yürürlüğe konulan ünlü Yoksullar Yasası da söz konusu ayrımı temsil eder niteliktedir (Zastrow, 2014: 166). Temelde üç kapsamı olan bu yasaya göre

Çalışma imkanı olan yoksullara iş sunuluyor ve eğer çalışmayı reddederse kırbaç ile cezalandırılıyordu. alışamayacak durumda olan yoksullar ise yoksullar evine yerleştiriliyor ve kendilerine sosyal yardım bağlanıyordu. Son olarak da ihtiyaını karşılayamayan ailelerin yanından alınan çocuklar başka ailelerin yanına yerleştiriliyordu. Bu yönüyle yasa, kategorik yardımların ilkelerini oluşturuyor ve bir anlamda 16. ile 17. yüzyılda yoksulluğun statüye dayanan (Jütte, 2011: 24) dilsel ifadesini ortaya koyuyordu.

18. yüzyıla gelinceye kadar yoksullar uzun süre çalışma ortamları üzerinden konuşulmaya başlanmıştı ve şehri yoksullardan daha iyi koruma amacıyla çalıştırılmalarının daha sistematik ve rasyonel biçimlere girmesi gerektiği yüksek sesle tartışılıyordu (Buğra, 2013: 26). Bu nokta üzerine önemli saptamaları olan Bauman (1999) konuyu “alışma etiği” çerçevesinde okumakta ve bu etiğin esasında bir yandan hızla büyüyen sanayinin emek ihtiyaını karşılayan, diğer yandan da şehrin can sıkıcı tatsızlıktan kurtulmasına imkan sağlayan iki yönlü katkı sağlayıcı bir disiplin etiği içerdiğini belirtmektedir (1999: 16). Bu dönemde yoksulların çalıştırılmalarının yalnızca iktisadi değil aynı zamanda ahlaki bir görev olarak da okunduğunu vurgulayan Bauman (1999: 20) yoksulların kendi eğilimlerine gvenilmediğini nitekim kendi hallerine bırakıldığında açlıktan ölmeyi, hiçbir iş yapmamayı ve geçici eğlenceleri tercih edeceklerine inanıldığını, bu sebeple de “kendilerine rağmen kendilerini korumak” gibi bir düşünce ve uygulamanın ortaya konduğunu aktarmaktadır. Bu şekilde 17. yüzyılın başından 18. yüzyılın sonuna kadar şehri ve şehirlileri koruma amacıyla yoksulların sistemli ve disiplinli şeklilde çalıştırılmaları sağlandı. 18. yüzyılın sonunda yine İngilterede ıkarılan Yeni Yoksulluk Yasası ise “alışan yoksul” olgusunu reddeden önemli bir dönüşümü temsil etmekteydi (Buğra, 2013: 27). Söz konusu yasa, öncelikle emeğin zayı edilmemesi gereken bir üretim faktörü olarak görülmesi gerektiğine, ardından da yoksullara yapılan yardımların mali yük getireceğine dair eskisinde geri planda bırakılan iki unsuru yeniden gündeme getirmekteydi (Buğra, 2013: 39). Bu anlamda 19. yüzyıla girerken çıkarılan yeni yoksulluk yasası, bir yandan emeği diğer yandan yardımları gündemden düşürmüş ve emeğinin değerlendirilmesi anlamında yoksulun çalıştırılması fikrini de önemli ölçüde sarsmıştır.

Çalışan yoksullar kavramsallaştırması, yoksulların çalıştırılması meselesi olarak tartışmanın ilk boyutunu ifade ederken, günümüzde insanların çalışmalarına rağmen yoksul olma durumunu ifade etmek amacıyla bu kavramsallaştırmanın yeni tartışmalarda da kullanıldığı görülmektedir.

20. yüzyıl öncesinde sınıf temelli konuşulan yoksulluğun, zamanla belli bir sınıfı temsil etmenin ötesine geçerek daha geniş ve karmaşık bir durum halini aldığı görülmektedir (Kesgin, 2012: 9). Söz konusu karmaşıklığın yanında ücretlerin aşınması, ağır şartlar taşıyan kontratların gelişmesi, sosyal güvenlikten yoksunluk gibi çalışma koşullarında görülen olumsuz değişimler de (Kesgin, 2011: 66) istihdam piyasasına dahil olsalar bile aynı anda formel ve enformel ağların dışında kalarak bireyleşen ve yalnızlaşan insanların çalışıyor olmalarına rağmen yoksul olmalarına yol açmaktadır (Kesgin, 2012: 16). Emek piyasasının dışında kalma ve çalışamama durumu olarak ifade edilen yoksulluğun geleneksel ve kanıksanmış yaklaşımını yetersiz kılan bu yeni durumun yeniden tanımlanmasının gerekliliğini savunan Kesgin (2012: 134) iş piyasasının içinde olmasına rağmen yoksul olabilme riskini oluşturması sebebiyle yoksulluğun bu yeni boyutuna “çalışan yoksul” tanımlaması yapmaktadır (Kesgin, 2011: 71). Bir yandan çalışma şartlarında görülen olumsuz gelişmeler diğer taraftan dayanışma ağlarından yoksunluk, çalışan insanların da yoksul olmalarının imkanına kapı açmakta ve çalışanların yoksulluğunu öne çıkarmaktadır. Daha önce yeni yoksulluk tartışmalarında ifade edilen özellikle enformel ağların belli kriz anlarında sağladığı katkıların ortadan kalkması durumu, çalışan yoksullar kavramsallaştırmasına da kapı açmaktadır. Bir anlamda yoksulluk sorununun süregeldiğini gösteren yeni yoksulluk ve çalışan yoksullar tanımlamaları yeni gelişmelere ışık tutmakta ve bu gelişmelerin ortaya çıkardığı yoksulluğun yeni biçimlerine yönelik güncel çözüm önerilerinin ihtiyaç olduğuna işaret etmektedir. İşte bu noktada sosyal girişimciliğe de kapı açan ve yoksulluk üzerine son dönemde öne çıkan yeni tartışmalardan biri olan sosyal ekonomi kavramı önem taşımaktadır.

1.2.3. Sosyal Ekonomi

Tartışmalara açtığı yeni boyutlarla yoksulluk yazınında kullanımı son dönemde sıklık kazanan sosyal ekonomi kavramı, tarihsel köken olarak gönüllülük ve hayırseverlik faaliyetlerine uzanan 19. yüzyıl orijinli bir kavramdır (Birch ve Whittam, 2006: 9). Ayrıca Polanyi'nin de 1944 yılında ekonomik aktivitenin dayanağı olarak karşılıklılık, yeniden dağıtım ve piyasa değiş tokuşu olarak ifade ettiği üç esastan karşılıklılığa (reciprocity) dayanan bir olgudur (Birch ve Whittam, 2006: 10). Temel olarak küresel ölçekte çevresel sürdürülebilirlik ile uyumlu bir sosyo-ekonomik kalkınmayı hedef edinen sosyal ekonomi, bu anlamda kalkınma tartışmalarında neoliberal kapitalist ekonominin küresel modeli karşısında dayanışma, katılım ve birliktelik içeren bir alternatif olarak lanse edilmekte (Tremblay, 2009: 9) ve sıklıkla dayanışma ekonomisi, alternatif ekonomi şeklinde ifade edilmektedir (Moulaert ve Ailenei, 2005: 2042). Son dönemde olgunun kazandığı ünü de söz konusu “alternatif” yakıştırmalarına borçlu olduğu söylenebilir.

Ekonomi ile toplum arasında güçlü bir sinerji kuran sosyal ekonomi, bireye toplumsal bir varlık bakışıyla yaklaşmakta ve şirketlere de belli toplumsal işlevler yüklemektedir (Golob, Podnar ve Lah, 2009: 115). Bu yönüyle de yaygın olarak üçüncü sektör ile ilişkilendirilen sosyal ekonomi, bilinenin aksine yalnızca üçüncü sektörü kapsamaz, özel ve kamu sektörlerini de kapsamının içine alır (Tremblay, 2009: 11). Özel sektörü ve kamu sektörünü içine alan bu ayrı ekonomi alanında piyasa başarısızlıkları, devlet müdahaleleri ve mikro toplumsal yetersizlikler içinden temel vurgu özellikle psikolojik ve kültürel ihtiyaçlara yapılır ve bu noktada etkili rol ise sosyal inovasyona yüklenir (Moulaert ve Ailenei, 2005: 2050). Toplumsal alanda yenilik üretmeyi ve bu yeniliğiyle geniş ölçülü etkide bulunmayı ifade eden sosyal inovasyonun bu anlamda, sosyal ekonominin temel unsurları olan işbirliği, karşılıklı ilişki, kredi birliği, kar amacı gütmeyen organizasyonlar (Tremblay, 2009: 16-19) ile birlikte sosyal değer temelli bir refah üretimi sağlayacağı belirtilir.

Refah üretimi sürecine sosyal değer tartışmasını dahil eden sosyal ekonomi olgusu, dikkatleri bu yolda ekonomik aktivitelerin temel kaynağı olarak toplumsal ağ ve sosyal sermayeye çekmektedir (Golob, Podnar ve Lah, 2009: 115). Bu anlamda temel vurguları bireyler arası ilişki, ahlak ve güven olan (Golob, Podnar ve Lah, 2009: 115) ve bunun

taşıyıcısı olarak da sosyal ağlar ve sosyal sermayeyi kullanan sosyal ekonomi, topluma dayalı girişimciliğe kapı açmaktadır (Tremblay, 2009: 14). Topluma dayalı girişimcilik ise bazen sosyal ekonomi girişimciliği şeklinde ifade edilse de ağırlıklı ifade olunduğu üzere sosyal girişimciliği gündeme taşımaktadır. Çünkü sosyal ekonomi sosyal hedef, gönüllülük, sürdürülebilirlik ve karşılıklı değerleri içeren karmaşık bir finans formuna sahipken, sosyal girişim ise sosyal bir bakışla ticari üretimi amaçlayan ve sosyal ekonominin kendisinden neşet eden özel bir eylem formudur (Birch ve Whittam, 2006: 26). Bu bağlamda sosyal girişimciliğin alanda gelişmesi üzerine güçlü bir açıklama biçimi olan sosyal ekonomi olgusu (Haugh, 2005: 5) yardımlaşma, dayanışma ve değer içeriğini ekonomide konuşulur hale getirmekte ve daha çok kar amacı gütmeyen kuruluşlar ile gönüllü sektör üzerinden ifade edilen bu değerleri öne çıkarmaktadır. Bu sebeple çalışmamız için de önemli bir eksen niteliği taşıyan sosyal girişimcilik olgusunun tanımlanması ve konu ile ilişkilendirilmesi noktasında sosyal ekonomi kavramı anlamlı ve önemli bir konuma sahip olmuştur.

1.3. Sosyal Girişimcilik Olgusu

Sosyal girişimcilik olgusu, üzerine getirilen belli eleştiriler ile birlikte literatürde güçlenmeye devam etmektedir. Önceleri işletme disiplini çerçevesiyle girişimcilik bağlamında ele alınan ve temelde bir girişimcilik türü olarak kabul gören sosyal girişimcilik, kendisine sonradan yüklenen sosyal içeriği yönüyle belli konjonktürel gelişmelerin de etkisi sonucu farklı disiplinlerin ilgisini kazanmayı başarmıştır. İşletme disiplininin yanında özellikle sosyal psikoloji, sosyoloji ve sosyal hizmet disiplinlerinin ilgisini çeken sosyal girişimcilik olgusu üzerine son dönemde önemli bir literatür birikiminin olduğu da göze çarpmaktadır. Ancak sosyal girişimcilik üzerine hızla biriken literatüre bakıldığında kavram üzerinde bir birlikteliğin olduğunu söylemek mümkün değildir. Olguya yaklaşım tarzlarının etkisi sonucu bazen girişimcilik prensiplerine bazen de sosyal misyonuna odaklı biçimde sosyal girişimciliğin tartışıldığı görülmektedir. Bu sebeple çalışmanın temel amacına destekleyici olarak sosyal girişimciliğin kavramsal çerçevesinin sunulması öncelikli hedef olarak seçilmiş olup bu bölüm başlığı altında da önce sosyal girişimcilik kavramı tanımlanacak, ardından olgunun öne çıkan bileşenleri tanıtılacak ve son olarak da sosyal hizmet boyutu tartışılacaktır. Sosyal girişimcilik olgusunun içeriği ve sınırlarının netleştirilmesi söz

konusu kavram karmaşasının ortadan kaldırılması adına öncelikli meseleyken, olgunun sosyal hizmet boyutunun tartışılması ise çalışmaya temel konu teşkil eden ve sosyal hizmet literatüründe “dezavantajlı grup” olarak ifade edilen yoksulların olgu ile ilişkisinin kurulması noktasında önem taşımaktadır.

1.3.1. Kavramsal Tanımı

Sosyal girişimcilik yeni bir ifade olmakla birlikte temel olarak farklı ve yeni olmayan “sosyal” ve “girişimcilik” kavramlarının bir araya getirilerek üretildiği bir kavramsallaştırma. Bu durum bir yandan güçlendirilmiş bir olguya işaret ederken diğer yandan karmaşık bir içeriği de ifade etmektedir. Nitekim sosyal olanın sınırları ve girişimcinin nitelikleri üzerinden literatürde yapılan içerik tartışmaları da her iki kavram üzerine mutabakatın zayıf olduğunu gösterir niteliktedir. Ayrıca sosyal girişimcilik literatüründe görülen önemli gelişmelere rağmen sosyal girişimcilik kavramı üzerine henüz ortak bir kavramsallaştırmanın üretilmemiş olması (Smith vd., 2008) bu durum için önemli bir göstergedir. Söz konusu kavramsal tartışmaların çeşitli bağlamlarda farklılık taşıdığı ve yazarların kavramdan anladıklarının ayrıştığı ortadadır. İki ayrı olgunun bir araya gelmesi sonucu ortaya çıkan karmaşıklığın neticesinde olgunun kuramsal temelleri inşa edilene kadar yazarlara bağımlı tanımlamalar literatürde artmaya devam edecek gibi görünmektedir. Bunun yerine sosyal girişimcilik kavramsallaştırmasını ortaya çıkaran iki ayrı olgunun bir araya gelerek kavrama kattığı anlamları ele almak, kavramın tanımlanması noktasında en azından karmaşıklığı azaltıcı bir çaba olacaktır.

Sosyal girişimcilik kelime gurubunda, olgunun temel misyonunu temsil eden “sosyal” kelimesinin sosyal girişimcilik olgusuna yüklediği anlamları beş değer üzerinden ifade edebiliriz (Kümbül Güler, 2008: 66-67). Sosyal ifadesi öncelikle sosyal girişimciliğin çözüm getirdiği sorunlarda sonucun sosyal amaçları gerçekleştirmeye yönelik olmasını gerektirmektedir. Ardından olguda yer alan sosyal ibaresi, ilişki ağlarını ifade eden sosyal sermayeye önem verilmesini de ifade etmektedir. Çünkü sosyal girişimcilikte sosyal sermayenin fiziksel ve finansal sermayeye de yol açacağı düşünülür. Üçüncü olarak sosyal yakıştırmasının bir gereği olarak, kurulan örgütün temel misyonu kar elde etmek yerine toplumun yararına hizmeti içeren sosyal amaç olmalı ve elde edilen kar da sosyal amaç doğrultusunda yeniden yatırıma aktarılmalıdır. Bunun yanında dördüncü

olarak sosyal girişimciler toplumun girişimcileri olduklarını bilmeli ve enerjilerini toplumun kalkınması yönünde kullanılmalıdır. Son olarak da sosyal kelimesinin gereği olarak sosyal girişimcilik kamu ile özel sektör arasında sosyal sektör üzerine konumlanmalıdır.

Bu doğrultuda terminolojik açıdan olguyu tanımlamaya çalışan birçok yazar, etimolojik anlamlarından olguya yaklaşıtlarında “sosyal” kavramının ekonomik olmayanı, daha çok geniş tabana yayılmışlığı çağrıştırdığına dikkat çekmektedirler (Bulut, 2012: 71). Nitekim Haugh (2005) sosyal girişimciliğin sahip olduğu “sosyal” kavramının olgunun amaçlarını yansıttığını ve bu noktada salt iktisadi olmayan bir amaca yönelik işaret niteliği taşıdığını vurgulamaktadır (2005: 3). Benzer şekilde Leadbeater (1997) da “sosyal” kavramının sosyal girişimciliğe, kurulan organizasyonun amacının toplumsal fayda olması gerektiği yönünde bir katkısının bulunduğunu belirtmektedir (1997: 11). Toplumsal fayda amacının yanında Leadbeater, “sosyal” kavramının olguya üç anlam katkısının daha olduğunu vurgulamaktadır. Bu anlamda Leadbeater’a göre girişimcinin topluma ait olduğuna işaret eden “sosyal” kavramı, girişimcinin faaliyeti sürecinde kullanacağı ağların niteliğinin de sosyal olduğunu yansıtmakta ve ortaya konulan sonucun da toplumsal olduğunu ifade etmektedir. Görüldüğü üzere sosyal içeriğinin gereği olarak sosyal girişimciliğin, toplumsal sorunlara duyarlı, sosyal amaçları önceleyen, sosyal sonuçlara odaklı ve sosyal sermaye yoluyla da toplumsal kalkınma gerçekleştirme peşinde bir hareket olması beklenmektedir.

“Sosyal” kavramının sosyal girişimcilik olgusuna kattığı temel anlam, girişim faaliyetinin sosyal değer yaratma amacına yaptığı önemli vurgudur. Bu amaç doğrultusunda toplumsal sorunlara duyarlılıklarıyla harekete geçen sosyal girişimciler çözüm noktasında sosyal değer yaratmayı öncelemek durumundadır. Ancak söz konusu çabanın anlamlı olmakla birlikte tarihsel olarak sosyal girişimcilik olgusunun varlığından daha önceye tekabül ettiğı açıktır. Çünkü her ne kadar biz bu isimle anmasak da kendileri eski bir oluşumu ifade etmektedir (Dees, 1998a: 1). Nitekim çeşitli hayırseverlik faaliyetleri de söz konusu bağlamda ekonomik değerin karşısında sosyal değerin öncelenmesi ve güçlenmesini önemseyerek çeşitli sosyal sorunların çözümlerine katkı sağlamaktadırlar. Sosyal girişimciliği bu durumda ayrışık kılan niteliği ise olgunun “girişimcilik” içeriğinde yatmaktadır.

Sosyal girişimcilik literatüründe yapılan çalışmalar, temelde girişimciliğe sosyal bir hüviyet kazandırma çabası veya bir girişimcilik türü olarak olguya yaklaştıkları için olgu üzerine yapılan kuram ve tanımlamalarda girişimcilik içeriğinin ağırlık kazanmasına yol açmışlardır (Mort vd., 2003: 79). Nitekim girişimcilik bağlamından hareketle araştırma yapan yazarların çalışmalarında, “girişimci” kavramının daha ekonomik ve bireysel olmanın yanında finansal yapıya odaklı bir anlam içerdiğini iddia ettikleri görülmektedir (Bulut, 2012: 71). Bu anlamda “girişim” kavramının sosyal girişimciliğin hayırseverlikten ayrışık finansal yapısını temsil ettiğini vurgulayan Haugh (2005), söz konusu yapısıyla sosyal girişimciliğin kar amacı güden ve gütmeyen girişimciler arasındaki sınırı kaldıran cesur bir olgu olduğuna vurgu yapmaktadır (2005: 3). Sosyal girişimcilik tanımlamasının bu anlamda ikinci boyutu olan “girişimci” kelimesi Kümbül Güler’e göre ise, sosyal girişimcilik olgusuna 3 değer üzerinden anlam katmaktadır (Kümbül Güler, 2008: 68). İlk olarak sosyal girişimciler içinde bulundukları toplumun ihtiyaçlarına odaklanmalı, ikinci olarak gereken kişilik özelliklerini sergileyerek hırslı, kararlı ve karizmatik davranmalı, son olarak da yenilikçi ve yaratıcı olmalıdırlar. Leadbeater (1997) ise “girişimci” kavramının yenilikçi olma, belli kişisel özelliklere sahip olma ve bu yolla ihtiyaçlara odaklanma olarak temelde sosyal girişimcilik olgusuna üç anlam katkısının bulunduğunu öne sürmektedir (1997: 12). Söz konusu kişilik özellikleri, yenilik ve ihtiyaçlara odaklılık şeklinde ifade edilen anlam katkılarının da yine olgunun sosyal içeriği ile birlikte okunması gerekmektedir. Bu anlamda yalnız başına ifade edilen kişilik ve karakter özelliklerine sahip olmak veya yaratıcılık eseriyle ortaya bir yenilik koymak sosyal girişim şeklinde nitelenmesi için yeterli olmamaktadır. Girişimciliğin sosyal boyutuyla olan yakın ilişkisine ve söz konusu kavram birlikteliğine ise sosyal girişimcilik olgusunun tarihsel gelişimi açıklık getirmektedir.

1.3.2. Tarihsel Gelişimi

Sosyal girişimcilik olgusunun tanımlanması üzerine mutabakatı zorlaştıran birinci durum iki ayrı olgu olan sosyal ve girişimcilik kavramlarının bir araya getirilerek kavramsallaştırma yapılmasıyken karmaşayı artıran ikinci durum ise sosyal girişimciliğin uygulama ve akademi olarak iki ayrı alanının bulunmasıdır. Uygulama alanında sosyal girişimci olan aktörün beceri ve sevgileri öne çıkarken akademi alanında

daha çok sosyal misyon ve prensipler üzerine yapılan tartışmaların öne çıktığı görülmektedir. Söz konusu iki alanın ayrıştırılması bir yandan sosyal girişimcilik kavramının anlaşılabilirliğini artırırken diğer taraftan sosyal girişimciliğin ortaya çıkış sürecini ifade etmede öncelikli ve gerekli bir mesele niteliği taşımaktadır.

Sosyal girişimcilik uygulama alanında görece daha güçlü bir tarihselliğe sahiptir. Özellikle kökeni kadim dinlere dayanan çeşitli hayırseverlik faaliyetlerinin (Singer, 2002) temelde sosyal misyona odaklı olan çok sayıda ekonomik aktivitelerde bulundukları görülmektedir. Her ne kadar kendilerine sosyal girişimcilik yakıştırmaları yapılsa da bu örnekler, ekonomik faaliyete sosyal misyon yükleme davranışının daha eskilere dayandığını göstermekte ve bir anlamda önceleri ortaya bir tarihsellik koymaktadır.

İlk olarak 1980 yılında Hindistan’da kar amacı gütmeyen bir kuruluş olan ASHOKA Uluslararası Sosyal Girişimciler Ağı kurucusu Amerikalı William Drayton tarafından tanımlanan “sosyal girişimcilik” olgusu, toplumsal uyumda görülen tıkanıklıkları giderme yollarını bulmalarında potansiyel sahibi kişilerin hızlı hareket edebilmelerine ve kolay işbirliği kurmalarına imkan sağlamayı amaçlamaktadır (Denizalp, 2009: 7). ASHOKA’nın Türkiye temsilcisi olan Hülya DENİZALP ise (2009) söz konusu tıkanıklıkları giderme noktasında gerektiğinde yüz yıllardır toplumların alışlagelmiş davranışlarında değişim ve dönüşüm oluşturabilmek için dinlenmeksizin mücadelede eden sosyal girişimcilerin toplumsal sorunları çözümleme noktasında balık vermek veya balık tutmayı öğretmek tartışmasının da dışına çıkarak balık endüstrisinde bir devrim yaratmanın peşinde olduklarını ifade etmektedir (Denizalp, 2009: 7). Uygulama alanında sosyal girişimciliğin sistem içinde kalınarak sağlanacak olan değişim sürecinin hangi aşamalara dayandığının henüz netleştirilmediği ve daha çok sosyal girişimci diye ifade edilen bireyin yeti ve sevgilerine odaklı ele alındığı görülmektedir. Bu anlamda sosyal girişimcinin toplumsal uyumu engelleyen tıkanıkları giderecek çözüm için gerekli fırsatları görebilecek vizyona, ayrıca başarıya ulaşacak misyon ve motivasyona da sahip olması beklenmektedir.

Sosyal girişimciliğin uygulama alanında görülen derin tarihselliğinin aksine literatürde henüz gelişim aşamasında olduğu (Besler, 2010: 3) ve uygulama alanından akademi alanına geçişinin belli aşamalardan geçtiği görülmektedir. İlk olarak 1987 yılında sosyal

girişimcilik kavramı, risk ve yenilik vurgusu taşıyan Theobald’un çalışmasında “değişim aracıları” olarak ifade edilmiştir (Kümbül Güler, 2008: 69). Aynı yıl içinde King ve Roberts da sosyal girişimciliğe benzer şekilde, fikir üretmek ve fikri harekete geçirmek olarak iki faaliyet türünü kapsayan (1987: 313) bu süreçte yenilikçi değişimle risk olarak katalizör işlevi gören (1987: 317) ve kelime grubu olarak kamu için yenilikçi kanunlar üretme ve işleme sokmayı içermeye anlamına gelen kamu girişimciliği (policy entrepreneurs) kavramsallaştırmasını kullanmıştır (1987: 314). Üçüncü olarak 1991 yılındaki çalışmasında sosyal girişimcilik kavramını kullanan Waddock ve Post ise King ve Robert’in kavramsallaştırmasını ayırarak sosyal girişimciliğin kamu girişimciliğinden farklı olduğunu ve kamu hizmetçisi yerine özel vatandaşlar olduğunu vurguladıkları sosyal girişimcilerin 3 temel karakteristiği bulunduğunu ifade etmektedirler: karmaşıklık, güvenilirlik ve birliktelik (1991: 394). Bu anlamda toplumsal sorunların karmaşıklığı bir katalizör olarak sosyal girişimciyi göreve çağırır, toplumu krize odaklayarak ilgi toplayan sosyal girişimci ise kazandığı güvenilirliği kullanarak sorunu çözücü aktörler arasında iyi bir koordinasyon sağlar. Sosyal girişimcinin literatürde hangi sektöre ait olduğu önemli ve daha sonra çözümlemiş bir tartışma olmakla birlikte baştan beri değişim ve yenilik üzerinden ele alındığı görölmektedir.

20. yüzyılın sonuna doğru sosyal girişimciliğin gerek uygulama gerekse akademi alanında önemli bir sıçrama yaşıdığı görölmektedir. Söz konusu sıçramayı her ülke şartı için aynı okumak hatalı olacaktır. Bu anlamda gelişmekte olan ülkelerde sosyal girişimciliğin merkezi yönetim, özel sektör ve sivil toplum ile birliktelik halinde gelişiyor olması sosyal ekonomi yapısına işaret ederken (Robinson, 2006: 96) gelişmiş ülkelerde sosyal girişimciliğin gelişmesinin arka planında ise genelde sosyal ekonomi tartışmalarına da güç veren refah devletinin dönüşümü yatmaktadır (Haugh, 2005: 4). 1980’lerde yaşanan finans ve organizasyon boyutundaki yapısal değişiklikler, işsizliğin artmasına ve ekonomik gelişimin yavaşlamasına neden olmuş, bu durum ise refah devletinin merkezi yapısının zayıflamasına ve belli kanunların özelleştirilmesine yol açmıştır. Bu anlamda ekonomik boyutta kısa süreli gelişmede girişimciliğin motor olduğu biliniyordu, ancak sosyal girişimciliğin ise daha pozitif ve sistematik bir değişimin motoru olunduğu yeni keşfedilmişti (Neck vd., 2009: 18). Bu doğrultuda Bangladeş’te yoksullukla mücadele konusunda ürettiği mikrokredi uygulaması ile

Muhammed Yunus'un 2006 yılında Nobel ödülü kazanması ise sosyal girişimcilik alanının üniversite, medya ve sosyal sektör organizasyonları içinde hızla artan bir ilginin odağı haline gelmesinde etkili olmuştur (Martin ve Osberg, 2007: 30). Bu ödül, dikkatlerin sosyal girişimciliğe çekilmesi ve ilginin parlamasında tartışılmaz bir etki sağlamıştır.

1.3.3. Sosyal Hizmet Boyutu

Sosyal girişimcilik ele alındığı üzere, toplumsal sorunlara karşı hissedilen duyarlılığın girişimcilik prensiplerini kullanma yoluyla sosyal fayda yaratma doğrultusunda harekete geçirilmesidir. Bu anlamda sosyal girişimcilik bazen bir sosyal girişimci aktör bazen de sosyal girişimci bir organizasyon tarafından toplumda ortaya çıkan sorunların çözümü için sistem içinde bir sosyal değişimi ifade etmektedir. İlk etapta olguya özgünlük ve güç katan yönü, başvurduğu girişimcilik prensipleri sebebiyle kullandığı yöntemi olsa da sosyal girişimciliğin sosyal sorunlara yenilikçi ve derinlikli çözümler önermesi olgunun temel çerçevesini teşkil etmektedir. Bu noktada sosyal girişimcilik olgusu, sosyal sorunu sistem içinde sağlanan sosyal dönüşüm ile çözmek anlamında makro ölçekte, sosyal sorunun dezavantajlılık konumuna düşürdüğü insanları dezavantajlılıklarından kurtarmak anlamında mikro ölçekte bir sosyal hizmet sunumu olarak görülebilir.

Sosyal girişimciliğin makro ölçekte sunduğu sosyal hizmet biçimi dezavantajlılık konumunun kendisiyle ilişkilidir. Bu noktada balık vermek veya balık tutmayı öğretmek yerine balık endüstrisinde bir dönüşümün peşinde olan sosyal girişimcilik (Denizalp, 2009: 7) sosyal hizmetin sistem yaklaşımının bir parçası olarak sistemin kendisine odaklanmakla birlikte sağlanacak dönüşümün de sistem içinde kalarak gerçekleştirilmesini ifade etmektedir. Bu anlamda söz gelimi yoksulluğu ele alırken yoksul yerine sorunu üreten sisteme odaklanırken sistem içinde kalarak dönüşümün sağlanabilmesi amacıyla da dezavantajlı kişideki güç ve kaynağı harekete geçirmeye vurgu yapmaktadır. Bu noktada sosyal girişimciliğin sunduğu sosyal hizmet uygulamasında güçlendirme yaklaşımını kullandığı savunulabilir. Sosyal hizmette görece daha yeni bir yaklaşım biçimi olan ve bireylerin yaşamlarının kontrollerini kendi ellerine alarak gerekli kaynakları elde etmek için kendi çevrelerini etkilemesini kapsayan (Teater, 2014: 68) güçlendirme yaklaşımının dört temel varsayımı vardır. İlk

olarak bu yaklaşım bireyin maruz kaldığı baskının yapısal temelli bir olgu olduğunu, ikinci olarak da kişilerin bu baskıyla mücadele etmede gerekli güç ve kaynaklara sahip olduğunu, üçüncü olarak bireylerin bu güç ve kaynakların içinde bulunduğu çevrelere odaklanarak çalışmaya katılım sağlamalarının gerektiğini, dördüncü olarak da güçlendirmenin bir süreç olmanın yanında toplumsal değişim ve adalete uzanan bir sonuç olmayı da içerdiğini varsayar (Teater, 2014: 70-71).

Sosyal hizmet sunumu olarak sosyal girişimcilik mikro ölçekte ise dezavantajlı konumda olan savunmasız insanların kendilerine odaklanır. Bu noktada sosyal girişimciliğin sosyal hizmet mesleği ile de savunmasız üyelerini önceleyerek ama bütünü de önemseyerek benzer iki odak noktayı paylaştığı görülmektedir. Nitekim sosyal hizmet mesleği de ilk olarak toplum içinde bireylerin görev ve aktivitelerini başarabilme yeteneklerine kavuşabilmeleri için sosyal işlevselliklerini artırmayı (Sheafor ve Horejsi, 2014: 23), ikinci olarak da bu savunmasız kimselere destekleyici ve güçlendirici çevreler sağlayarak geliştirilen sosyal koşullar yoluyla sosyal adaleti güçlendirmeyi (Sheafor ve Horejsi, 2014: 24) amaçlamaktadır. Söz konusu odak noktaları ise sosyal hizmet sunumunu daha toplumsal kılmakta ve sosyal hizmet mesleğini kurumlardan ilişkilere taşıyarak “koruma” yerine “refah” vurgusu yapmasına yol açmaktadır (Karatay, 2010: 30). Sosyal girişimciliğin sağladığı sosyal hizmet sunumu da bu anlamda sosyal faydayı artırma yolunda sosyal sermayeye yapılan vurgusuyla belli kurumlarda dezavantajlıları korumak veya dezavantajlılardan korunmak yerine dezavantajlılarla birlikte refaha ulaşmayı savunmaktadır. Bu bağlamda sosyal girişimciliğin sosyal hizmet boyutunu ve diğer tartışmaları daha somut bir zemine taşıyacak olan sosyal girişimciliğin bileşenleri önem arz etmektedir.

1.4. Sosyal Girişimciliğin Bileşenleri

Sosyal girişimcilik kavramının anlaşılabilirliğini artıran ve tartışmanın daha somut bir zeminde yapılmasına imkan veren mesele, bir araya gelerek olguyu ortaya çıkaran sosyal girişimciliğin bileşenleridir. Bu bileşenler sosyal girişimciliğin temellerini oluşturmakta ve sosyal girişimcilik üzerine yürütülen tartışmalara da bir zemin sağlamaktadır. Nitekim kavramın tanımlanmasında yazarların sıklıkla söz konusu bileşenleri bir araya getirerek olguyu ifade etmeye çalıştıkları görülmektedir. Diğer taraftan yazardan yazara değişkenlik gösteren ve sosyal girişimcilik kavramı üzerindeki

mutabakatın zayıflığını da görünür kılan bileşenler, olgunun uygulama ve akademi alanında ortak tanımlanması sürecinde hareket noktası olması sebebiyle de önem taşımaktadır.

Sosyal girişimcilik olgusu gerek zengin içeriği (Besler, 2010: 11) ve gerekse “melez” yapısı (Murphy ve Coombes, 2009: 329) sebebiyle çok sayıda bileşeni içerisinde barındırmaktadır. Bu noktada dönüşüm, gelişme, gönüllü, fırsat, ilerleme, inovasyon, kaynak, lider, motivasyon, organizasyon, paydaş, risk, sermaye, sosyal değer, sosyal değişim, sosyal fayda, sosyal misyon, sosyal sermaye, sosyal sorun, sürdürülebilirlik, vizyon, yaratıcılık ve yenilikçi yaklaşım, yazarlar tarafından en sık referans verilen bileşenler olarak öne çıkmaktadır. Söz konusu bileşenler kabul edilenleri ortaya koymaktadır ancak bu bileşenlerin her yazar tarafından da kabul edilmediği bilinmelidir. Bu noktada bir seçimi de içeren söz konusu bileşenlerin bir yandan diğer bazı bileşenlerle bir arada anlam kazandığı ve bir yandan da diğer bileşenlerle iç içe olmasının yanında birbirini kapsadığı görülmektedir. Bu sebeple burada olguyu tasvir edici ana bileşenler olarak lider, kaynak, sosyal sermaye, yenilikçi yöntem ve sosyal fayda ele alınmış olup diğerleri bu ana bileşenlerle ilişkileri ölçüsünde başlıkların altında tanıtılmıştır.

1.4.1. Lider

Daha önceden de tartışıldığı üzere sosyal girişimcilik kavramsallaştırmasında girişimciliğin olguya kattığı anlam daha fazla ağır basmaktadır ve bu durum girişimci boyutun öne çıkarıldığı çalışmaların çokluğuyla da görünür olmaktadır. Nitekim sosyal girişimcilik kendi kendine ortaya çıkan ve devam edegelen bir süreç olmak yerine belli aktörlerin belli süreçlerde müdahalesini gerektirmektedir. İşte bu noktada “sosyal girişimci” şeklinde ifade edilen bir liderin literatürde sıklıkla işlendiği görülmektedir.

Sosyal girişimci lider, sosyal girişim eylemini gerçekleştiren ve sosyal girişimcilik sürecini başlatan ana aktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu başlangıç noktasında diğer unsurları da harekete geçirerek sosyal girişim eylemini oluşturmak için sosyal girişimci liderin belli niteliklere sahip olması beklenir. Söz konusu niteliklerde görülen eksikliklerin ise sürecin başlamasının veya sonuca erişmesinin önünde bir engel olacağı düşünülmektedir. Bu noktada sosyal girişimciler temelde fırsatları görebilecek (Mair ve

Marti, 2006; Vansandt, 2009; Marshall, 2011; Lumpkin ve diğlerleri, 2011) ve riski göze alabilecek (Theobald, 1987; Brinckerhoff, 2000; Tan ve diğlerleri, 2005) vizyon sahibi (Thompson ve diğlerleri, 2000; Bornstein, 2004; Birch ve Whittam, 2006) lider karakterlerdir (Leadbeater, 1997; Thompson ve diğlerleri, 2000; Alvord ve diğlerleri, 2004). Liderin sosyal girişimcilik bağlamında fırsatları görebilecek vizyona ve riski göze alabilecek cesarete sahip olmasının yanında bir ideal lider tasavvuru ile belli kişilik özelliklerine de sahip olması beklenmektedir:

“Toplumsal sorunların farkında olmak; Güçlü bir başarılı olma isteğı; Mücadelecilik ve azim; Sorumluluk ve risk alabilme arzu ve yeteneğı; Yaratıcılık ve fırsatları sezebilme yeteneğı; Planlı çalışma ve araştırma yeteneğı; Başkalarıyla çalışabilmek, onlara güvenebilmek ve güven verebilmek; Eksikliğini, sınırlarını bilmek ve tavsiyelerden yararlanabilmek; Zor şartlarda ağır çalışmalara hazır olmak; Kendini geliştirme arzusu; Başkalarını etkileyip onları da çalışmaya katabilmek” (Denizalp, 2009: 9)

Lider, sosyal girişimcilik sürecinin başlangıç aşamasında kritik rol sahibi olarak çalışmalarda ifade edilen başat bileşenlerden ilkidir fakat sosyal girişimcilik için başat aktör olmasının yanında tek aktör değildir. Bu noktada süreci işletirken yine sahip olduğu “başkaları” üzerindeki etki gücüyle belli paydaşları aktör olarak alana dahil etmektedir. Bu bazen kar amacı güden bir işletme bazen de kar amacı gütmeyen bir gönüllü kuruluş olmakla birlikte sürecin ikinci aşamasında aktör olan liderin görev paylaşımına gittiğı görülebilmektedir. Bu noktada paydaşların sürece başlarken gerekli motivasyonu kazanmasında ve süreç devam ederken de istediğı sonuçları elde etmesinde (Neck ve diğlerleri, 2009: 16) sorumluluk lidere aittir. Sürecin devamında ise yine aktör boyutu kapsamında süreci işleyen bir sisteme veya organizasyona çevirerek kurduğı kar üreten veya üretmeyen şeklinde iki görünümü olan sosyal işletme sistemiyle liderin aktörlük görevini devrettiğı söylenebilir. Bu durum her sosyal girişim faaliyeti için geçerli olmamakla birlikte liderliğin taşınırılığı noktasında konu açısından önem taşımaktadır.

1.4.2. Kaynak

Lider ile birlikte diğer girişim biçimlerinin de temel bileşenlerinden olan kaynak, sosyal girişimcilik bağlamında çok boyutlu yapısıyla sadece finansı ifade etmemekte ve insanla birlikte insanın ilişkilerini de kapsayan sosyal boyutu da içine almaktadır. İlk etapta kullanım olarak girişimcilikten ayrışıklığı görülemeyen kaynak bileşeni bu anlamda, sosyal girişimciliğin temel misyonuna uyumlu olarak kullanılmakta ve sosyal girişimcilik sürecinin taşıyıcısı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kaynağın, girişimcilik çalışmalarında her ne kadar dar anlamıyla ele alındığı görülse de estetik, çevresel, finansal ve sosyal kaynak (Thompson ve diğerleri, 2000: 330) olmak üzere toplamda 4 türünün olduğu kabul edilmektedir. Bu anlamda kaynağı finansal ve sosyal yönüyle birlikte ele alan sosyal girişimcilik olgusunun, temel misyonu doğrultusunda sosyal değer yaratması ve söz konusu değeri gelişmeye de dahil etmesi sebebiyle dolaylı olarak kaynağın estetik ve çevresel türlerine de katkı sağladığı söylenebilir. Bu nokta ise gelişmenin yalnızca kalkınmaya eşdeğerli görüldüğü ve kalkınmanın da temelde finansa odaklı tanımlandığı sosyal değişim tartışmalarında büyük önem taşımaktadır. Bu tartışmaların vücut bulmuş katkılarının zaman içinde ortaya çıkması ise alana büyük anlam katacak gibi görünmektedir.

Girişimcilik faaliyetinin gerçekleştirilebilmesi için öncelikle sahip olunması düşünülen finansal kaynak sosyal girişimcilik için de kritik öneme sahiptir (Thompson, 2002: 429). Ancak bunun yanında finansal kaynak sosyal girişimcilik için bir amaç olmasının yerine daha sonra da tartışılacağı üzere sosyal değer yaratma amacıyla bir araç olarak önem taşımaktadır. Finansal kaynağın söz konusu amaç doğrultusunda anlam kazanmasına imkan veren ve sürecin işleyişinde finans kadar kritik rolü bulunan kaynağın diğer boyutunu ise insan kaynağı ifade etmektedir (Smith, 2008). İnsan kaynağı bir yandan sosyal girişim sürecinin oluşturulması için insanların görünür emeklerini ifade ederken diğer yandan sosyal girişim etkisini genişletecek ve gönüllü desteği katacak olan ulaşım ağlarını da içermektedir (Thompson, 2002: 429; Smith, 2008). Bu noktada başvurulabilir emek yanında sahip olunan ağları anlamıyla insan kaynağı, sosyal girişim süreci için finans kaynağı kadar önemlidir. İnsan kaynağı ile sosyal girişim sürecinin yatay düzlemde genişlemesine imkan veren sosyal ağlar, olgunun özgün ve önemli bir

bileşenidir. Bu nedenle ağ kaynağını sosyal sermaye bağlamında ele almak (Samalbone vd., 2001) daha isabetli olacaktır.

1.4.3. Sosyal Sermaye

Sosyal sermaye kavramı ilk olarak 1916'da L. Hanifan tarafından kullanılmış, olguya içeriğini sermaye türleri konusunda ismi en fazla öne çıkan Bourdieu (1986) kazandırmıştır (Üzümcü, 2009: 431). Bourdieu'ya göre üç farklı sermaye biçimi vardır: bireylerin sahip olduğu ekonomik gücün seviyesini ifade eden “ekonomik sermaye”; bireyin çevresi ve kültürel değerleriyle birlikte kültürel kurumların bireyde somutlaşmış biçimi olan “kültürel sermaye”; bireyin harekete geçirme potansiyeline sahip olduğu bağlantı ağlarını ifade eden “sosyal sermaye”. Farklı disiplinlerin farklı biçimlerde ele aldığı sosyal sermaye olgusunu iktisat yazını ele alırken sürdürülebilir kalkınma bağlamında bireylerin girişimlerine ve sosyal sermaye kaynaklarına odaklanmış, siyaset bilimi yazını ise etkin bir yönetim biçimi için kurumlara ve normlara odaklanmayı tercih etmiştir (Şan ve Şimşek, 2011: 106). Sosyoloji yazınının ise toplumsal kalkınma, dayanışma ve bütünleşme noktasında etkin bir güç olarak işlediği kavramın söz konusu boyutu konu açısından daha anlamlı durmaktadır.

Sosyal sermaye teorisinin kökenini ve varlığını yüz yıl geriye götürmek mümkün olmakla birlikte günümüzdeki anlam ve kullanım şekline Pierre Bourdieu, James Coleman, Robert Putnam ve Francis Fukuyama isimlerinin katkılarıyla son otuz yılda ulaşıldığını söylemek daha doğrudur (Aydemir, 2011: 45). Sosyal sermaye kuramının bu başat dört figüründe de sosyal sermaye kavramının bir ürünü olmakla birlikte belirleyicisi ve ön koşulu olarak “güven”e dikkat çekilmiş (Tecim, 2011: 41) ve güvenin “ağ” ile birlikte en temel iki ögesi olduğu vurgulanmıştır (Tecim, 2011: 45). Fukuyama'ya (2005) göre de küçük veya büyük ölçekli gruplarda görülen ve refahın oluşturulmasında katkısı olan güvenin hakim olmasıyla ortaya çıkan sosyal sermaye, insan sermayesinin diğer türlerinden farklıdır (2005: 42). Sosyal sermaye toplumdaki endüstriyel ekonominin sonucu üzerinde de etkili olur, çünkü birbirine güvenerek çalışan bir ekibin ürettiği işin maliyeti daha düşük olur. Birbirine güvenmeyen insanların bir arada çalışması ise formel kurallar ve düzenleme sistemi gerektirmekte hatta zaman zaman baskıcı yöntemi barındırmaktadır (Fukuyama, 2005: 43).

Toplumsal ağlar ve sosyal sermayenin yoksullukla başa çıkma mücadelelerinde yoksullar tarafından zaman zaman strateji nesnesi olarak kullanıldığı görülmektedir. Nitekim temel taşıyıcı olarak hemşerilik, mezhep veya etnik köken üzerinden belli stratejiler geliştirerek yoksulluklarından kurtulma çabalarını ifade eden nöbetleşe yoksulluk kavramsallaştırması (Işık ve Pınarcıoğlu, 2009: 77) yoksulluk alanında sosyal sermayeye işaret eden anlamlı ve önemli bir tanımlama olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu anlamda söz konusu tanımlama, kentleşme ile yoksulluk arasındaki ilişki biçimini yalnızca ekonomik temellere dayanan sınıfsal okumaların ötesine taşıyarak, söz konusu toplumsal ilişki biçimlerinin aldığı dayanışma ve cemaat ağları gibi farklı süreçleri de başarılı şekilde ortaya koymaktadır (Şentürk, 2009: 216).

Sosyal sermaye kavramı, yoksullukla mücadele, toplumsal kalkınma ve sosyal sermaye arasındaki üçgende karşılıklı ilişki biçimini ortaya çıkarmaktadır (Kunduracı, 2010: 176). Nitekim bireyler arasındaki ilişki biçimine atıf yapan sosyal sermaye, toplumda mevcut olan kaynakların harekete geçirilmesinde yoksul bireylerin sahip olduğu ve kendilerini fırsatlara sürükleyecek olan ilişki ağlarına odaklanmalarına imkan sunmakta ve kullanılmaları yoluyla da ilişki ağlarının sıklaşmasında etkili olmaktadır. Toplumda hali hazırda mevcut olan ilişki ağlarının sıklaşması ise toplumsal dayanışmanın artmasına yol açmakta ve kalkınmanın boyutunu daha geniş ölçekte toplumsal alana yaymaktadır. Bu durum ise toplumdaki bireyler arasında ilişki ve etkileşimin yoğunlaşması sebebiyle sosyal dışlanma ve fırsat eşitsizliğini ortadan kaldıran toplumsal boyutta bir kalkınmayı içermektedir (Kunduracı, 2010: 177). Söz konusu doğrultuda kalkınmayı toplumsal kılacak ve sosyal sermaye olgusunun etkinliğini artıracak olan başka bir mesele ortaya çıkmaktadır ki bu da güvendir.

Sosyal bütünleşme ve toplumsal kalkınma tartışmalarında son dönemde etkisi önemle vurgulanan ve sosyal sermaye ile doğrudan ilişkilendirilen güvenin üç farklı boyutu görülmektedir (Kara, 2010: 120). İlk boyutu kurumda görünür olan ve kurumsallığı ifade eden sistemik güven, ikinci boyutu aile bağları gibi yakın ilişkileri ifade eden güven, üçüncü boyutu ise ikincil güven olarak tanımlanan ve konu açısından önem atfedilen kişilerarası güvendir. Kavramın bu üçüncü boyutu özellikle Putnam (1993) ve Fukuyama (2005) tarafından ekonomik büyümenin son 10-15 yılda açıklanmaya çalışılan %40-60 arası etkiyi temsil etmektedir (Kara, 2010: 123). Toplumun bir arada

yaşama kültürünün doğal bir sonucu olarak ortaya çıkan söz konusu etkiyi harekete geçirme noktasında da tartışma, kişiler arası güvenin potansiyeline odaklanan girişimci ve sosyal girişimcilere dokunmaktadır.

1.4.4. Yenilikçi Yöntem

Bir araya gelerek sosyal girişimciliği oluşturan unsurları ayrıışık tanımlamak hem zor hem de hatalıdır. Bu noktada yenilikçilik vurgusu da bu düşünceyi destekleyen niteliktedir. Nitekim sosyal girişimci liderin sahip olması beklenen yaratıcılık becerisi (Shaw ve diğerleri, 2002; Light, 2005) yine sahip olduğu düşünülen fırsatları görebilme sezgisiyle (Dees, 1998a; Peredo ve McLean, 2006) birleşerek ele alınan sosyal meselelere yönelik çözüm arayışı neticesinde ortaya yenilikçi bir anlayış çıkarmaktadır. Bu noktada lider ve sosyal değer unsurlarının bir aradalığında anlam kazanan yenilikçilik, sosyal değer yaratılması sürecinde daha önceden kullanılmış yöntemleri revize etmek yoluyla tekrarlanan çözümleri değil yeni baştan çözüm üretmeyi ifade etmektedir (Besler, 2010: 13).

Girişimcilik boyutunun etkisiyle kavramın kullanılmaya başlandığı tarihten beri olgu üzerine çalışma yapan isimlerin bir çoğunda görülen yenilikçilik vurgusu (Theobald, 1987; Dees, 1998a; Brinckerhoff, 2000; Alvord ve diğerleri, 2004; Mair ve Marti, 2006), sosyal girişimcilik bağlamında Borins'in de aktardığı gibi güvenilirlik, dürüstlük ve mesuliyet gibi geleneksel değerler ile hizmet, yenilik ve nitelik gibi yeni değerlerin (Borins, 2000: 498) bir araya getirilmesini ifade eden kural yıkıcı olmak yerine olumlu bir içeriğe karşılık gelmektedir.

Özellikle sosyal girişimcilik süreci için kritik bir konumu bulunan yenilikçilik bitmek bilmeyen bir sürekliliği ifade etmektedir (Dees, 1998a: 4). Liderin ve organizasyonun öğrenme sürecini devam ettiren yenilikçilik, bir anlamda sosyal girişimciliğin işleyişini dinamik hale getirdiği için de “inovasyon” şeklinde ifade edilebilmektedir (Besler, 2010: 15; Noruzi, 2010: 761). Sosyal girişimcilik sürecinde lider veya organizasyonun bu anlamda yeniliğe tutkun olmaları ve yeniliğin beraberinde getirdiği riski de göze alacak cesareti göstermeleri beklenmektedir.

1.4.5. Sosyal Fayda

Sosyal değer yaratmaya odaklı misyon ve motivasyonunu sermayenin çeşitli biçimlerini kullanarak harekete geçiren sosyal girişimcilik, sosyal sorunun çözümünde ortaya bir etki koymakta ve bu etkiyi de sosyal fayda bileşeni görünür kılmaktadır. Sosyal fayda bileşeni, hedeflenen sonuçlar bağlamında yaratılan sosyal değer toplumda vücut bulmasını içermesi ve sosyal girişimciliği alanda tanımlayan bileşenlerin tamamlayıcısı olması yönüyle önem taşımaktadır. Söz konusu bağlamda sosyal değer yaratma unsuruyla birlikte anlam kazanan sosyal fayda iki durumu içermektedir; birincisi sosyal sorunun çözümü ile ortaya konan sosyal fayda, ikincisi ise yarattığı sosyal değer ile sağladığı sosyal gelişme sonucu ortaya konan sosyal fayda.

Sosyal sorunun çözümünde merkezi yönetim, yerel yönetim, gönüllü kuruluşlar, sosyal hareketler, sivil toplum kuruluşları, işletmeler gibi çok sayıda aktör karşımıza çıkmaktadır. Bu aktörler zaman zaman işbirliği kurma yoluyla da sosyal sorunları çözmeye çalışmaktadırlar. Sosyal sorunlarla mücadelede sosyal girişimciler ise son 20 yıldır konuşulan yeni bir aktör olarak alanda kabul görmektedir. Sosyal girişimcileri ayırsız kılan durum ise kimsenin daha önce kullanmadığı yöntemleri kullanmaları, getireceği her türlü riski de göze alacak cesareti göstermeleri ve temel olarak sahip olunan sermayeyi sosyal değer yaratma yolunda seferber etmeleridir. Bu noktada sosyal soruna yenilikçi çözümler sunması (Glancey ve McQuaid, 2000; Robinson, 2006; Denizalp, 2009) yanında, sosyal girişimcinin etki anlamında sunduğu çözümün sınırlı bir değişimden öte sosyal bir dönüşümü (Alvord ve diğerleri, 2004; Martin ve Osberg, 2007; Zahra ve diğerleri, 2008; Noruzi ve diğerleri, 2010) temsil ettiği savunulmaktadır.

Sosyal sorunla mücadelede aktörlerin ortaya koyduğu çözümler sorunun muhatabını ilgilendiren sınırlı bir değişime odaklanırken, sosyal girişimcinin sunduğu çözüm ise yalnızca dezavantajlı konumda bulunan sorunun muhatabını değil ayrıca sorunu üreten sistemi değerlendirmeye dahil ederek sınırlı bir değişim yerine sınırları daha geniş bir dönüşümü hedeflemektedir. Bu noktada söz konusu müdahalenin etkisini güçlü ve uzun vadeli kılan niteliği ise sistemli çözümün de temsili olan sürdürülebilirlik (Fowler, 2000; Light, 2005; Noruzi ve diğerleri, 2010) tartışmasıdır. Bu anlamda sosyal girişimcilik sürecinin kendi kaynağını kendinin üretmesinin yanında sorunun muhatabını da

güçlendirme çabasıyla kendi kaynağını üretmeyi kişiye kazandırması son derece anlamlıdır.

Sosyal dönüşüm konusunda sorundan hareketle toplumda oluşturulan büyük çaplı revizyonu ifade etmesinin yanında sosyal girişimcilik, daha çok ilerleme ve gelişme bağlamında görülen toplumun sahip olduğu niteliklere yönelik sosyal değer yaratmayı da ifade etmektedir. Bu noktada girişimciliğin yarattığı ekonomik değer ekonomik kalkınmaya sağladığı katkının bir benzerini sosyal girişimciler, yarattıkları sosyal değer aracılığıyla toplumsal gelişme bağlamında gerçekleştirirler. Bu anlamda toplumsal tıkanıklıklara iyimser bakışlarıyla birlikte sistemli ve sürekli çözümler sunan sosyal girişimciler, sosyal gelişmede toplumların aldıkları mesafeye doğrudan katkı sağlarlar (Denizalp, 2009: 7-8).

BÖLÜM 2: YOKSULLUKLA MÜCADELE VE SOSYAL GİRİŞİMCİ YAKLAŞIM

Birleşmiş Milletlerin 2015 yılına yönelik ara hedeflerinin de içinde yer aldığı Binyıl Kalkınma Hedeflerinin ilki “aşırı yoksulluğu ve açlığı ortadan kaldırmak” şeklinde doğrudan, birçok maddesi de çeşitli şekillerde yoksulluk sorunuyla ilişkilidir. Bu durum yoksulluğun ortadan kaldırılması için küresel bir birlikteliğe ihtiyacın olduğunu ve yoksullukla mücadele üzerinde sağlanan mutabakatı temsil etmektedir. Bu anlamda mücadele edilmesi üzerine görülen mutabakatın karşısında, yoksulluğun son derece karmaşıklık içeren bir mesele olması sebebiyle mücadele biçiminin nasıl olacağı üzerine aynı mutabakatı görmek mümkün değildir. Yoksulluk ilk etapta ekonomik yetersizliği ifade eden bir meseleyken, yoksulluk yaşamı zamanla “yoksulluk kültürü” şeklinde literatürde ifade edilen bir kültürün de birikmesine yol açmaktadır. Bunun yanında yaşanan zor şartları hafifletebilmek adına yoksulluk, belli ilişki biçimleri ile gerek formel gerekse enformel ağlar yoluyla bazen dayanışma bazen de güç ilişkilerini bir arada sergilemektedir. Ayrıca göç, suçluluk ve şiddet gibi farklı sorunlarla iç içe olmasının yanında yoksulluk sorunu, insan hakları, kent politikaları ve kapitalizm gibi makro ölçekli meselelerle birlikte tartışılmaktadır. Bu ve buna benzer bir çok nokta yoksulluğun ne kadar karmaşık bir sorun olduğunu gösterir niteliktedir. Yoksulluk meselenin söz konusu karmaşık niteliği ise yürütülecek olan yoksullukla mücadele biçimini tartışmadan önce yoksulluğun kendisini ele almayı gerektirmektedir.

Yoksulluğa müdahale yöntemleri veya yoksullukla mücadele biçimleri, bir yandan sosyal sorunların köken ve görünümüyle diğer yandan da çözüm sağlayıcı olarak konumlandırılan aktörlerle ilişkili olarak bir perspektif tartışması da içermektedir. Bu noktada yoksulluk sorununun ortadan kaldırılması ve yoksullukla mücadelenin yöntem ve yollarının nasıl olacağı tartışmasından evvel ele alınması gereken öncelikli boyut, farklı perspektifler ışığında yoksulluk meselesinin bir sorun olarak ifade edilmesi üzerine olmalıdır. Bu sebeple ikinci bölümümüzde yoksulluk meselesinin sorunlaşması ele alınacak ve yoksulluk sorununa müdahale biçimleri çeşitli kültürel ve politik açıklamalarla tanıtılacaktır. Daha sonra söz konusu açıklamalar çalışmamızın temelini teşkil eden sosyal girişimcilik olgusuyla ilişkilendirilecek ve bir yaklaşım biçimine

dönüştürülebilmesi adına sosyal girişimcilik olgusunun temel dayanakları ortaya konulacaktır.

2.1.Yoksulluğa Yaklaşım Biçimleri

Belli bir olgu üzerinde üretilen ve biriktirilen yargı ve fikirler, deneyimlerin vücut bulmuş hali olan dilsel ifade biçimlerinde görünür olmaktadır. Dilsel ifade biçimleri bir yandan toplumsal bir birikimi ifade ederken belli istisnai örnekleri dışarıda tutmak şartıyla önemli toplumsal göstergeler olarak da görülebilir. Bu bağlamda toplumsal anlam üzerine gerçekleşen değişimi okuma imkanı veren (Jütte, 2011: 21) ve toplumun değer yargılarını doğrudan temsil eden (Zastrow, 2014: 166) yoksulluğun dilsel ifade biçimi yoksulluğa yaklaşım meselesine ışık tutmaktadır.

Yoksulluğun dilsel ifade biçimi yoksulları görünür alanda hak eden ve hak etmeyen şeklinde kategorize ederken diğer taraftan haklılık üzerinden çizilmiş bir meşruiyet sınırına da işaret etmektedir. Bu anlamda İngiliz William Harrison'ın üç dereceye ayıran okuma biçimi önemli bir temsiliyet içermektedir (Jütte, 2011: 25). Harrison'ın "acziyete göre yoksullar" şeklinde tanımladığı babasız çocuklar, yaşlılar, sakatlar ve tedavi imkanı olmayan hastalarla "kaza sonucunda yoksullar" şeklinde ifade ettiği yaralanmış asker, sağlığını kaybetmiş hane sahibi ve ağır hastalığa yakalananlar hak eden yoksul kategorisine girerken, her şeyi tüketmiş olan, dolandırıcı, serseri ve fahişeleri yerleştirdiği "müsrif yoksullar" ise hak etmeyen yoksullar kategorisine girmektedir. Bunun yanında Osmanlı döneminde de belgelerin dilinde görünür olan "fakr u zarurete dûçar olanlar, muhtâcîn, muhtâcîn-i zürrâ, musâbîn, aceze ve aceze-i hüccac, eytam ve eramil, mazûlîn" kavramları da söz konusu meşruiyet sınırlarına işaret etmekte (Özbek, 2011: 51) serseriler, dilenciler ve fuhuş yapan kadınlar da söz konusu sınırın dışına yerleştirilmektedir (2011: 52). Bu durum bir yandan çalışmaya gücü yeten ve yetmeyen yoksulun ayrı tanımlanmasını içerirken diğer yandan bu doğrultuda yapılan sosyal yardım uygulamalarında "tehvin-i ihtiyacat, temin-i refah ve saadet-i ahali" sağlamanın yanında kontrol, ıslah ve terbiye etme amacının da öne çıktığını yansıtmaktadır (Özbek, 2011: 52).

Yoksulluğa yaklaşım biçimleri üzerine tartışmanın ilk boyutu yoksulluğun dilsel ifadesini içerirken ikinci boyutu ise yoksulluğun nedenlerine dayalı okuma biçimine

vurgu yapmaktadır. Bu bağlamda çeşitli anlamlar içermesi ile birlikte yoksulluğun nedenlerine de ışık tutan iki farklı yoksulluğa yaklaşım biçiminin olduğu görülmektedir. Literatürde sıklıkla liberal okuma biçimi ile ilişkilendirilerek yoksulluğu bireysel bir sorun olarak gören yaklaşım ile marksist okuma biçimiyle ilişkilendirilerek yoksulluğu yapısal bir sorun olarak gören yaklaşım (Şentürk, 2008: 57) meselenin bir araya geldiklerinde bir bütünlük oluşturan iki farklı boyutunu ifade etmektedir. Meselenin bu iki kökeninin yanında daha az konuşulan ve kimi zaman bireyden kimi zaman yapıdan kimi zaman da her ikisinden kaynaklı doğabilecek olan meselenin üçüncü boyutu olarak ise şans unsuru (Şenses, 2013: 146) kadercilik (Feagin, 1972), veya kazara oluşma faktörü (Jütte, 2011: 35) olarak ifade edilen hastalık, salgın, savaş ve kriz gibi bazen kalıcı bazen döngüsel sebeplerden de bahsedilebilmektedir.

2.1.1. Bireysel Sorun Olarak Yoksulluk

Yoksulluk sorununun kökenlerini bireyden hareketle ele alan okuma biçiminin vurgu yaptığı iki mesele görülmektedir. Birinci mesele bireyciliğin ideolojik dayanağı olan liberalizmle ilgiliyken, ikinci mesele yoksulluğun ortaya çıkışını bireyin kendisinde arayan “yoksulluk kültürü” tartışması ile ilişkilidir.

Bireyin kararlarını ve hareketlerini kendi öznel ve özgür iradesine bırakan liberal yaklaşım, bireyin refahının sağlanma sorumluluğunu da kendisinde görmektedir (Şentürk, 2008: 58). Bu anlamda yoksulluğa düşmesinde ve yoksul olmasında bireyin sahip olduğu kişisel yetenek, kişisel anlayış ve kişisel çaba konusundaki zayıflık (Masca ve Karagül, 2008: 386) ile kapasite, disiplin ve sorumluluk anlayışındaki eksikliklerin (Dönmez, 2008: 50) etkili olduğunu savunan liberal anlayışa göre söz konusu etmenler, bireyin mücadeleden de kaçarak içine düştüğü yoksulluğunu kabullenmesine yol açmaktadır (Oktik, 2008: 26). Bu bağlamda yoksulluğunun kurbanı olmasının başat nedeni olarak yoksul bireyi gören (Şenses, 2013: 145) liberal anlayışta yoksulluk, kişisel özgürlük önünde bir sınırlayıcı ve zaman zaman tehdit edici bir mesele olması sebebiyle (Şentürk, 2008: 58) de sorun olarak görülmektedir.

Yoksulluğun sebebini kişisel nedenlere bağlayan yaklaşım biçiminin öne çıkardığı ikinci mesele “yoksulluk kültürü” tartışmasıdır. Friedman’ın (1996) yoksulluğun tanımlanması noktasında bürokratik, moralistik, akademik ve stratejik boyut şeklinde

yaptığı kategorizasyonunda öne sürdüğü tiplerden moralistik boyutla ilişkilendirilebilecek olan yoksulluk kültürü kavramı, ilk olarak 1959 yılında yayınlanan “Beş Aile” adlı çalışmasında Oscar Lewis tarafından ortaya atılmış (Lewis, 1972: II) ve saha çalışmalarının bir çoğunda yer veren Lewis’in kendisiyle de özdeşleşmiştir. Portorikalı yoksul bir aile üzerinden toplumsal çözümlemelere gittiği İşte Hayat (La Vida) adlı romanında Lewis yoksulluğun zamanla bir kültür ürettiğini savunmuştur. Bu anlamda yoksulluğun ilk aşamasını ekonomik yoksunluğa bağlayan Lewis, yoksulluğun kalıcı olması durumunu okuyabilmek için ise ekonomik yoksunluğun ötesine bakmak gerektiğini vurgulamıştır (Abay, 2005). Bunun için de belli koşulların yoksulluk kültürü ürettiğini vurgulayan Lewis söz konusu koşulları şu şekilde sıralamaktadır:

“Para ekonomisi, ücretli işçilik ve kar amacıyla üretim; devamlı, büyük ölçüde işsizlik; Düşük ücretler; Ya hükümet baskısı ya da isteyerek sosyal, politik ve ekonomik örgütlenmenin dar gelirli tabaka için sağlanmaması; Tek taraflı yerine çift taraflı akrabalık sisteminin varlığı; Hakim sınıfta servet birikimine yönelen ve alt tabakaya mensup olmanın kişisel yeteneksizlikten geldiğini savunan bir değer yargısının olması” (Lewis, 1972: LI)

Yoksulluk kültürünü bir yaşam biçimi olarak içselleştiren bu insanlarda zayıf benlik yapıları, kontrolü zor içgüdüler, cinsiyet karmaşası, kavgaya ve suça yatkınlıkla geleceği önemsememe ve planlamaktan uzak olmak gibi (1972: LIV) benzer niteliklerin görüldüğünü vurgulayan Lewis, bu insanların söz konusu kültürden kopabilmeleri içinse ilk olarak örgütlenme duygusu içeren gelişmiş bir bağlanma biçimine ve ikinci olaraksa eğitime karşı ilgilerinin artırılması gerekliliğini öne sürmektedir. Benzer doğrultuda 1973 yılında Erzurum’daki gecekondu hayatı üzerinden gerçekleştirdiği gözlemleriyle yoksulluk kültürü tartışmasına katılan diğer önemli isim Orhan Türkdoğan’dır. Türkdoğan’a göre de yoksulluk kültürünün; toplumdaki hazır kurum ve değer sisteminden kopukluk, örgütlülüğün ve bilincinden uzaklık, karın tokluğu gibi net ve tek hedeflilik ile geleceği planlamaktan uzaklık şeklinde ifade edilebilecek olan ayırt edici dört niteliği, yoksullara bir takım ekonomik ve sosyo-psikolojik özellikler taşımaktadır (2006: 68). Bu anlamda Türkdoğan, sık iş değişikliği, kazanılan düşük ücretin hemen harcanması ve plandan kaçınılması gibi ekonomik özelliklerin yanında kalabalık yerlerde yaşama, zararlı alışkanlıklara sık sık başvurma ve fiziksel şiddet uygulama gibi pratikleri de sosyo-psikolojik nitelikler bağlamında aktarmaktadır.

Yoksulların potansiyellerinin zayıflamasına yol açan mekanizmalar içerdiği ve bu sebeple yoksulluğu sürekli hale getirdiği kabul edilen (Oktik, 2008: 33) yoksulluk kültürü yaklaşımı, yoksulların ve yoksulluğun doğasını anlama imkanı sunması noktasında işlevsel olabilmesi sebebiyle (Şentürk, 2009: 214) olumlu okunurken bir yandan da söz konusu yaklaşım biçimine yönelik ciddi olumsuz eleştirilerin de yöneltildiği görülmektedir. Söz konusu eleştiriler iki nokta üzerine yoğunlaşmaktadır. İlk olarak yoksulluk kültürü kavramsallaştırmasının beraberinde bir dışlama biçimi üretebileceği (Açıkgöz, 2012: 98), böyle bir kavramsallaştırmanın pozitivist bir şekilde yoksulluğu “şeyleştirdiği” ve yoksullara sembolik bir şiddet içerdiği (Erdoğan, 2011: 45) ifade edilmektedir. Yoksulluğun kadercilik, tembellik ve şiddet gibi patolojik unsurların katkısıyla söz konusu kültür tarafından yeniden üretildiğini ifade eden yoksulluk kültürü yaklaşımı, yoksulların yaşadığı durumu kendilerinin değil başkalarının tanımladığı ve tanımlama amacının ötesinde yoksulluğun başkaları tarafından düzeltilmesi gereken bir mesele olarak görülmesine yol açtığı gerekçesiyle sorunlu bir bakış açısı içerdiği yönünde eleştirilmektedir (Erdoğan, 2011: 32). Yoksulu yoksulluğunun nedeni olarak gören liberal bakış açısının bir yansıması olarak yoksulluk kültürünün, yoksulu “talihsiz kurbanlar” (Erdoğan, 2011: 42) olarak pasifleştiren bir okuma biçimi içerdiği yönünde de eleştirildiği görülmektedir. Söz konusu yaklaşım biçimine yönelik eleştirilerin yoğunlaştığı ikinci boyut ise yoksulluğun nedenlerini okumada yanıltıcı olduğu, yoksulları “kurbanlar” olarak görme biçimiyle pasifleştirdiği (Erdoğan, 2011: 42) ve dışsal ile içsel nedenler şeklinde ayrıştırılabilecek olan yoksulluğun nedenlerinde içsel nedenleri ayrıştırarak (Zastrow, 2014: 180) bir anlamda yoksulluğun sonucunu nedeni olarak okuduğu ve iç içeliği gözden kaçırdığı yönündedir.

Belli sorunlar ve eksiklikler içermesine ve literatürde önemli eleştirilere uğramasına rağmen yoksulluğun köken tartışmasında birey vurgusuyla önemli bir katkı sağlayan yoksulluk kuramları, tarihsel olarak öncelikle 19. yüzyılda rağbet görmüştür (Oktik, 2008: 28). İkinci olarak da farklı boyutlarıyla ortaya çıkan küreselleşme ve refah devletinin gerilemesinin neticesinde, devletin konumunun yeniden seyirci ve hakem olması gerektiğini ifade eden ve 1980 sonrası dönemde güç kazanan neoliberal söylem, yoksulluğun kişisel nedenlerine vurgu yapan bireysel teorileri yeniden gündeme taşımıştır (Şenses, 2013: 147). Yoksulluğun çocuk, kadın ve göçmen gibi spesifik kategoriler üzerinden ele alınmasının yoğunluk kazanması da yoksulluk üzerine bireysel

teorilerin bir göstergesi olarak okunabilir (Oktik, 2008: 25). Özellikle ABD sağı tarafından benimsenen yoksulluk kültürü yaklaşımı Özbudun’a göre de neoliberal politikaların isteği doğrultusunda yoksulluk yardımlarının kısılmasına imkan vermekte ve bölüşüm ilişkilerine dayanan yapısal nedenleri perdelemektedir (Özbudun, 2002: 61). Söz konusu iki ayrı dönem olarak 19. yüzyıl ile 20. yüzyılın sonu arasında kalan süre zarfında da yoksulları direnişin öznelere gibi son derece sakıncalı bir bakışla gören (Erdoğan, 2011: 42) ve yoksulluğun nedenlerini yapı ile ilişkilendiren Marksist okuma biçiminin popülerliği görülmektedir.

2.1.2. Yapısal Sorun Olarak Yoksulluk

Yoksulluğa yaklaşım meselesi beraberinde yoksulluğun köken tartışmasını öne çıkarmaktadır. Bu durum yoksulun kendi yetersizlikleri veya alışkanlıkları üzerinden yoksulluğu bireysel bir sorun olarak gören okuma biçimiyle, yapısal aksaklıklar ile ilişkilendirerek yoksulluğu yapısal bir sorun olarak okuma biçimini karşı karşıya getirmektedir. Söz konusu okuma biçimlerinin ilki yoksulluk sorununda içsel boyutu ele alırken ikinci bir okuma biçimi ise meselenin dışsal boyutunu öne çıkarmaktadır. Bu durum ilk etapta içsellik/dışsallık tartışmasını gündeme getirirken diğer taraftan dışsallığı ifade eden yapısal sistem olgusunun sınırlarının neler olduğu ve neyi kapsayıp neyi dışarıda bıraktığı meselesinin netleştirilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Buğra’ya göre (2008) sosyo-ekonomik sistemin dışsal biçimde konumlandırılmasında etkili olan iki teori vardır: Marksizm ve Standart İktisat Teorisi. Bu iki yaklaşım da Buğra’ya göre gerek özel gerekse de sınıfsal çıkarı dışsal bir değişken olarak kabul etmekte ve bunun sonucu olarak devlet ile piyasayı birbirinden ayrışık biçimde ele almaktadır (2008: 12). Bu anlamda J. M. Keynes’in bireylerin para kazanma içgüdülerine dayandığı ancak ekonomik bir mekanizma şeklinde ifade ederek sosyal, politik ve kültürel çerçevesinden ayıştırdığı kapitalizm, Schumpeter tarafından da akılcı ve çıkarıcı olmayan değerleri ortadan kaldıran bir etki gücü verilerek dışsallaştırılmıştır (Buğra, 2008: 14-15). Polanyi’ye göre de bireysel çıkar dürtüsüyle ilişkili olan piyasa, insanlık tarihinin her döneminde var olmuştur fakat ekonominin toplumdan ayırtılarak sistem niteliğiyle dışsallaştırılması ve kendi kurallarına göre hareket ederek merkezi bir rol alması yeni bir durumdur ve “piyasa toplumu” şeklinde ifade edilebilecek olan 19. yüzyıl ürünü bir okuma biçimidir (2008: 29).

Keynes, Schumpeter ve Polanyi'nin yapı şeklinde ayrıştırarak betimledikleri “sistem” olgusu birbiriyle etkileşim halinde olan sosyal, ekonomik ve politik unsurları içermektedir. Bu noktada yoksulluk sorununun dayanağı olarak gösterilen yapısal sistemin unsurlarının da ayrıştırılması önem taşımaktadır. Gelir dağılımındaki eşitsizlik ve düşük ücretlerle yoksulların emeklerinin sömürülmesi (Dönmez, 2008: 50), zayıf ekonomik gelişme, yetersiz istihdam ve fırsat eşitsizliği ile (Şenses, 2013: 145) ifade edilebilecek olan ekonomik boyut; yapısal uyum programları, kamu harcamalarının dengesizliği, üretim yapısı ve işgücü piyasalarında yeniden yapılanma gibi (Şentürk, 2008) politik boyut; yetersiz eğitim, yerleşim yerlerinin özellikleri ve ayrımcılık gibi (Masca ve Karagül, 2008: 386) sosyal boyut yoksulluğun dayandığı yapıya işaret etmektedir. Söz konusu unsurlar içinde meselenin temelde iktisadi bölüşüm sorunu olması sebebiyle de ekonomik boyutun daha etkili olduğu söylenebilir. Bir yandan makro ölçekte söz konusu ekonomik, politik ve sosyal unsurların bir araya gelerek oluşturduğu söylenebilecek olan “yapı”nın diğer taraftan yoksulluğun aile çerçevesinde ele alarak demografik unsurlara bağlı biçimde tanımlandığı da görülmektedir (Jütte, 2011: 35-60). Bu anlamda kardeşlerin doğumu veya çocukların doğumu gibi paylaşım yapılacak grubun genişlemesinin yanında yaşlılıkla birlikte ortaya çıkan paylaşılacak gelirin daralması durumu söz konusu bağlamda üç kritik değişimi ifade etmektedir.

Yoksulluğun nedenlerini yapı ile ilişkilendiren ve sistemin taşıdığı uyumsuzluk ve çelişkilere atıf yaparak yoksulluğun kökenlerini ortaya koymaya çalışan Marksist yaklaşım, zengin ile yoksul arasındaki eşitsizliğin sebebinin bireysel çıkar dürtüsüne dayanan kapitalist sistemin kendisi olduğunu ve bir anlamda sistemin gelişmesi için de böyle bir sorunun kaçınılmaz ve zorunlu olduğunu savunmaktadır (Şentürk, 2008: 58). Yoksulluğun kapitalist sistemdeki üretim ve bölüşüm ilişkilerinin bir sonucu olduğunu öne süren bu okuma biçimi, üretim bilgisine sahip olan işçilerin hayatlarını idame ettirebilmek adına emeğini belli bir ücret karşılığı satmak durumunda oldukları sermaye sahipleri ile üretilen zenginliği eşitlikçi paylaşmadıkları için kaçınılmaz olarak yoksullaştıklarını vurgulamaktadır. Bu noktada Marksist yaklaşım, söz konusu kapitalist sistem sürdüğü sürece devam edeceğini iddia ettiği yoksulluk sorununda temel vurguyu tabakalaşma sistemine yapmaktadır (Oktik, 2008: 35-36). Bu anlamda toplumda hazır bulunan ve kendini üretim ilişkileri üzerinden yeniden üreten söz konusu sosyo-

ekonomik sistemin ayrılmaz parçası olarak tabakalaşmanın, içerdiği güçlü hiyerarşi ile yoksullara kuşatılmışlığı kabul ettirdiği de söylenebilir.

Yoksulluğa ve kökenlerine ilişkin öne çıkan iki farklı okuma biçiminden hangisinin tanımlamada daha fazla önemli ve anlamlı olduğu durumunun ülkeden ülkeye, dönemden döneme ve incelenen gruptan gruba değişkenlik arz edeceğini vurgulayan Şenses (2013: 146) her iki okuma biçiminin de sağladığı katkıyı “underclass” tartışması üzerinden somutlaştırmaktadır (2013: 211-213). Amerikada önemli bir tartışma olan ve belli niteliklere sahip siyahileri ifade etmek için kullanılan underclass grup içinde, çalışma arzusundaki azalış ve kadınlarının evlenmeme arzularının artmasıyla evlilik dışı çocukların sayısındaki artış üzerine iki farklı okuma biçimini de getirmektedir. Bu anlamda kişisel nedenlere referansla açıklama yapan yaklaşımın temsilcisi olan Murray, 1960lı yıllarda uygulamaya konan sosyal yardım programlarının kapsamının genişlemesi ve yardım miktarlarındaki artışın fırsatlara duyarsız olmak gibi bir davranış biçimi ürettiğini ve düşük ücretli işlerden kaçınma ve çalışma isteğini azaltma sonucunu ortaya çıkardığını iddia etmektedir. Diğer taraftan yoksulluğu yapısal nedenlere referansla açıklama yapan yaklaşımın temsilcisi Wilson ise, imalat sanayisindeki gerileme ve iş yerlerinin şehir dışına taşınması gibi ekonomik sistem ile ilişkili olan değişikliklerin işsizlik ve şehir merkezlerindeki hizmet sektöründe oluşturduğu düşük ücretin söz konusu gruptaki çalışma isteğinin azalmasına sebep olduğunu savunmaktadır. Bu noktada birleşik okumalara gitmenin daha anlamlı olacağı ve önemli saptamalar yapma imkanı vereceği söylenebilir.

2.2.Yoksulluk Sorununa Yaklaşımlar

Yoksulluğa yaklaşım ile zımni bir ilişki halinde olan yoksulluk sorununa yaklaşım meselesi, ülkelerin taşıdığı dinamikleri ve sahip oldukları birikimleri ile ilişkili olarak bir tarihsellik içermektedir. Özellikle ülkelerin içinde bulunduğu konjonktürel durumlar ve sahip oldukları kültürel birikimler, toplumsal sorunlara yaklaşım biçimine önemli ölçüde etkide bulunmakta ve bu anlamda üretilecek ve dağıtılacak olan toplam refah için devletin kendini nasıl konumlandıracağı ve söz konusu konumuyla ilişkili olarak diğer aktörlerle nasıl bir ilişki biçimi kuracağı soruları birden fazla sosyal politika yaklaşımı ve refah sistemini ortaya koymaktadır. Sosyal refahın bir toplumda yaşayan insanların genel durumlarını, belli bir amaca yönelik bir sistemi ve bir devlet anlayışını ifade eden

üç kullanım biçiminin bulunduğu görülmektedir (Kongar, 2007: 12-13). Bu bağlamda refahın sağlanması ve paylaşılması konusunda rejim sistemlerini inceleyen ve çalışmasıyla önemli bir ün kazanan Esping Andersen'in temelde "piyasa, devlet ve cemaat-aile" karmasından hangisinin daha baskın olduğuna göre ayrıştırılarak ürettiği (Taşçı, 2010: 74) üç refah sistemi genelde sosyal sorunlarla özeldir ise yoksullukla mücadelede öne çıkan önemli yaklaşım biçimlerini tanıtmada noktasında önem taşımaktadır.

Bir anlamda kapitalist toplumların tarihsel hikayesini ve politik sınıfların koalisyonlarının tarihini içeren refah devletine iki farklı bakışın olduğunu söyleyen Andersen, sosyal gelişme olarak yaklaşan dar bakış açısı yerine devletin rolünün ekonomiyi yönetme ve organize etmede genişlemesi olarak geniş ekonomi-politik bağlamda konuya yaklaşılması gerektiğini vurgulamaktadır (Andersen, 1990: 2). Bu noktada tarihsel bağlamı gözden kaçırılan refah devleti konusunda "kavramsal bir kafa karışıklığı" olduğunu iddia eden Andersen, refah devleti kavramının yalnızca sosyal gelişme politikalarını ifade ettiğini belirterek devlet ile ekonomi arasındaki karmaşık, yasal ve organize niteliklere atıf yapan yeni bir kavramsallaştırmaya ihtiyaç olduğunu iddia etmekte ve "refah devleti rejimleri" kavramını kullanmaktadır. Nitekim Andersen'e göre refah devleti kavramsallaştırması, devleti tek aktör olarak öne çıkarmakta ve söz konusu tartışmada devletin piyasa ve aile ile karşılıklı bağımlılık içinde aktörlerden sadece birisi olduğu ve bir anlamda refah tamamlayıcı olduğu durumunu gözden kaçırmaktadır (Andersen, 1999: 37). Refah devleti rejimleri kavramsallaştırmasını öne süren Andersen söz konusu tanımlamayla temelde iki hedefinin bulunduğunu belirtmektedir (Andersen, 1990: 3). Birinci hedefinin söz konusu kavramdan hareketle refah devletinin teorik modellerini ortaya koymak olduğunu belirten Andersen, ikincisinin de üreteceği teorik modellerden hareketle refah devletlerinin yegane biçimi olmadığını ve farklı tarihsel dinamiklerin farklı sosyal mücadele ve sosyal bütünleşme anlayışı ürettiğini göstermek olduğunu ifade etmektedir. Bu bağlamda kökenleri 19.yüzyılda görülen toplumsal reformizme dayanan refah devletinin 1930lar ile 1960lar arasında ortaya çıktığını ve risk yapısı olarak özel bir nüfus grubunun ihtiyaçlarını karşılamak üzere inşa edilen özgül tarihsel bir yapı olduğunu öne süren Andersen, gerçekte ise toplumsal risklerin değişkenlik arz ettiğini

ve riskleri paylaşan aktörlerin de farklılık oluşturduğunu ifade etmektedir (Andersen, 1999: 35).

Toplumların ve tarihlerin birbirinden farklı dinamikler ve aktörler ortaya koyabileceğini iddia eden Andersen, bu noktada doğrusal bir yaklaşımın yanlış değerlendirmelere yol açacağını ve doğrusal bir yaklaşım yerine interaktif bir yaklaşımın tercih edilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Söz konusu tarihsel dinamikleri göz önünde bulundurarak konuya yaklaşmanın toplum ve tarih farklılıklarının ortaya koyduğu ürün ve modelleri çizgisel doğrultuda değerlendirmek yerine değerlendirmeleri toplumsallaştırabilme (sociologize) imkanı sunacağına inanan Andersen kendisinin de bu özgül modellerden hareketle şu 3 rejim türüne ulaştığını ifade etmektedir: liberal, muhafazakar ve sosyal demokrat refah rejimleri.

2.2.1. Liberal Yaklaşım

Esping-Andersen'in refah devleti rejimlerine ilişkin yaptığı kategorik gruplandırmanın ilki olan "liberal refah rejimleri" refahın dağıtılmasında piyasa mantığının esas alındığı ve daha çok ABD, Kanada ve Avustralya ülkelerinde görülen bir rejim türü olarak karşımıza çıkmaktadır. En sade evrensel değiş tokuş ve sosyal güvence yardımlarının hakim olduğu bu refah rejim tipinde (Andersen, 1990: 26-27) "kalıntı" (residual) bir refah devleti anlayışının gereği olarak (Özdemir, 2007: 131) devletin genel eğilimi daha az harcama yönünde olup vatandaşlara da gelir araştırmalarına dayalı asgari düzey yararlar sunmaktadır (Özdemir, 2007: 134).

Piyasa ilişkilerinin daha fazla ön planda tutulduğu liberal refah rejim türüne sahip olan devletlerde, kendi refahlarını aramaları için teşvik edilmesi gerektiği düşünülen vatandaşlar da bireysel olarak piyasa aktörleri görülmektedirler. Liberal rejim türüne sahip olan ülkelerde devlet tam istihdam amacına sahip olmadığı gibi sosyal sorunları giderme noktasında da isteksizdir. Her yol denenip tüketildikten sonra sosyal sorun çözülemediyse bir telafi mercii olarak devlet rol sahibi olur (Özdemir, 2007: 135). Devletin söz konusu arayışta ifade edilen son çarede de görevi gelir transferi yapmayı içermektedir. Liberal refah modelinde yapılan bu sosyal yardımların temel hedefi ise piyasaya girişi sağlamaktır. Burada piyasayı ve piyasaya girişi güçlendirmek hedeflenmektedir. Bu modelde yapılan sosyal yardımlar sosyal güvenlik sisteminin

“tamamlayıcı unsuru” olarak işler, kabul edilir ve bu refah modelinde yoksula asgari gelir güvencesi sağlanır (Taşçı, 2010: 75)

Liberal yaklaşımda yoksullara yapılacak sosyal yardım meselesi son derece sınırlı ve sistem içinde muhtaçlık derecesi en alt seviye olan gruba yönelik sadece ölmesini engelleyecek miktarda yapılmaktadır (Kesgin, 2012: 41). Çünkü söz konusu yardım alma durumunu bir hak olmanın ötesinde bireysel sorumluluk olarak gören bu yaklaşım biçimi (2012: 34) devletin sorunlarda etkin görev almasını olumsuz karşılamakta ve devleti müdahaleleriyle sorun çözücü değil sorun üretici görmektedir (Masca ve Karagül, 2008: 392). Yoksullara sosyal yardım desteği gibi gereklilik durumlarında da gönüllü kuruluşlara, sivil toplum kuruluşlarına devrederek sorunun çözümü için piyasayı ve hayırseverlik sistemini teşvik etmesi (Kesgin, 2012: 44) sebebiyle de bir anlamda hayırseverlik kültürünün negatif bir içeriğe itilmesine yol açmaktadır.

Liberal yaklaşımda seyirci konumuna itilerek bir anlamda etkisizleştirilen devletin konumu ağır biçimde eleştirilip piyasa, devlet ve vatandaş arasındaki ilişki biçiminin yeniden tanımlanması gerektiğini savunan ve sosyal liberaller olarak ifade edilen grup, liberal yaklaşımı yeniden okuma gerekliliğini öne sürse de (Kesgin, 2012: 46) 1980 sonrasında dünya konjonktüründe söz konusu gelişmenin sürmediği ve söz konusu yaklaşım biçimi içinde sadece bir eleştiri olarak kaldığı söylenebilir.

2.2.2. Muhafazakar Yaklaşım

Toplumsal sorunlara yaklaşım biçimlerini sergileme noktasında işlevsel bir model sunan Esping Andersen’in ikinci yaklaşım biçimiyle paralel olarak tanımladığı ikinci refah rejim türü muhafazakar-korporatist refah rejimidir. Daha çok Avusturya, Fransa, Almanya, İtalya ve Belçika ülkelerinde görülen muhafazakar-korporatist refah rejimi köken olarak Kıta Avrupa’sının kraliyet rejimine dayanması sebebiyle Kıta Avrupası Modeli olarak da bilinmektedir. Bu refah modelinin yaygın olarak uygulandığı söz konusu ülkelerde Katolik kiliselerinin güçlü olduğu, liberal geleneğin zayıf olduğu, orta sınıfın ve esnaf sınıfının da statü bilinçli olduğu görülmektedir. Bununla ilişkili olarak da muhafazakar ve güçlü bir devletin varlığı söylenebilir (Taşçı, 2010: 76).

Piyasa verimliliğinden çok, geçmişten miras kalmış hiyerarşik sosyal düzeni muhafaza etmekle daha ilgili olan ve politik gelenek olarak "parasal destekleme" (subsidiarity) bir refah devleti anlayışını (Özdemir, 2007: 131) içeren bu modelde devletin mevcut sosyal statüleri korumayı amaçladığı ve yaptığı yardımlarda aileyi vurguladığı görülmektedir (Andersen, 1990: 27-28). Nitekim uygulamada da kadınlara iş sağlamayı kolaylaştıran politikaların mütevazî olduğu ve gelir transferlerinin erkek aile reislerinin gelir gereksinimlerini karşılamak üzerinden yapıldığı bir politika anlayışı izlenmektedir (Özdemir, 2007). Ayrıca bu refah rejiminde evli kadınların iş piyasasına katılımı teşvik görmemekte ve istihdamla bağlantılı olarak uygulanan sosyal sigorta politikasında da aile yanında olma ilkesi önemslenmektedir (Özdemir, 2007).

Devletin sosyal hakların tanımlanması ve sosyal sorunlarla mücadele noktasında liberal yaklaşım ile aşağıda tanıtılacak olan sosyal demokrat yaklaşım arasında ortada konumlandırılabilir olan muhafazakar yaklaşım (Kesgin, 2012: 123), devlet ve bireyin olumsuzluklarını kapatmada ara kurum olarak aileyi öne çıkartırken sivil toplum kuruluşları ve dinsel cemaat ilişkileriyle birlikte sosyal sorunlarla mücadelede enformel ağları yeniden sürece dahil etmektedir (Kesgin, 2012: 51). Bu yaklaşım biçimi 1980 sonrası neo-liberalizm olarak kavramsallaştırılan süreçte popülerlik kazansa da bir anlamda yeni bir durum değil, aksine bir geçmişe, geleneksel toplumun refah anlayışına bir dönüşü ifade ettiği söylenebilir (Abay, 2004; Aksular, 2008: 511). Söz konusu yaklaşım biçiminin devletin kendi asli görevini paylaştığı ve ara kurumlarla sorumluluğu üzerinden attığı şeklinde de okunabildiği görülmektedir (Buğra, 2013).

2.2.3. Sosyal Devlet Yaklaşımı

Üçüncü rejim türü ise minimum ihtiyaçların eşitliği yerine en yüksek seviyede refahın buluşmasını amaç edinen, liberalizm ile sosyalizm arasında konumlanan ve bireye yardım için aile vurgusu yapmayarak bireyciliğini tanıyan İskandinav ülkelerinde görüldüğü üzere sosyal-demokrat refah devlet rejimidir (Andersen, 1990: 28-29). "İskandinav modeli" olarak da literatürde bilinen "Sosyal demokrat refah rejimleri" ülkelerinin en önde gelen temsil ülkesi İsveç'tir. Politik gelenek olarak "evrensel" (universal) ve "yeniden dağıtıcı" (redistributive) bir refah devleti anlayışının temsili olan (Özdemir, 2007: 131) bu rejim türünde şu 3 temel ilke öne çıkmaktadır: evrensellik, sosyal dayanışma ve sınıflar arasında eşitlik (Özdemir, 2007). Yüksek vergi

düzeylerinin görüldüğü bu refah rejiminde devlet temel refah aktörü olarak kabul edilmektedir. Sosyal demokrat refah devletlerinde devlet yoğun sosyal haklar sağlamakta ve sağladığı haklarda seçici olmak yerine evrensel olmayı gözetmektedir.

Sosyal demokrat modelinde işçi sınıfı ile orta sınıf ayrıştırılmaz, her ikisinin de refah konusunda yüksek standart seviyede bir araya getirilmesi hedeflenir. Bu anlamda piyasa ile devlet arasındaki ilişkinin de ayrı ikili yapıda olmadığı görülmektedir (Taşçı, 2010: 78). Devletin kendisine seçtiği öncelikli sosyal politikalarının başında tam istihdam politikaları gelen bu refah rejiminde, kamu istihdamı OECD ülkelerinin ortalamasının iki katı seviyesinde ve kadınların da iş gücüne katılım oranlarının da oldukça yüksek olduğu görülmektedir (Özdemir, 2007). Mümkün olduğunca bireylerinin refahını piyasadan bağımsız kılmaya (dekomüdfite etmeye) çalışmakta olan söz konusu refah rejiminde yüksek vergi gelir düzeylerinin, finansal krizlerin politikaları olumsuz etkilemesinin önünde engel olduğu söylenebilir.

Sosyal demokrat yaklaşımında yoksullukla mücadelede devletin etkin maliye politikalarının sorunun çözümünü başarıya götüreceğine olan kanaat vardır (Masca ve Karagül, 2008: 391). Hak temelli yaklaşımın başarılı bir uygulaması olarak görülen sosyal demokrat yaklaşımda sivil toplum ve piyasa dışlanmamakla birlikte sorunlarla mücadelede asli görev devletin kendisine verilmiştir ve merkezi hükümetlere kamu yönetimlerinde önemli bir konum kazandırıldığı görülmektedir (Kesgin, 2012: 56). Evrensellik ilkesinden hareketle geniş sosyal güvenlik uygulamaları görülen bu yaklaşımda refahın kurumsallaştığını ifade eden Kesgin (2013: 123), refah devleti tanımının tam anlamıyla içini dolduran bu yaklaşımın da kendi içinde önemli ölçüde sorgulandığını ve neo-liberal modele yakınlaştığını öne sürmektedir (Kesgin, 2013: 124).

Bu üç refah modellemesine yönelik getirilen eleştiriler Andersen'in çalışmasında belli düzenlemelere gitmesini gerektirmiştir. Özellikle sosyal refah sistemleri üzerine yapılan çalışmalarda İspanya, İtalya, Portekiz ve Yunanistan başta olmak üzere Güney Avrupa ülkelerinde görülen refah modelinin diğer kategorilerden taşıdığı ifade edilmekte ve temel olarak dört ayırt edici niteliğine vurgu yapılmaktadır (Ferrera, 2010; Gough, 2010: 231-232). Bu bağlamda öncelikle zayıf işsizlik ödeneği karşısında cömert emeklilik ödeneğinin varlığı, gelir desteği konusunda ikili bir sistemin olduğuna işaret etmekte

olsa da modelin kullandığı sağlık hizmeti sistemi evrenseldir. Kamu refah hizmetlerinin planlanması ve dağıtılmasında siyasi partilerin baskın olduğu görülen bu modelde, dinamik transfer harcamaları ve vergi toplamada görülen sıkıntılar sebebiyle devletin mali krizlere girdiği görölmektedir. Söz konusu model kapsamında Türkiye'nin de ele alındığı görölmektedir. Özellikle çok parçalı yapıya sahip korporatist güvenlik sistemlerinin varlığı ve refah rejiminde aileye yapılan vurgu sebebiyle (Buğra ve Keyder, 2010: 15) Türkiye bu model kapsamında ele alınmaktadır.

2.3.Yoksulluk Sorununa Müdahale Biçimleri

Sosyal alan çok aktörlü ve ilişkilerin iç içelik gösterdiği karmaşık bir alan olarak kabul edilir. Sosyal alanla ilişkili olarak ortaya çıkan sosyal sorunların çok boyutluluğu ise birden fazla açıklama çabası ve biçimini gerekli kılmaktadır. Söz konusu açıklama biçimleri de kendileriyle ilişkili olarak farklı müdahale biçimlerini gündeme getirmektedir. Bu bağlamda yoksulluk gibi son derece çok boyutlu ve karmaşık bir sosyal sorun için de benzer çeşitlilik kaçınılmazdır.

Çalışmanın buraya kadar olan kısmında görüldüğü üzere yoksulluk sorununun taşıdığı karmaşıklık söz konusu sorunla başarılı şekilde başa çıkma imkanı sağlayacak bir mücadele yönteminin de çok boyutlu olmasını gerektirmektedir. Bu anlamda yoksulluk sorunuyla mücadele tartışması, bir yandan sadece ekonomik boyuta hapsolmemayı ve farklı boyutları göz önünde bulundurmayı bir yandan da hükümetler, sivil toplum kuruluşları ve uluslararası kuruluşlar gibi birden fazla aktörü tartışmaya dahil etmeyi beraberinde getirmektedir. Literatürde de çeşitli biçimlerde değinilen yoksullukla mücadele konusunda ekonomik büyüme, yeniden dağıtım, dış yardım, nüfus kontrolü gibi stratejilerin yanında (Kotler ve Lee, 2009: 59-62) parasal, yeteneksel, katılımsal, rekabetçi ve sosyal dışlanma yaklaşımları (Dini, 2008) gibi detaylı ve farklı yolların kaleme alındığı görölmektedir. Ancak burada bir yandan kapsayıcı bir nitelik gösterdiği, diğer taraftan da yoksulluğun ele alınan nedensel okumalarını tamamlayıcı olduğu için Şenses'in (2013) yaptığı dolaylı ve doğrudan mücadele yaklaşımlarından hareketle yoksulluğa müdahale biçimleri dolaylı ve doğrudan müdahale şeklinde ele alınmıştır.

2.3.1. Dolaylı Müdahale

Yoksulluğa müdahale biçiminde iki farklı yaklaşımdan ilki olan dolaylı müdahale yaklaşımı temel vurguyu ekonomik büyüme üzerine yapmaktadır. Bu yaklaşım biçimine göre büyüme yoksulların yaşam şartlarının gelişmesinde “dolaylı” ama büyük bir etki oluşturacaktır ve bu sebeple kaynaklar ekonomik gelişme ifade eden büyümeyi artırma yolunda seferber edilmelidir. Bu anlamda büyüme ile yoksulluk arasındaki ilişki temelde iki unsur üzerinden kurulmaktadır (Şenses, 2013: 222). Dolaylı müdahale yaklaşımı ilk olarak, ekonomik büyümenin istihdamı artırarak bir gelir artışı sağlayacağını savunmaktadır. Bu nokta ise ekonomik büyümenin gelir artışı yanında gelir dağılımına ne gibi etkide bulunacağı tartışmasını içermektedir. Bu noktada sıklıkla vurgulanan Kuznets’in iyimser beklentisine göre ise (Şenses, 2013: 243) büyümenin ilk evresinde gelir dağılımının bozulma ihtimali bulunsada uzun vadede daha eşitlikçi bir yapıya kavuşacaktır. İkinci olarak da dolaylı müdahale yaklaşımına göre, büyüme yoluyla artan istihdam ve sağlanan gelir artışı yoksulların temel ihtiyaçları olan eğitim ve sağlık hizmetlerinin sunum kalitesini artıracaktır.

Hızlı büyümenin yoksullukla mücadelede en etkin yol olduğu meselesinin özellikle uluslararası kuruluşların fazlasıyla üzerinde durduğu bir konu olduğunu ifade eden Şenses (2013: 221), dönemsel olarak incelendiğinde refah devletinin gerilemesi ve devletin etkin konumundan geri çekilmesi gerektiği tartışmasının yoğunluk kazandığı 1980 sonrası sürece dikkat çekmektedir. Bu süreçte özellikle IMF ve Dünya Bankasının birlikte ortak amaçlar üzerinden tanımladığı yapısal uyum programları kapsamında, dışa açık ve piyasa yanlı bir ekonomi politikası, kamu işletmeleri özelleştirilmesi ve devletten doğacak olan boşluğu doldurma işleviyle uluslararası kuruluşlarla birlikte sivil toplum kuruluşları öne çıkarılmıştır (Şenses, 2013: 245). Söz konusu uyum programları büyümenin yoksullukla en etkili mücadele olduğuna ama küreselleşmenin etkisiyle de etkili büyüme için uluslararası bir uyumun gerekliliğine vurgu yapmaktaydı. Bu durum ise sorunların uluslararası bir nitelik kazanması gibi bir kazanımın yanında çözüm adına birlikte hareket etmenin beraberinde getirdiği birbirine uyma zorunluluğu gibi olumsuz bir yönü de öne çıkmaktadır.

Yoksullukla mücadelede öne çıkan dolaylı müdahale yaklaşımına önemli eleştirilerin yöneltildiği görülmektedir. Bu anlamda büyümenin eşitsiz gerçekleşerek yoksula

olumlu etkisinin ulaşma hız ve derecesinin çoğu zaman yetersiz kaldığı yönündeki eleştiri, üzerinde en fazla durulan eleştiri olarak dikkat çekmektedir. Bu noktada ekonomik büyüme stratejisinin yalnız başına bırakılmaması gerektiği ve yeniden dağıtım stratejisi ile bu olumsuz yönünün giderilmesi gerektiği savunulmaktadır (Kotler ve Lee, 2009: 60). Dolaylı müdahale yaklaşımına yönelik getirilen eleştirilerin ele aldığı ikinci boyutu, büyümenin yoksullara ve yoksulluğa etkisi ülkelerin sahip olduğu kanalların yanında ülkedeki yoksullar profiline göre değişkenlik göstermesi ile ilgilidir (Şenses, 2013: 263). Bu durum ise makro ölçekte alınan kararlar ve gerçekleştirilen uygulamalar konusunda ülkelerin kendi dinamiklerini ve tarihselliklerini gözden kaçırmayı beraberinde getirmektedir. Bu noktada daha önce ele alındığı üzere ülkelerin sahip olduğu gelenekleri ve tarihselliklerine dayalı yoksulluğa politik yaklaşımları önem kazanmaktadır.

2.3.2. Doğrudan Müdahale

Daha önce ifade edildiği üzere ülkelerin tarihsel dinamiklerine dayanan yoksulluk sorununa yaklaşımları söz konusu soruna müdahale biçimine de doğrudan yön vermektedir. Bu anlamda daha çok liberal yaklaşımla yakınlaştığı söylenebilen dolaylı müdahale biçiminden farklı olarak muhafazakar veya sosyal demokrat yaklaşımlarıyla ilişkisi neticesinde daha geniş bir uygulama zeminine sahip olan doğrudan müdahale biçimi, kendi içinde radikal reformlar, kamu harcamaları ve mücadele programları olarak üç farklı boyutu ifade etmektedir. Söz konusu boyutlar da politik yaklaşımlara göre farklılık göstermekte olup bu yaklaşımlar uygulamalara da yön vermektedir.

Yoksulluk sorununa doğrudan müdahaleyi içeren ve mücadele yaklaşımının birinci boyutu olan radikal reformlar, yoksulluğu temelde üretim araçlarının mülkiyeti ve üretim ilişkileri üzerinden ortaya çıkan eşitsizliklerin bir portresi olarak görmekte ve söz konusu sorunun ortadan kalkması için de mülkiyet ve üretim ilişkilerinin köklü biçimde yeniden yapılandırılmasını ifade etmektedir (Şenses, 2013: 220). Çeşitli ülkelerde farklı görünümüleri olan söz konusu radikal reformlara, sosyo-ekonomik yapıyı sarsmak ve onarılması zor hasarlara yol açabilmek gibi belli riskler taşıması sebebiyle nadiren başvurulduğu görülmektedir.

Yoksulluğa doğrudan müdahale biçiminin ikinci görünümü olan kamu harcamaları ise yoksulların beslenme, sağlık ve eğitim gibi temel ihtiyaçlarına yönelik olarak devletin ortaya koyduğu program veya gelir transferine dayalı uyguladığı politikaları ifade etmektedir. Bu anlamda doğrudan müdahale yaklaşımının en sık başvurulan yöntemi olarak öne çıkan sosyal yardımlar, yoksulun orta ve uzun vadeli sonuçları bekleyecek durumunun olmaması sebebiyle uygulanan ve kısa vadede sunduğu geçici etkiye sahip bir müdahale biçimi olarak uygulanmaktadır. Söz konusu sosyal yardım uygulamasının sosyal güvenlik sisteminin açıklıklarını tamamlama, kaynakların kullanımında tasarruf sağlama ve toplumda suç ve şiddetin önlenmesi şeklinde ifade edilen temelde üç olumlu niteliğe sahip olduğu. diğer taraftan toplumda küçük düşürülme ve damgalanmaya yol açma, istismara açık olma ve bağımlılık ile birlikte tembellik oluşturma olarak üç farklı olumsuz yönünün de olduğu işlenmektedir (Dönmez, 2008: 29-30). Bu bağlamda sosyal yardım uygulaması, bir yandan gelirin dağıtılmasındaki eşitsizliği gidermede ilk sorumlu olarak devleti görmesi yönüyle olumlu eleştirilere, devletin mali yükünü artırması ve yoksullar arasında kuşaklar arasında süregelen bir yoksulluk kültürü oluşturmaları sebebiyle de bir takım olumsuz eleştirilere maruz kalmaktadır.

Yoksulluğa doğrudan müdahale biçimi olarak radikal reformlar ve kamu harcamaları yanında üçüncü yöntem olan ve bazılarının Dünya Bankası tarafından da desteklendiği bilinen yoksullukla mücadele programları, çeşitli içeriklere sahip olmakla birlikte genelde gıda, istihdam ve kredi alanlarına yönelmekte (Şenses, 2013: 238) başarıya ulaşabilmeleri için de temelde 3 koşulu bir araya getirmeleri beklenmektedir (Şenses, 2013: 240). İlk olarak yoksullukla mücadelenin kamuoyu tarafından ortadan kaldırılması gerekli bir sorun olduğu yönünde ortak bir bilince kavuşturularak bu durumun ortak bir desteğe dönüştürülmesi sağlanmalıdır. Çünkü yoksullukla mücadele koordineli ve kitlesel bir mücadeleyi gerektirmektedir. İkinci koşul olarak program kapsamında ele alınacak yoksul kitlenin doğru seçilmiş olması önemlidir. Bu bir yandan ilk koşul ile ilişkili olarak ortak bir bilinç ve eylem oluşturma yolunda önem taşıırken ikinci olarak da programın kitle ile uyumu noktasında anlamlı bir ilişkili kurulmasını içermektedir. Nitekim programın hedef kitlesi programın aşamalarına uyumlu olmazsa başarısız olma durumu kaçınılmazdır. Üçüncü ve son koşul olarak da programın uygulanma safhasıyla ilişkili olarak uygulamada başarıya ulaşılabilmesi için güçlü bir

şeffaflığın yanında her kademesinde hızlı karar alınabilen bürokratik kadroların varlığı da önemlidir.

Yoksulluğa doğrudan müdahale yaklaşımı belli eleştirilerle birlikte temel olarak emek arzı, kaynak kullanımı ve idari mekanizma şeklinde bir araya getirilebilecek önemli sorunlar taşımaktadır (Şenses, 2013: 265-270). İlk etapta dolaylı müdahale biçimi bir noktada mekanizmanın işleyişini kendi haline bırakmayı içermekte olmasına rağmen doğrudan müdahale biçimi sosyo-ekonomik sisteme müdahaleyi içerdiği için sistemde bazı tıkanıklıklara ve emek arzı üzerinde olumsuz etkilere açık bir görünüm sergilemektedir. İkinci olarak doğrudan müdahale biçimi belli kaynaklar üzerinden belli hedeflere ulaşmayı amaçladığı için bu nokta kaynakların yeterliliği ve hedeflerin kapsamını gündeme getirmekte, doğru kaynakların doğru hedefler doğrultusunda değerlendirilmesi anlamında başarılı bir uygulamanın gerçekleştirilmesinde isabetli uyum gibi oldukça çetrefilli bir uyum sorununu beraberinde getirmektedir. Söz konusu uyum sorunuyla ilişkili olarak idari mekanizmadaki yetersizlik ve siyasal müdahalelerinin programları amaç dışı kullanıma itebilme yetkileri de söz konusu müdahale biçiminin önündeki diğer bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.4.Yoksulluğa Müdahalede Sosyal Girişimcilik

Yoksulluk sorununa müdahale biçimlerini kapsayıcı olması amacıyla dolaylı ve doğrudan müdahale şeklinde iki başlık altında toplamak mümkündür. Ancak söz konusu müdahale biçimleri temsil ettikleri genel anlayışlarıyla ilişkili olarak farklı yaklaşımlara da yol açabilmektedir. Bu noktada son dönemde sosyal sorunlarla mücadelede pazarlama ilkeleri ve girişimcilik prensiplerinin kullanılmasını içeren yeni bir yaklaşım biçimi görünür olmaktadır. Bu yaklaşım biçimi bazı çalışmalarda “sosyal pazarlama” (Kotler ve Lee, 2009), bazı çalışmalarda da “sosyal işletme” (Yunus, 2010) şeklinde ifade edilse de eğilim sosyal girişimcilik olarak görme yönündedir. Bu başlık altında da sosyal girişimcilik, henüz yeterli kabul görmemiş olmasına rağmen, radikal reformlar, kamu harcamaları ve mücadele programları şeklinde ifade edilen herboyutu ile ilişki taşıması sebebiyle doğrudan müdahale biçimi altında bir yoksullukla mücadele yaklaşımı olarak sunulacaktır.

Sosyal girişimciliğin son dönemde gelişmesinin arka planında dünya genelinde arz ve talebin karşılıklı birbirini beslemesinin etkili olduğunu savunan Kümbül Güler (2008: 81), bunun yanında bir takım konjonktürel gelişmelere de işaret etmektedir. Bu anlamda küreselleşme ile ilişkilendirilerek derinliğinin arttığı ifade edilen gelir dağılımı, çevre ve sağlık krizlerinin ortaya çıkardığı sosyal sorunlarla mücadelede, 1980 sonrası küresel ekonomi-politik konjonktürünün etkisiyle devlet sosyal alanla ilgili olan kamu kaynak kullanımlarını azaltma yoluyla kendisini geri çekmiş, bunun yanında özel sektör ve sivil toplum kuruluşları güç kazanmıştır (Henton ve arkadaşları, 1997: 153; Kümbül Güler, 2008; Koorsgaad, 2011). Söz konusu gelişmelerin de sosyal girişimcilere aktör olma yönünde ortam sunduğu görülmektedir.

Literatürde sosyal girişimciliğin ya sağladığı sosyal fayda üzerinden ya da taşıdığı olgusal anlam üzerinden ele alındığı görülmektedir. Bu anlamda her iki tartışmayı genelde sosyal sorun özelde ise yoksulluk üzerinden bir araya getirmek, sosyal girişimcilik olgusunu bir yaklaşım biçimi olarak sunmaya anlamlı katkı sunacaktır. Bu sebeple de bu başlık altında anlamlı bir mücadele olarak görülen sosyal girişimci yaklaşımın (Kümbül Güler, 2008: 82) öne çıkan işlevleri sosyal inovasyon, sektörel birliktelik ve sürdürülebilirlik şeklinde ele alınacaktır.

2.4.1. Sosyal İnovasyon

İnovasyon kavramı terminolojik olarak “yeni yöntemlerin kullanılması” anlamına gelmekte ve ilk olarak da 1911 yılında kalkınmanın itici gücü olarak yaklaşan Joseph Schumpeter tarafından “mevcut kaynakların yeni bileşimler olarak sunulması” biçiminde tanımlandığı görülmektedir (Tuncel, 2012: 86). İnovasyon (innovation) kavramının ilk etapta bir benzerlik gösterdiği icat kavramı (invention) ile ayrımını da yine Schumpeter yapmıştır. Bu anlamda icat yeni geliştirilmiş olanı ifade ederken icadı da içine alan inovasyon, yeni geliştirilmiş ürünün bir başarı meydana getirdiği zaman ortaya çıkar (Tuncel, 2012: 87). Sosyal inovasyon ise benzer bağlamdan üretilerek var olan sorunlara yenilikçi çözümlerle bir başarı meydana getirmeyi ifade etmektedir (sosyal inovasyon merkezi). Bu anlamıyla doğrudan sosyal girişimcilik olgusuna benzeyen sosyal inovasyon kavramı, daha çok eylemin kendisine vurgu yapmaktadır. Sosyal girişimcilik ise eylemin üstünde bir girişimci ve bir yaklaşım biçimi olarak daha geniş bir zemini ifade etmektedir. Bu noktada sosyal girişim eyleminin bir boyutu olarak

ifade edilebilecek olan sosyal inovasyon, bir yandan eylemdeki yeniliğe diğer yandan da yeniliğin uygulayıcısı girişimciye vurgu içermektedir.

Daha önce ifade edildiği üzere yenilikçi yöntem sosyal girişimciliğin ayırt edici bileşenlerinden birisidir. Başvurulan yenilikçi yöntem, temelde içerdiği mücadelenin durağanlaşmasını engelleyen yenilikçi bakışı (Theobald, 1987) ile birlikte eski çözüm arayışlarını ortadan kaldıran cüretkar yeniliklikler (Üzümcü, 2009: 433) ortaya koymaktadır. Bu noktada sosyal girişimciliğin unsurları arasında ifade edilen söz konusu yenilik boyutu küçük tekniklerin ötesinde sosyal dönüşüm içeren gizil bir anlamı çağrıştırmaktadır. Kavramsal tanımında da ele alındığı gibi sosyal girişimcilik sorunları çözüm noktasında balık vermek veya balık tutmayı öğretmenin ötesine geçerek tartışmayı balık endüstrisinde yeniden yapılanma oluşturmak amacıyla (Denizalp, 2009: 7) yenilikçi yöntemi kullanır. Bu anlamda sosyal girişimciliğin katkısı için yetersiz kaldığı görülen yenilik yerine sosyal inovasyonun söz konusu anlamı daha fazla karşıladığı söylenebilir.

Sosyal girişimciler sorunlarla mücadele noktasında sosyal inovasyon sağlayacak yeniliği üretirken öncelikle sorunun kendisine odaklanmak yerine sorunu çevreleyen faktörlere odaklanmayı ve bu anlamda bütüncül okumayı öncelemelidirler (Kümbül Güler, 2008: 97). Daha sonra ise bileşenleri bir araya getirerek gerçekleştirdiği çıraklık aşamasının ardından üç basamağı sırayla ilerlemesi gerekir (Denizalp, 2009: 9). Bu doğrultuda programın model ve temelini kurarak fikrini hayata geçirdiği birinci basamağın ardından kurum ve kaynakları bir araya getirerek fikrini yaydığı ikinci basamağı yerine getiren sosyal girişimci, üçüncü ve son basamakta ise fikrini uygulamaya geçirir ve toplumsal dönüşümde öncülük eder (Denizalp, 2009: 9). Benzer şekilde sosyal girişimin sosyal inovasyon sağlama süreci farklı bir tanımlamada ise dört aşama da şu şekilde ifade edilmektedir: başlatma (initiation), kuluçka (incubation), uygulamaya koyma (implementation) ve geliştirme (improvement) (Henton ve arkadaşları, 1997: 154). Bu aşamaların yerine getirilmesi noktasında sosyal girişimcinin sırasıyla başlatma aşamasında motive edici ve ağ kurucu, kuluçka aşamasında öğretici ve organize edici, uygulamaya koyma aşamasında bütünleştirici ve harekete geçirici, geliştirme aşamasında ise klavuzluk ve teşvik edici yönleri öne çıkmaktadır (Henton ve arkadaşları, 1997: 155).

Sosyal dönüşüm gerçekleştirmede sosyal girişimcilerin kullandıkları yenilikçi yaklaşımlarını içeren sosyal inovasyon süreci, bir yandan yeniliği ifade ederken diğer taraftan yeniliğin ayrılmaz bileşeni olarak riski de içermektedir. Nitekim tarihsel olarak bakıldığında da girişimciliğin 16. yüzyılın erken dönemlerinde Fransız ordusunda köprü inşa etmenin de dahil olduğu tehlikeli ve riskli işler yapanlar için kullanıldığı görülmektedir (Tan ve arkadaşları, 2005: 355). Bu nokta ise yeniliğin uygulayıcısı ve risk alıcı kimse olan sosyal girişimciyi tartışmaya çekmektedir.

Risk alma yönü girişimci kişinin belli sezgi ve yetenekleri doğrultusunda risk alma arzusu taşıdığını ifade etmektedir. Bu noktada belli niteliklere sahip olduğu kabul edilen girişimcilerin sezgi, yetenek ve niteliklerinin ayrıştırılması gerekmektedir. Fırsatları sezebilme yeteneğinin yanında yaratıcılığıyla da fırsatları değerlendirmek gibi bazı sezgisel kişilik özellikleri ile disiplin ve sorumluluk üzerinden çalışmaya dayalı bazı davranışsal kişilik özelliklerinin (Denizalp, 2009: 9) sosyal girişimciye yüklendiği görülmektedir. Sezgisel yönüyle liderlik becerilerine sahip olması beklenen sosyal girişimci fırsatları görür, uzun dönemli çıkarlara motivedir ve takım oyununu işleten bütünleştirici bir karaktere (Henton ve arkadaşları, 1997: 152) ve sorunların derinliği sezebilme yetisine sahiptir (Üzümcü, 2009: 433). Davranışsal yönüyle de girişimcilik yeteneklerine sahip olması beklenen sosyal girişimci yeni fırsatlar koalamaktan yorulmayan ve bu doğrultuda gerekli riskleri almaktan da hiç çekinmeyen sosyal girişimcide bu yetiler sürer (Theobald, 1987: 42) girişimcilik süreci boyunca da yenilik, uyum ve öğrenme birbirinden ayrılmaz ve sonlanmaz (Dees, 1998a: 4). Sosyal girişimcinin bu anlamda doğuştan taşıdığı belli sezgileri yanında sonradan çevresel faktörlerin yönlendirdiği belli becerilere sahip olması beklentisi ise her amaçlayan ve isteyen sosyal girişimci olamayacağını gösterir niteliktedir ve bu durum sosyal girişimciliği sonradan ulaşılamaz bir konuma iterek tartışmayı bir anlamda tıkamaktadır. Bunun yerine sosyal girişimcilerin inovasyon oluşturma süreçlerine odaklanmak daha anlamlı durmaktadır.

2.4.2. Sektörel Birliktelik

Sosyal girişimcilik literatürü henüz gelişim sürecinde olduğu için bir takım karmaşıklıklar ve belirsizlikler içermektedir. Bu karmaşıklık öncelikle olgunun etimolojik köken paradoksunun yol açtığı durumla ilgilidir, çünkü literatürde görüldüğü üzere bazı kavramlar sosyal girişimcilik kavramıyla eş anlamlı olarak kullanılmaktadır (Bulut, 2012: 72). Örneğin kurumsal sosyal sorumluluk, sosyal işletme, sosyal amaçlı girişim ve hayırsever girişim kavramları bazen sosyal girişimcilik kavramının yerine kullanılmakta ve bu durumun kavramın tanım sınırlarını karmaşıklaştırdığı görülmektedir. Diğer yandan söz konusu karmaşıklığı artıran önemli bir durum da sosyal girişimciliğin faaliyet alanının tanımlanmasında görülen zorlukla ilişkili bir durumdur. Nitekim sosyal değer yaratmayı kar elde etmeye öncelmesi sebebiyle kavramı kâr amacı gütmeyen kuruluşların faaliyetlerine karşılık olarak mı kullanmak gerektiği yoksa kâr amacı güden işletmelerin de sosyal girişimci olarak kabul edilip edilmeyeceği sorusu söz konusu bağlamda tartışılmaktadır. Bu tartışma bir yandan sosyal girişimcilik olgusunun anlamını açıklığa kavuşturacak olan konumlandırmayı netleştirirken diğer yandan da temel misyonunu gerçekleştirme yolunda izlediği yolu aydınlatmaktadır.

Literatürde sosyal girişimcilik kavramına ilişkin getirilen tanımlamalar temelde iki farklı yaklaşım biçimi olarak görülmektedir. İlk yaklaşım biçimi sosyal fayda odağı ve kar elde etmenin ikinci planda tutulması sebebiyle sosyal girişimciliği üçüncü sektör olarak ifade edilen kar amacı gütmeyen kuruluşların girişim türüne yakın tutmaktadır (Prahbu, 1998; Thompson, 2002; Mort ve diğ., 2003). İkinci yaklaşım biçimi ise sosyal girişimcilik olgusunun temelde sosyal misyon odaklı olması ve yaratılan sosyal değer toplumsal sorunları hafifletmesini içermesi sebebiyle herhangi bir sektör sınırlamasına gidilmesinin hata olacağını ve kurumsal sosyal sorumluluk bağlamında özel sektörü de kapsayacağını iddia etmektedir (Thompson 2000; Tan vd., 2005; Marshall 2011). Söz konusu yaklaşım biçimlerini sosyal girişimcilik literatürünün gelişimiyle birlikte okumak da mümkündür. Nitekim tarihsel olarak bakıldığında literatürün gelişmeye başladığı ilk zamanlarda çıkış kaynağı olarak sosyal girişimcilik kavramı, kar amacı gütmeyen örgütlerle bağdaştırılmakta (Bulut, 2012: 72) ancak ileriki araştırmalarda söz konusu sınırlamanın kaldırılarak her türlü sosyal değer yaratma eylemini kapsadığı görülmektedir.

Sosyal girişimciliği belli bir sektöre ait kılmak yerine sektörel birliktelik bağlamında okumak daha anlamlı bir çaba olacaktır. Nitekim ilk etapta iki ayrı uçta olduğu düşünülen “kar odaklı işletme” ile “sosyal değer yaratma” kavramlarını bir araya getiren sosyal girişimcilik olgusu (Kümbül Güler, 2008: 82), sektörel sınırların gittikçe aşındığı günümüz küresel ortamında başarılı bir birliktelik anlamı taşımaktadır. Toplumsal sorunların çözümünde de kamu sektörü, özel ve sivil sektörlerin birlikteliklerinin gerekliliğini (Kotler ve Lee, 2009: 414) temsil eden sosyal girişimcilik olgusu girişimcilik prensipleriyle sosyal değeri bir araya getirmesiyle sektörler arasındaki ilişki biçimini daha dirençli bir hale getirecektir (Henton ve arkadaşları, 1997: 152). Söz konusu birlikteliğe zemin sağlayan konjonktürde öncelikle piyasanın daha geniş bir alana yayılmasıyla ortaya çıkan iş ruhunun (zeitgeist) oluşturduğu (Ryan, 1999: 131) ve kar amacı gütmeyen kuruluşları dönüşüme ittiği ticari ilişkilerin, yoğunluk kazanan rekabetçi ortamın etkili olduğu görülmektedir (Mort ve arkadaşları, 2003: 77). Bu konjonktür bir yandan hayırseverlik ile girişimcilik stratejilerini bir araya getirirken (Haugh, 2005: 4) diğer yandan sosyal değere odaklı iyilik temelli hayırseverlik faaliyeti ile ekonomik değere odaklı kişisel çıkar temelli ticari faaliyeti bütünleşik bir motivasyonda uzlaştırmayı başaran (Dees, 1998b: 60) sosyal girişimciliğe uygun bir zemin sağlamıştır. Bu anlamda sosyal girişimci yaklaşım, sosyal değer yaratma mücadelesi noktasında kamu sektörü, özel sektör ve gönüllü kuruluşları bir araya getiren stratejisi yoluyla (Austin, 2006: 22) kurduğu sektörel birliktelik ile yoksulluk sorununa yönelik anlamlı bir mücadele içermektedir (Kümbül Güler, 2008: 79).

2.4.3. Sürdürülebilirlik

Genelde sosyal sorunlarla özelde ise yoksullukla mücadelede son dönemde etkili olan ve ün kazanan sosyal girişimci yaklaşım, taşıdığı bileşenlerinden destek alarak kamu, özel ve üçüncü sektör arasında bir sektörel birliktelik kurmakta ve bu stratejisiyle sorunun çözümünde bir sosyal inovasyon gerçekleştirmektedir. Söz konusu yaklaşım biçiminin fark oluşturan tamamlayıcı unsuru ise sürdürülebilirliktir. Nitekim sosyal girişimciliğin kazandığı bu ünde sosyal değer yaratma mücadelesinin yanında sosyal problemleri çözümde sürekli bir destek sağlama hedefi (Bulut, 2012: 75) ve anlamlı mücadelenin devamlılığını içeren ilkesi (Fowler, 2000) olarak sürdürülebilirliğin etkili olduğu öne sürülmektedir (Besler, 2010: 11). Bu anlamda sürdürülebilirlik unsuru kendi

içinde kalkınmanın, kaynakların ve ilişki ağlarının sürdürülmesi şeklinde üç boyutu ifade etmektedir.

Yoksullukla mücadelede dolaylı yaklaşımın temel iddiasına göre kalkınma ile oluşturulacak olan ekonomik refahın adaletli sağlanan dağılımı yoksulluğu ortadan kaldıracaktır. Bir yönüyle doğru olan bu saptama diğer taraftan yoksulların tekrardan yoksulluğa düşme gibi durumlarını, yani yoksulluğun statik değil dinamik olduğu gerçeğini (Kotler ve Lee, 2009: 83) gözden kaçırmaktadır. Ayrıca gelecek kuşakların kaynaklarının kullanılması yoluyla sağlanacak olan bir kalkınmanın ise belki bu dönemde sorunun çözümü anlamına gelebileceği fakat uzun vadede kuşaklar arası kaynakların adaletli kullanılmaması sebebiyle de (Öğüt ve Özen, 2008: 331) yoksulluk sorununun bir anlamda gelecek kuşaklara devredileceği de gözden kaçan diğer bir durumdur. İşte bu noktada yoksulluğun diğer kuşaklara devrini de bir sorun olarak gören sürdürülebilir kalkınma tartışmasının ortaya çıktığı görülmektedir.

Sürdürülebilir kalkınma kavramı, 1987 yılında Birleşmiş Milletler Çevre ve Gelişme Komisyonunun yayınladığı Brundtland Raporu ile tanımlanmış ve yaygınlaşmıştır. İlk olarak çevre politikaları bağlamında ele alınsa da zamanla ekonomik ve sosyal gelişme ile de bütünleştirilmiştir (Mengi ve Algan, 2003: 2). Bu anlamda sürdürülebilir kalkınmanın “sosyal dayanışmayı sağlamak, ekonomik yapabilirliği artırmak ve ekolojik sorumluluğu yerleştirmek” olarak üç temel hedefi bulunmaktadır (Mengi ve Algan, 2003: 5). Bu yönüyle yaşam standartlarının gelişiminde insan ile doğa uyumuna vurgu yapan (Özdemir, 2010: 94) sürdürülebilir kalkınma, sosyal misyonu önceleyerek elde edilen karı da tekrar sosyal değer yaratma yönünde kullanan ve ekonomik olanı ekolojik ve sosyal olanla buluşturan sosyal girişimcilik olgusu ile yakından ilişkili bir tartışmadır.

Sosyal girişimciliğin sürdürebilir kalkınmaya sağlayacağı katkıları, ürettiği sosyal ve ekonomik değerler üzerinden okumak mümkündür (Özdemir, 2010: 97). Piyasa odaklı hareket etmesine rağmen sosyal girişimcilik, sürdürülebilir çözümler için yeniliği hep öncelemesinin yanında sosyal amaçlarını da ezmeyen ve sosyal değer yaratmak gibi temel değeri önceleyen bir niteliğe sahiptir. Bu noktada sürdürülebilir kalkınmanın sosyal, ekonomik ve çevresel boyut şeklinde ifade edilen üç boyutunun (Özdemir, 2010: 94) her birini ayrı önemseyen, ilkesel olarak bütünlüklü bir kalkınmayı savunmaktadır.

Sürdürülebilir kalkınmaya sosyal girişimciliğin katkılarının ne olacağı ise bu başlık altında ele alacağımız diğer iki boyutu da içermektedir. İlk olarak istihdamı ve istihdamdaki kaliteyi artırması anlamında kaynakların sürdürülebilirliği, ikinci olarak da güvene dayalı ilişkiler oluşturma yoluyla sosyal sermaye üretmesi anlamında ağların sürdürülebilirliği ile birlikte ele alınabilir.

Sürdürülebilirlik bir yandan kalkınma tartışmalarında doğal kaynakların nesiller arasında daha eşitlikçi biçimde paylaşılması yoluyla dağıtımının gerçekleştirilmesini ifade ederken diğer yandan sahip olunan kaynakların sadece tüketilir olmak yerine tüketilir ve üretilebilir bir hale getirilmesini içermektedir. Bu anlamda sosyal girişimci yaklaşımın sürdürülebilirlik unsurunun ikinci boyutu ise kalkınmayı da etkileyecek olan kaynakların sürdürülebilirliğidir. Söz konusu kaynaklar bir yandan sürecin sağladığı katkıları ifade ederken, diğer yandan da sürecin devamlılığını sağladığı dayanaklarını içermektedir.

Öncelikle sosyal girişimciliğin sosyal sorunla mücadele kapsamında temelde maddi ve insani olarak iki kaynağa ihtiyacı vardır. Söz konusu mekanizmada girdi olarak sosyal amaçla birlikte maddi ve insani kaynaklar bir araya getirilir, çıktı olarak ise sosyal değerle birlikte maddi ve insani kaynaklar elde edilir. Söz konusu kazanımın amacı sosyal misyon unsuru bağlamında sosyal değer yaratmak ve bu değer yoluyla sorunu ortadan kaldırmaktır. Bu sebeple maddi ve insani kaynaklar yeniden aynı sosyal amaç ile birlikte işleme sokulur ve sosyal etki oluşturulması yolunda söz konusu kaynaklar büyütülür. Bu noktada sosyal girişimcilik istihdam ile maddi ve insani kaynakları artırma yoluna gitmektedir. Sosyal girişimciliğin ürettiği ekonomik değerler içinde en temel ve önemli olanı ise (Özdemir, 2010: 98) pasif ve aktif olmak üzere iki farklı biçimi olan istihdam uygulamasında (Biçerli, 2010: 56) görünür olmaktadır. Bu niteliğiyle sosyal girişimcilik, bir yandan gelir sağlaması amacıyla ihtiyaç sahibini bir işte aktif biçimde istihdam ederken diğer taraftan iş kurmak isteyeneye sağladığı destek ile istihdama yönelik açtığı yolla pasif biçimde istihdam sağlamaktadır. Bu iki yolun yanında üçüncü olarak da “korunmalı istihdam” (Biçerli, 2010: 63) yoluyla özel konumu sebebiyle dezavantajlı durumdaki insanlara da istihdam yolu açmaktadır. Bu politikalar yoluyla bir yandan daha az yardım dağıtılarak sosyal güvenlik sisteminin yükü hafifletilecek diğer yandan da eğer başarısı sürdürülebilirse kalkınmaya olumlu yönde katkı sağlayacaktır (Biçerli, 2010: 57). Doğrudan veya dolaylı biçimde istihdam sağlama

yoluyla insan kaynağını sürdüren sosyal girişimciliğin insani ve maddi kaynakları sürdürebilir kılan daha önemli bir nokta ise sürdürebilirliğin üçüncü boyutunu ifade etmektedir.

Sosyal girişimciliğin sürdürebilirliğini en temelde sağlayan ve sosyal değer yaratmasına imkan tanıyan boyut ilişkilerin sürdürebilirliğidir. Bu boyut ilk olarak sosyal girişimciliğin piyasada edindiği sosyal ekonomi tartışmasıyla ilişkilidir. Sosyal ekonomi olgusu ekonomik işleyişe yardımlaşma ve dayanışma gibi alternatif açıklamalar sunmaktadır (Haugh, 2005: 5) ve bunu en fazla finans, fiziksel ve insan kaynaklarının üçünü birden ağırlar üzerinden sürdürebilir kılan sosyal girişimcilik yapmaktadır (Haugh, 2005: 6). Bu noktada bireylerin sahip olduğu bilgi, yetenek ve tutumlarını ifade eden insan kaynağı, işletmenin ayakta kalması ve yayılmasını ifade eden finans kaynağını bazen formel ama sıklıkla enformel ilişki biçimlerini içeren ağ yapıları üzerinden gerçekleştirir (Smith ve Hunter, 2008: 101). Enformel ilişki biçimi ise beşeri sermaye ve finansal sermayenin yanında hem faaliyetlerin kaynağı olan hem de faaliyetlerin belirleyicisi olan sosyal sermaye meselesine tartışmayı taşımaktadır (Üzümcü, 2009: 433).

Sosyal sermayeden faydalanmasının yanında sosyal sermayenin gelişimine katkı sunması sebebiyle sosyal girişimcilik (Birch ve Whittam, 2009: 15-16) bir taraftan tüketirken aynı zamanda ürettiği için kaynakların sürdürebilirliğine katkı sağlarken diğer taraftan üretilen boyut ilişki ağlarını ifade ettiği için ilişki ağlarının da sürdürülebilirliğine imkan sağlamaktadır. Bu anlamda diğer sermaye türlerinden (finansal, fiziksel) farklı olarak kullandıkça azalan değil artan bir niteliğe sahip olan (Özdemir, 2010: 100), kişilerin sahip olduğu ilişki ağlarının potansiyelini ifade eden ve sosyal girişimciliğin önemli bileşenlerinden olan sosyal sermaye, sosyal girişimciliğin fiziki sermaye olarak görülebilecek olan insan kaynağını sürdürebilmesinde en etkili sermaye türüdür. Nitekim insanlar arasındaki ağların yardımlaşma ve dayanışmaya doğrudan katkı sağladığı ve sosyal girişimciliğin ortaya çıkarmaya çalıştığı sosyal etki ve uzun vadede sosyal dönüşümü gerçekleştirecek olanın ise sosyal sermaye birikimi olduğu söylenebilir. Nitekim sosyal değer yaratmanın temel amaç olduğu söz konusu yaklaşım insan kaynağını, bu kanala borçludur.

Sosyal sermayenin dayandığı iki temel unsuru olan ilişki ağları ve güven (Üzümcü, 2009: 434) içinde özellikle kaynağının sürdürülebilir olmasının temel etkeninin güven ilişkisi olduğu görülmektedir. Yakınlıktan kaynaklı, kişilerarası ve kurumsal şekilde 3 farklı grupta toplanabilecek olan (Zişan Kara, 2010: 120) ve gelişim noktasında iletişim, açıklık, katılım ve istikrar ilkelerine ihtiyaç duyan güven (Zişan Kara, 2010: 121), ekonomi ile birlikte anılmasını da sosyal sermayeye borçludur (Zişan Kara, 2010: 123). Sosyal sermaye sosyal girişimci yaklaşımda beşeri ve finansal sermayeye de kaynaklık etmektedir. Bu noktada sosyal sermaye ile sürdürebilir ekonomik gelişme arasında karşılıklı bir güçlendirme söz konusudur (Zişan Kara, 2010: 134). Çünkü karşılıklı güven ekonomik ilişkilerin yoğunluğunun ve kalitesinin yükselmesine ve gelişmenin istikrarlı bir yapıya ulaşmasına imkan verirken, bu bağlamda istikrara kavuşmuş olan bir ekonomik yapı da işbirliği ve dayanışma üzerinden oluşan güven duygusunu güçlendirme yoluyla sosyal ve ekonomik aktivitelerin daha pozitif yönlü ilerlemesine zemin sunacaktır.

BÖLÜM 3: SOSYAL GİRİŞİMCİLİKTE GRAMEEN MİKROKREDİ ÖRNEĞİ

Sosyal girişimcilik son dönemde önemli bir gelişim seyri göstermiştir. Bu durumun sebebi olarak bazı çalışmalar 1980 sonrası dünyada görünür olan ekonomi-politik konjonktüre, bazı çalışmalar ise olgunun taşıdığı güçlü yaklaşım biçimine dikkat çekmektedir. Olgunun ün kazanmasında yoksullukla mücadele konusunda Bangladeş'te ürettiği mikrokredi uygulaması için 2006 yılında Muhammed Yunus'a verilen Nobel ödülünün etkisi büyük olmuştur. Bu ödül sosyal girişimcilik alanının üniversite, medya ve sosyal sektör organizasyonları içinde hızla artan bir ilginin odağı haline gelmesinde etkili olmuştur (Martin ve Osberg, 2007: 30). Söz konusu uygulamasını daha sonra geliştirerek Grameen etiketiyle bir modele dönüştüren Yunus'un, ciddi boyutta olumlu ve olumsuz eleştirileri üzerine çektiği görülmektedir. Bu başlık altında da yoksullukla mücadelenin sosyal girişimcilik olgusuyla kesişim noktasında önemli bir temsil olan Muhammed Yunus ve Grameen Mikrokredi Modeli, Yunus'un kendi metinleri ve değerlendiren diğer metinlerden hareketle betimleyici bir yaklaşımla ele alınacaktır. Eleştirilerin bir tarafını seçmek yerine eleştirilerin varlığını da önemseyen buradaki yaklaşım, Yunus ve modelini sosyal girişimciliğe kanalize etmeyi hedeflemektedir.

Sosyal girişimcilik tartışmalarına anlamlı bir seyir çizme ve tartışmaların ilerlemesine katkı sağlama noktasında, ortaya çıkışı kendinden neşet olmayan sosyal girişimcilik olgusunun taşıdığı karmaşık yapının ayrıştırılması öncelikli meseledir. Bu anlamda sosyal girişimcilik sürecinin işlemesi ve kurumsallaşabilmesi için başlangıç aşamasında "kıvılcım" olarak görülebilecek olan bir sosyal girişimciye ihtiyaç duyulmaktadır. Sosyal girişimcinin sahip olduğu nitelik ve becerileriyle sosyal sorunun çözümünde yenilikçi bir dokunuş içeren sosyal girişim eylemi, zamanla belli ağ ilişkileri ve destekleyici yapıları da içine alarak bir süreci ifade eden sosyal girişimciliğe dönüşecektir. Bu noktadan hareketle de temelde bir sürecin olgusal tanımlaması olan sosyal girişimcilik meselesi ele alınırken aktör ile eylemin ayrıştırılmasının gerekliliği göz önünde bulundurulmalıdır.

Çalışmanın literatüre temel katkısını teşkil eden bu bölümde de sosyal girişimci olan aktör ile sosyal girişim eylemi ayrıştırılacak, bu bağlamda öncelikle Muhammed Yunus

ve ortaya koyduğu Grameen Mikrokredi Modeli tanıtılacaktır. Daha sonra da söz konusu bağlamda sosyal girişimci olma yönüyle Yunus, sosyal girişimciliği taşıma niteliğiyle de Grameen Mikrokredi Modeli değerlendirilecektir.

3.1.Muhammed Yunus ve Yoksulluğa Yaklaşımı

1940 yılında Bangladeş'te doğan Muhammed Yunus bankacı ve ekonomi profesörüdür. Yoksullukla mücadele tartışmasında son dönemde sıklıkla konuşulur hale gelen mikrokredinin “mucidi” olarak kabul edilen Yunus, esas anlamda ününe 2006 yılında kazandığı Nobel Barış Ödülüyle ulaşmıştır. 2008 yılında da ABD’de yayınlanan Foreign Policy ve İngiltere’de yayınlanan Prospect dergilerinin okuyucularının değerlendirmeleriyle oluşturduğu ilk 100 entelektüel listesinde 2. sırada yer almıştır. Dünya Bankası tarafından da desteklendiği bilinen Yunus, çeşitli ülkelerde kazandığı fahri doktora ünvanları ile gündən güne ününü artırmış ve böylece sunduğu uygulamanın da öne çıkmasında etkili olmuştur.

Bankaların kredi vermekten kaçındığı ve gelişmeyi önemseyen tüm kurumların gözden uzak tuttuğu dezavantajlı konuma sahip olan yoksul kesime Muhammed Yunus’un beslediği güven, ortaya ün kazanan bir ürün çıkarmasında etkili olmuştur. Özellikle akademik bilgilerin sosyal sorunların çözümünde çoğu zaman zayıf ve absürt duruma düştüğünü ima eden Muhammed Yunus’un, eleştirilerinden hareketle ürettiği ve kendi ismiyle müsemma olan mikrokredi uygulaması çeşitli zeminlerde sıklıkla tartışmalara konu edilmiş ve üzerine çok sayıda çalışma üretilmiştir. Söz konusu uygulamanın gücünü görmezden gelmenin hatalı olmasının yanında, tek başına uygulamaya odaklanmanın da eksik bir okuma getireceği gözden kaçırılmamalıdır. Bu noktada mikrokredi uygulamasına kapı açan yoksul kitle ile uygulamanın gelişmiş boyutunu ifade eden organizasyon yapısı da söz konusu uygulamanın bağlamını ortaya koyması açısından önem taşımaktadır. Bu başlık altında da öncelikle Bonsai ağacı metaforuyla Yunus’un yoksullara bakışı ve yoksulluğu okuma biçimi, ardından da ortaya koyduğu mikro kredi ile uygulamasının organizasyon hüviyetine bürünmüş biçimi olan Grameen Bank modeli ele alınacaktır. Son olarak da daha sonra detaylı şekilde tartışılacağı üzere sosyal girişimcilik ile sorunlu bir ilişkisi olduğunu ifade eden ve kendi modellemesine sosyal işletme kavramsallaştırması yapan Muhammed Yunus’un özellikle Sosyal

İşletme Kurmak (2010) adlı eserinden hareketle her iki kavram ile ilgili fikirlerine yer verilecektir.

3.1.1. Bonsai Ağacı Metaforu

Yoksulluk, üzerine mücadele edilmesi konusunda büyük ölçüde uzlaşa taşıyan bir mesele olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Binyıl Kalkınma Hedefleri ile önemli ölçüde dikkat çeken yoksulluk sorunun Dünya Bankası özelinde uluslararası kuruluşlar tarafından da ele alınması söz konusu uzlaşayı güçlendirmiştir. Ancak yoksullukla mücadelenin gerekliliği üzerine olan uzlaşa, nasıl bir mücadele biçiminin ortaya konulacağı konusunda ise zayıflamaktadır. Bu noktada son dönemde sık konuşulur olan mikrokredi uygulaması da yeni bir yoksullukla mücadele yaklaşımı olarak dikkat çekmektedir. Söz konusu uygulamayla ismini dünyaya duyuran Muhammed Yunus'un yoksullara bakışı kendi yaklaşımını anlamada ve değerlendirmede önem taşımaktadır.

Muhammed Yunus'un yoksullara bakışında öncelikli olarak yoksulluğu dışsallık ve yapaylık üzerinden tanımlamasının etkili olduğu görülmektedir. Nitekim Yunus'a göre yoksulluk, yoksul insanlar tarafından üretilen bir durum olmanın ötesinde insanların içinde bulunduğu koşulların bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır (Yunus ve Weber, 2010: 14). Bu noktada yoksulluğun yoksullar tarafından yaratılmadığını öne süren Yunus, yapaylıkla nitelediği yoksulluğun ortaya çıkmasında kendi tanımladığımız kavramlar ve tasarladığımız kurumların etkili olduğunu (Yunus ve Weber, 2010: 13) savunmaktadır. Bunun ise kökeninde insanın doğasını, karını maksimize etme kaygısı taşıyan şekilde tek boyutla tanımlayan kapitalist sistemin bir sonucu olduğunu (Yunus ve Weber, 2010: 16) dile getirmektedir.

Yoksulluk sorununun günümüz kapitalist sistemin bir sonucu olarak ortaya çıktığını öne süren Muhammed Yunus, yoksulluğa bakışını ise kendisinin ürettiği bir metafor olarak "bonsai ağacı" üzerinden ifade etmektedir (Yunus ve Weber, 2010: 15). Bilindiği üzere bonsai ağaçları en iyi tohumlarının kullanılması durumunda bile ekildiği alanla orantılı büyümektedir. Eğer ağacın dikildiği alan bir saksı ise ağacın boyu birkaç inçten fazla boyuta ulaşamayacaktır. Bu benzetmeden hareketle de Yunus, yoksulların sahip oldukları potansiyele odaklanmayı teklif etmekte ve yoksulluklarından kurtulabilmeleri adına kendilerine fırsat verilmesine ihtiyaç duyduklarını ifade etmektedir.

Yoksulların sahip oldukları potansiyellerinin üstünü örten ve yoksulluklarından kurtulmalarını engelleyen temel faktörün ise sistemin ürettiği karmaşık krizler olduğunu öne süren Yunus, söz konusu krizlerin karşısında yoksulların korumasızlığına vurgu yapmaktadır. Bu noktada kapitalizmin gıda, çevre ve finansal boyutları olan birleşik ve karmaşık krizlerinin yanında sosyal sorumluluğun da gittikçe zayıflaması (Yunus ve Weber, 2010: 198) zaten geçim sınırının kıyısında yaşayan yoksulların krizlerin sebep olduğu kişisel, ekonomik ve sosyal şoklara karşı korumasız olmalarına yol açmaktadır (Yunus ve Weber, 2010: 89). Son tahminlere göre de 55 ve 90 milyon arasında kişinin aşırı yoksullar listesine girmesi de (Yunus ve Weber, 2010: 196) söz konusu bağlamda yoksulluk eğrisini görünür kılmaktadır.

Günümüz sisteminin son dönemde ortaya çıkardığı bileşik ve karmaşık krizlerin diğer taraftan bir fırsat olabileceğini savunan Yunus (2010: 198), yoksulluktan kurtulmalarına imkan sağlayacak olan yol konusunda karmaşık sosyolojik veya ekonomik tahliller yapmak yerine tartışmayı son derece basit tutmayı teklif etmektedir. Bu anlamda da yoksulların gıda, barınak, eğitim ve sağlık gibi temel gereksinimler taşıdığını ve bu gereksinimleri karşılamanın kendilerine en anlamlı katkı olacağını öne sürmektedir (Yunus ve Weber, 2010: 78-79). Bunun için de belli sayıdaki yoksul için yoksulluğu çözenin dünyanın tüm yoksullarına ulaşmaktan daha az değerli olmadığına dair inancını dile getirerek dünyanın tüm yoksulları yerine ulaşılabilir yoksul sayısına odaklanmayı tavsiye etmektedir (Yunus ve Weber, 2010: 80). Yunus'a göre toplumsal kökenleri derin olan hayırseverlik ise yoksulluğun çözümüne katkı sağlamaz sadece insanların endişelenmeden hayatlarına dönmelerine katkı sağlar. Bunun yerine yoksulluğu üzerinden atabilmeleri için yoksullara sermaye üzerinde kontrol yeteneği verilmesi gerekir ki Yunus bu sistemine mikrokredi ismini vermiştir (Yunus, 2003). Kısaca tanımlamaya çalıştığımız Muhammed Yunus'un yoksulluğa bakışı, yoksullara ihtiyaçları olan hizmetleri ulaştırmanın temel çerçevesini oluşturduğu misyonuyla birleşmekte ve bu anlamda öne çıkardığı yönteminde de söz konusu bütünleşiklik görülmektedir. Nitekim ortaya koyduğu Grameen Modeli bu bütünleşikliğin bir temsili konumundadır.

3.1.2. Mikro kredi Uygulamasından Grameen Bank Modeline

1971 yılında zorlu siyasi ve askeri gelişmeler neticesinde Pakistan'dan koparak bağımsızlığını ilan eden Bangladeş, henüz toplumsal sorunlarla mücadelede başa çıkabilecek yeterliliğe sahip bir siyasal sisteme ulaşamamışken üzerine bir de 1974 yılında kıtlık felaketi ile karşı karşıya kalmıştı (Korkmaz, 2010: 290). Yaşanan kıtlığın yol açtığı yoksulluk manzaraları ise Muhammed Yunus'u derinden etkilemişti. O tarihlerde Chittagong Üniversitesinde iktisat profesörü olan Muhammed Yunus yaşanan derin krizin beklediği acil çözüm karşısında bildiği kuramları bir yana bırakarak bir grup öğrencisiyle birlikte sorunun çözümünü alanda aramaya karar vermişti. Çünkü Yunus'a göre öğrencilerine öğrettiği teoriler mutlu sonla biten ve kazanan Amerikan filmlerine benzemektedir, oysa ki gerçeklik iktisat kuramlarında olandan farklıdır (Yunus, 2003). Bu gözlemlerini temellendirmeyi amaçladığı öğrenme sürecine girmek içinse Jobra köyünü seçmiştir.

Jobra köyünden hareketle kapsamlı bir yoksullukla mücadele planı oluşturmayı amaçlayan Yunus ilk etapta tarımsal verimliliği artırmak amacıyla derine yerleştirdiği borulu kuyular yoluyla yeni bir sulama sistemi üzerine çalışmış ve anlamlı bir gelişim de göstermiştir (Yunus ve Weber, 2007: 45). Ancak yoksulluk sorununun doğrudan muhatabı ve kendisinin de esas hedef kitlesi olan aşırı yoksulların, zaten toprak sahibi olmadıkları için bu çözümün dışında kaldıklarını fark eden Yunus, ilk çalışmasından vazgeçmiş ve daha kapsamlı bir model ortaya koyma arayışını sürdürmüştür.

Bangladeş'in Jobra köyünde gözlemine devam eden Yunus'un bir çocuğu ve eşiyle birlikte yaşayan Sufiya Begum (Safiye Begüm) ile tanışması, zihnindeki çözüme yakın bir fikir üretmesine sebep olmuştur. Safiye Begüm bambu tabure yapıp satarak geçimini sağlamakta, tabure yapacağı bambu malzemesini ise parası olmadığı için aracından temin etmektedir. Kadın ile gerçekleştirdiği görüşmesinde Yunus, kadının malzemesine sahip olmadığı için kazandığının çoğunu aracıya bıraktığını ve borcunu ödemek için de yaptığı bambu tabureyi o gün satmak zorunda olduğunu kendisinden öğrenmiştir. Safiye Begüm'ün malzeme alarak borçlanmadan tabure yaptığında ise daha iyi kazanacağını dile getirmesi Yunus'a önemli bir ip ucu vermiştir (Yunus ve Weber, 2007: 46). Bu ip ucunu sürdüren Yunus, öğrencileriyle birlikte toplamda 42 köylünün bu şekilde aracılara olan borçlarını hesaplamış ve bir köylü için 856 Taka yani 27 Dolardan daha az bir

meblağın ortaya çıktığını görmüştür. Bu meblağı da kendi cebinden karşılayan Yunus, böyle yaparak bir yandan köylülerin elde ettikleri kazancın çoğunu kendilerine bırakmalarına imkan verdiğini diğer yandan da tefecilerin elinden kurtararak köylüleri güçlendirdiğini görmüştür.

Muhammed Yunus çözüm arayışında, Bangladeş'teki 50 milyon yoksul için değil Jobra köyündeki yoksullar için ne yapabileceği üzerine bir temel kaygı taşıdığını vurgulamaktadır (Yunus ve Weber, 2010: 44). Çünkü Yunus'a göre, önemli olan 5 kişiyi başarılı şekilde yoksulluğundan kurtaracak olan modeli kurmaktır, başarılı bir modelin 5 bin veya 500 milyon kişiye kadar geliştirilmesi ise daha az zordur (2010: 45). Jobra köyündeki yoksullara cebinden verdiği borç ile kazançlarının çoğunun kendilerine kalmasını sağlayan Yunus, fikir olarak bu uygulamayı tüm yoksullara yaygınlaştırma imkanını düşünüyordu. Bu doğrultuda olumlu etkisini şaşkınlıkla izlediği bu küçük kredilerin daha ileriki boyutlara sürdürülerek köylülerin kendi işlerini kurmalarına imkan verebilmesi amacıyla kredi sağlayıcı bankanın bulunmasını ise ikinci aşama olarak aklından geçiyordu. Fakat hiçbir banka yoksulları “kredi verilmeye değer” olarak görmüyor ve yoksullara küçük ölçekli krediler sağlamayı kabul etmiyordu. Birkaç aylık mücadelesinin ardından böyle bir banka bulamayacağına kanaat getiren Yunus, yoksullara mikro kredi sağlama işlevini yerine getirecek olan yeni bir banka modeli kurmaya karar vermiş ve yasal olarak da 1983 yılında köydeki yoksullara ithafen Grameen (Köy) Bankasını kurmuştur (Yunus, 2007: 48).

Yoksulların borçlarına sadık olacaklarına inanan Yunus'un köyde yaptığı gözlemler ve sahip olduğu bilgiler ışığında hayata geçirdiği Grameen Bankası modelinde temel olarak iki noktanın kritik olduğu görülmektedir. İlk olarak Yunus, kadınların ailede daha fedakar ve hesaplı olduğunu, parayı tamamen evleri ve çocukları için kullandığını erkeklerin ise daha kişisel ihtiyaçlara yönelerek harcama yaptıklarını düşünüyordu. Bu anlamda yoksullukla mücadelede kadınlar üzerinden çalışmanın daha fazla olumlu sonuç doğuracağını düşünen Yunus mikrokredi uygulamasının ilk hedefi olarak da kadınları seçmişti. Modelin dayandığı ikinci kritik noktada ise Yunus, sağlanan küçük ölçekli borçları bireysel değil grupsal vermeyi tercih etmişti. Bu anlamda kredi ödemeleri aile veya ferde değil oluşturduğu beşerli gruplara veriliyor, böylece grupların birbirini desteklemesi yanında denetlemesine de imkan sağlanmış oluyordu (Denizalp,

2009: 16-18). Köylü insanların arasındaki ilişki biçimine dayanan ve gruplardan birinin ödemelerini aksatması halinde diğer üyelerin almalarına izin vermeyen bu uygulamada geri ödemelerin %95 oranında yapılması (Kara, 2010: 134) ise niceliksel bir başarı olarak okunabilir.

Jobra köyünde 1976 yılında 42 kişiye Muhammed Yunus'un kendi cebinden 27'ser Dolar verdiği mikro kredi ile başlayan, hukuksal alanda 1983 yılında tanınan ve bugün 100'den fazla ülkede açtığı 1000'den fazla şubesiyle (Üzümcü, 2009: 435) Bangladeş'in sınırlarının dışına taşmayı başaran Grameen Bankasının temelde dayandığı 4 esas bulunmaktadır (Korkmaz, 2010: 292). Öncelikle kredilendirme sisteminin omurgası olan bankanın hisseleri devlete ve yoksulların kendisine ait olarak kabul edilir, ikinci olaraksa kredilendirme sisteminde kredilerin sağlanması ise bankacılık sisteminin işleyişi üzerinden gerçekleştirilir. Tarımsal üretimin önündeki tarımsal veya tefecilik gibi tarım dışı engellerle mücadele etmeyi amaçlayan sistem son olarak da geri ödemelerin daha düzenli olabilmesi için gruplandırılmış kadın üreticileri temel hedef kitle olarak kabul etmiştir.

3.1.3. Sosyal Girişim ile Sosyal İşletme Karşılaştırması

Sosyal girişimcilik yazınında Muhammed Yunus sosyal girişimci hareketin önemli bir temsili olarak kabul edilmesine rağmen kendi düşüncelerinde açıkça dile getirdiği üzere Muhammed Yunus'un sosyal girişimcilik olgusu ile sorunlu bir ilişkisi bulunduğu görülmektedir. Bu anlamda sosyal girişimcilik olgusuna yönelik eleştiriler getiren Yunus, ortaya koyduğu modellemesi için kendi bir kavramsallaştırma yapmakta ve bir anlamda karmaşa ortaya çıkarmaktadır. Bu sebeple de öncelikle Muhammed Yunus'un sosyal girişimcilik olgusundan anladığı ve ardından kendi kavramsallaştırması olan "sosyal işletme" olgusuna yüklediği anlamı ayırtırmak, karmaşayı çözme noktasında önem taşımaktadır.

Sosyal girişimci hareketi ve sosyal girişimcilere ağ sağlayan ASHOKA'ın kurucusu olan arkadaşı Bill Drayton'ı önemsediyini vurgulayan Yunus (2007: 31) temel olarak sosyal sonuçları üzerinden tanımlanan sosyal girişimciliğin yenilikçi yaklaşımla insanlara yardım eden geniş bir olgu olduğunu ifade etmektedir. Yunus'a göre, sosyal girişimcilik olgusunun temel sorunu da bu geniş içeriği sebebiyle belli bir çerçeveden yoksun olma

durumudur. Nitekim Yunus’a göre bu yoksunluk, olgunun tanımının kişilerin yaklaşımlarına göre değişkenlik göstermesine yol açmaktadır. Bunun yanında her ne kadar olgu temel olarak sosyal sonuçları üzerinden tanımlansa da girişimcinin yarattığı inisiyatif odaklı gerçekleştiğine dikkat çeken Yunus, bu inisiyatifi ise motivasyonunu ya kar evreninde ya da kar amacı gütmeyen hayırseverlik kurumlarında sağladığını dile getirmektedir (Yunus ve Weber, 2010: 29). Yunus’un sosyal girişimciliğe yönelik getirdiği bu eleştirilerine rağmen olgu ile kendisi arasında kurulan ilişkiyi ise reddetmediği görülmektedir. Bu anlamda sosyal girişimcilik, girişimci liderin yaratıcı inisiyatifinin ortaya çıkardığı sosyal sonuçlar üzerinden ifade edildiği takdirde kendisinin ortaya koyduğu mikro kredi uygulamasının da söz konusu sosyal girişimci hareketin anlamlı bir sembolü olarak görülmesini kabul edebileceğini belirtmektedir (Yunus, 2007: 32).

Sosyal girişimcilik olgusunun literatürde ya bir girişimciye odaklanarak sığlaşan ya da sektörler arasında ifade edilerek karmaşıklaşan tartışmalarından uzak duran Yunus kendi modeli için, içeriğini kendisinin tanımladığı, çerçevesini kendisinin çizdiği ve bu süreçte önemli anlamlar da yüklediği “sosyal işletme” kavramsallaştırmasını sunmaktadır. Nitekim Grameen Modelinin kökenlerinin sosyal girişimcilikten farklı bir şeyi ifade ettiğini dile getiren Yunus, içini kendisinin doldurduğu sosyal işletme olgusunun bu modeli daha iyi karşıladığını ifade etmektedir. Bu anlamda “sosyal işletme” olgusunu tanımlama, çerçevesini kurma ve kabul ettirme peşinde olduğunu dile getiren Yunus, sosyal işletmenin konumlandırılması noktasında ise olgunun sosyal girişimciliğin sahip olduğu söz konusu geniş çerçevenin bir alt kümesi olarak ele alınabileceğini aktarmaktadır (Yunus, 2007: 32).

Sosyal girişimcilik olgusu ile sosyal işletmeyi bu şekilde ayıştıran Yunus, öncelikle insana yönelik bakışıyla temellendirdiği sosyal işletme olgusunu mevcut işletme sistemlerinin karşısında alternatif olarak sunmaktadır. Bu anlamda yardım etme ve yaşamı iyileştirme arzusunun da insan doğasının parçaları olduğunu savunan Yunus, karını maksimize etme dürtüsü üzerinden insanı tek boyutlu tanımlayan kapitalist sistemde bu “özgecil yönün” kar vurgusu yapan mevcut iş dünyası tarafından baskı altına alındığını öne sürmektedir (Yunus ve Weber, 2010: 148). Bu noktada insanın

kendisinde var olan bu yönünün de harekete geçirilebileceğini ise şu cümlelerle dile getirmektedir:

“Birçok kez insanların yaşamlarında bir etki yaratmanın para kazanmak kadar –hatta daha fazla- ilham verici ve tatmin edici olduğunu savunuyorum. Deneyin. Dünyayı olumlu yönde etkileme kapasiteniz sizi büyüleyecektir. Daha fazlasını daha süratle yapmak isteyeceksiniz. Kendinizi gece uyanık vaziyette yatarken ertesi sabah işinize gittiğinizde yapmak istediğiniz şeyleri düşlerken bulacaksınız. Çoğunlukla sosyal işletme girişimcisi başarıyı, kar etmeyi amaçlayan bir girişimci kadar saplantı haline getirir. Aradaki tek fark ‘başarı’nın ne şekilde tanımlandığıdır” (2010: 102).

Bu noktadan hareketle bir alternatif olabileceğini savunduğu sosyal işletme mekanizmasının henüz kabul görmüş bir kategori olmadığını da kabul eden Yunus, işleyiş olarak geleneksel işletmeden farklı olmadığını hatta aynı teknikleri kullandığını belirtmektedir. Temel farkın ise sosyal amaçta olduğuna dikkat çeken Yunus’a göre, bir idealizme dayanan sosyal işletmede elde edilen kar tekrar işletmenin sağladığı sosyal yararların geliştirilmesi ve genişlemesi yönünde kullanılır (Yunus, 2010: 36). Bu anlamda Grameen Bankasının diğer sosyal sorunlarla da ilişkilendirilmesi ve meselenin yalnızca yoksulluk sorununa sıkışıp kalmaması için Grameen işletmeleri adına ortaya koyduğu bu işletme tipinin kar elde etmekten uzak kalmasının arka planında 3 temel etkenin bulunduğunu dile getirmektedir (Yunus, 2010: 37-40). İlk olarak yoksullara destek vermek için onlara mikro ölçekli krediler sağlamanın alışılagelmiş kar ilkesinden ayrışması biçimde ele alınmasını yoksulların sıkıntılarından istifade etmekten kaçınma anlamında “ahlaki bir mülahaza” olarak gören Yunus, ikinci olarak işletme kültürünün derinliklerine nüfuz etmiş olan kar dürtüsünün sosyal hedefler karşısında galip gelerek temel misyonu da faydalanılabilir bir konuma iteceğini düşündüğünü belirtir. Son olarak da Yunus, kardan kaçınma yoluyla ekonomik yapıda sağlanacak değişimin düşünce ve sistem boyutunda da bir değişimi beraberinde getireceği fikrinin söz konusu modellemeyi oluşturmasında etkili olduğunu ifade etmektedir. Anlaşılacağı üzere eski bir sorunun çözümünde yeni bir yöntemle sistem değişimi içeren bu modellemesiyle Yunus, sosyal girişimcilik bağlamında ele alınmayı fazlasıyla hak etmektedir. Sosyal girişim olarak kabul görmemesinin sebebi ise sosyal girişimcilik literatürünün henüz gelişim aşamasında olmasının yol açtığı karışıklık olarak görülebilir, nitekim gelinen

noktada sosyal girişimciliğin ifade olunan dayanakları daha sonra tartışılacağı üzere bu modelde mevcuttur.

Geleneksel işletme sisteminin içinde alternatif olarak var olmasının önemli sosyal dönüşümlere yol açacağını savunan Yunus, beraberinde çalıştığı düşünürlerle birlikte entelektüel alt yapısını kurmaya yönelik olarak özellikle Almanya’da müttefiki olan Hans Reitz ile birlikte kavramın içeriğini tanımlamakla kalmayarak sosyal işletme mekanizmasının temel 7 hedefini de ortaya koymuştur:

- “1. Çalışma hedefi, karı azami kılmak değil, yoksulluğu veya (eğitim, sağlık, teknolojiye ulaşma ve çevre gibi) insanları ve toplumu tehdit eden bir veya birden fazla sorunu yenmektir
2. İşletme mali ve ekonomik sürdürülebilirliğe ulaşacaktır
3. Yatırımcılar sadece yatırdıkları tutarı geri alacaklardır. Başlangıç yatırımının ötesinde bir temettü ödenmeyecektir
4. Yatırım tutarı geri ödendikten sonra geriye kalan kar, yatırım ve iyileştirme harcamalarını karşılamak üzere işletmede bırakılır
5. İşletme çevre-bilinçli olacaktır
6. İşgücü, piyasada geçerli ücreti alacak, çalışma koşulları standardın üzerinde olacaktır
7. Bütün bunlar zevkle yapılacaktır” (2010: 28-29).

Muhammed Yunus’un anlatılanlarda görüldüğü üzere, modellemesi için kullandığı sosyal işletme kavramsallaştırmasının içeriğini kendisi tanımlamakta, çerçevesini kendisi çizmekte ve bu süreçte önemli anlamlar da yüklemektedir. Bu tanımlamayı önemli benzerlikler taşıdığı sosyal girişimciliğin karşısında konumlandırması ise bir yandan karmaşa oluşturmakta diğer yandan da henüz gelişim aşamasında olan sosyal girişimcilik literatürüne zarar vermektedir. Ancak bunun yanında sosyal işletmeyi daha sonra sosyal girişimciliğin alt kümesi olarak görmesi (Yunus, 2007: 32) sosyal girişimcilik literatürüne zarar yerine katkı olarak da okunabilir. Çünkü henüz anlam olarak oturmamış olan sosyal girişimcilik olgusu yeni modelleme ve kuramlara ihtiyaç duymaktadır. Olgunun ifade edilen önemli temsilinin bu modellemesi ise önemli bir içerik zenginliği katmaktadır.

3.2.Sosyal Girişimci Yönuyle Muhammed Yunus

Yoksullukla mücadele konusunda ortaya koyduğu mikro kredi uygulamasıyla ismini alana duyuran Muhammed Yunus, bir yandan yoksulları girişimciliğe yönlendirmesi, diğer yandan da dönüşüm gerçekleştiren girişimci bir etkiye yol açması sebebiyle sosyal girişimcilik literatüründe önemli bir figür olarak kabul edilmektedir. Ancak popüler tartışmalarda sosyal girişimci yaklaşımın önemli bir temsili olarak nitelendirilmesine rağmen kendisinin sosyal girişimciliğe ilişkin taşıdığı bakış açısıyla olgudan uzak olduğunu ifade etmesi ve ürettiği modeli için “sosyal işletme” kavramsallaştırması yapması bu anlamda ortaya bir karmaşıklık çıkarmaktadır. Muhammed Yunus’un yaptığı çalışmayla sosyal girişimcilik konusunda öne çıkarılma durumunun bir hata mı yoksa isabet mi olduğu konusu ise bu çalışmanın da ikinci temel problemini oluşturmaktadır.

İlk etapta bir çelişki olarak görülebilecek olan bu durumun ortaya çıkmasında öncelikle sosyal girişimcilik literatürünün henüz gelişim aşamasında olmasının etkili olduğu söylenebilir. Bunun yanında Yunus’un yenilikçi yaklaşımıyla ortaya koyduğu geniş ölçekli etki sebebiyle yüzeysel şekilde söz konusu yakıştırmanın kendisine yapılmasının ve yakıştırmanın dayanak noktalarının netleştirilmemesinin de karmaşıklığın sürmesine yol açtığı görölmektedir. Bu sebeple henüz çalışılmamış olan bu dayanak noktalarını netleştirmek yoluyla ve henüz olgunluk kazanmadığı görölen sosyal girişimcilik yazınına Yunus’un kendi yaklaşımının katkı sağlayacağı ümidiyle bu bölümde mesele ele alınacaktır.

Konu açısından sosyal girişimci ile sosyal girişimciliği birbirinden ayrı almak söz konusu amaç doğrultusunda işlevsel görölmektedir. Bu anlamda öncelikle Grameen Mikrokredi Modelinin kurucusu olan Muhammed Yunus’u sosyal girişimci yönüyle incelemek, daha sonra da modeli sosyal girişimcilik bağlamında ele almak daha anlamlı olacaktır. Buradan hareketle ilk etapta Muhammed Yunus’un sahip olduğu nitelikleri sosyal girişimci üzerinden ifade edilen nitelikler ile karşılaştırılacak, ardından da Yunus’un model üretme sürecinde sergilediği yaklaşım biçiminin sosyal girişimci yaklaşım olabilme imkanı tartışılacaktır.

3.2.1. Sosyal Girişimci Nitelikleri

Sosyal girişimcilik olgusu literatürde uzun süre girişimciliğin bir türü olarak kabul görmesi sebebiyle bir girişimciye odaklı ele alınmıştır. Bu bağlamda çalışmalar olguyu ele alırken girişimciliğe sosyal bir hüviyet kazandırma çabası olarak yaklaşmışlar ve olgudaki girişimcilik içeriğinin tanımlamada ağırlık kazanmasına yol açmışlardır (Mort ve arkadaşları, 2003: 79). Girişimci boyutuyla olgunun öne çıkarılan üç temel unsurunun bulunduğu görülmektedir (Leadbeater, 1997: 12; Kümbül Güler, 2008: 68). Toplumsal ihtiyaçlara odaklanma ve yenilikçi olmanın yanında belli kişisel özelliklere sahip olmayı da ifade eden girişimci, sosyal girişimciliğin başat bileşeni olan liderin kendisine tartışma açmaktadır. Bu noktada sosyal girişimci lider, sosyal girişim eylemini gerçekleştiren ve sosyal girişimcilik sürecini başlatan ana aktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sosyal girişimcinin sosyal girişimcilik sürecini başlatmasında ve sürdürmesinde belli niteliklere sahip olması gerektiği sıklıkla literatürde işlenmiştir. Bu noktada sosyal girişimci temelde fırsatları görebilecek (Mair ve Marti, 2006; Vansandt, 2009; Marshall, 2011; Lumpkin ve diğerleri, 2011) ve riski göze alabilecek (Theobald, 1987; Brinckerhoff, 2000; Tan ve diğerleri, 2005) vizyon sahibi (Thompson ve diğerleri, 2000; Bornstein, 2004; Birch ve Whittam, 2006) lider karakterdir (Leadbeater, 1997; Thompson ve diğerleri, 2000; Alvord ve diğerleri, 2004). Liderin sosyal girişimcilik bağlamında fırsatları görebilecek vizyona ve riski göze alabilecek cesarete sahip olmasının yanında bir ideal lider tasavvuru ile yine sahip olduğu “başkaları” üzerindeki etki gücüyle belli paydaşları aktör olarak alana dahil etmektedir.

Literatürde sosyal girişimciye yüklenen bu niteliklerin bir kısmı doğuştan, bir kısmı içinde yaşanan çevreden, bir kısmı ise kendisinin geliştirdiği nitelikler olarak ayrıştırılabilir. Bu anlamda Muhammed Yunus, öncelikle sahip olduğu kürsüde ders vermekle yetinmeyip “duyarlılık” göstermiş ve Jobra köyünü seçerek yoksulun hayatına dokunmayı tercih etmiştir. Bu tercihinde daha anlamlı katkı sağlayacağına dair taşıdığı “sezgisel” gücün etkisi görülmektedir. Ardından bu köyde yaptığı gözlemlerle toplumsal yapıyı da göz önünde bulundurarak bir çözüm önerisi sunması önemli bir “vizyon” göstergesidir. Burada kimsenin güvenmediği bu insanlara gösterdiği güven ile kendi sahip olduğu kaynağını paylaşma isteği, var olan “cesaret” ifadesi olarak görülebilir.

Yaptığı modelleme ve çalışmayla önemli markaları ve dünyanın dikkatini üzerine çekmesi ise ancak “liderlik” niteliğiyle tanımlanabilir.

Muhammed Yunus’u sahip olduğu nitelikler üzerinden ele almak hem eksik bir değerlendirme olacaktır hem de “kahramanlaştırma” gibi akademik olmayan bir hataya yol açacaktır. Bu noktada değerlendirmelere bir başlangıç olması yönüyle anlamlı olan niteliklere taşıdığından daha fazla anlam yüklemek, tartışmayı bilimselleştirmenin önünde engel teşkil edecektir. Bu amaçla tartışmanın aktörden eyleme geçirilmesi noktasında Muhammed Yunus’un yaklaşım biçimi önem taşımaktadır.

3.2.2. Sosyal Girişimci Yaklaşımı

Toplumsal sorunların çözümünü yenilikçi yöntem kullanma yoluyla sistem içinde kalarak sağladığı sosyal dönüşüm ile gerçekleştiren sosyal girişimcilik, kullandığı girişimcilik prensipleri sebebiyle bir girişim türü olarak görülmüş fakat henüz bir yaklaşım biçimi olarak literatürde kabul görmemiştir. Bu çalışmada da yerine getirdiği bir takım işlevler üzerinden bir müdahale biçimi olarak sunulan sosyal girişimci yaklaşımın belli bir çerçeve üzerinden tanımlı bir yaklaşım biçimi olduğunu söylemek şu aşamada mümkün değildir. Ancak yerine getirdiği işlevler üzerinden sosyal girişimciliğin bir yaklaşım biçimi olarak sunulmasına imkan veren üç temel niteliğinin öne çıktığını söylemek mümkündür. Bu anlamda yapısal bir sorun olarak baktığı yoksulluğa yaklaşımında, aktör olarak devlete zayıf bir güç verdiği için liberal yaklaşan ve sorunun çözümü için doğrudan müdahale biçimini savunan sosyal girişimci yaklaşım, Muhammed Yunus’un model üretme aşamasına kadar sürdüğü yaklaşımıyla paralellik göstermektedir.

İlk olarak yoksulun yoksulluğa düşmesinin arkasında olan dinamiğin kendi bireysel tercihleri yerine sahip olduğumuz kapitalist sistem olduğuna vurgu yapan Muhammed Yunus, yoksulluğun nedenlerine yönelik yaklaşımlardan yoksulluğu yapısal bir sorun olarak gören yaklaşıma yakın durmaktadır. Nitekim Yunus’a göre (2010) yoksulluk, yoksul insanlar tarafından üretilen bir durum olmanın ötesinde insanların içinde bulunduğu koşulların bir sonucu olarak ortaya çıkmakta (2010: 14) ve kökende ise insanın doğasını karını maksimize etme kaygısı taşıyan şeklinde insanı tek boyutla tanımlayan kapitalist sistemin etkisiyle oluşmaktadır (Yunus, 2010: 16). Muhammed

Yunus'un yoksullara bakışında etkili olan dışsalılık ve yapaylık nitelemesi, yoksulluk kültürü tartışmalarında da görülen yoksulluğun yoksulların dışında var olan bir kültür yarattığı tartışması da yoksulluğun dışsal bir olgu olduğu iddiasını güçlendirdiği söylenebilir. Bu okuma biçiminin yoksulları suçlama eğiliminin önüne geçtiği kabul görürken yoksulları tamamen aklama çabasına dönme potansiyelini de taşıdığı söylenebilir. Bu durum ise Yunus'u yoksulluğun nedenlerini bireyle ilişkilendiren okuma biçiminin yanında yapıyla ilişkilendiren okuma biçimine daha fazla yakınlaştırmaktadır.

Literatürde yoğunlukla yoksulluğu yapısal bir sorun olarak gören yaklaşım, devletin müdahalede öne çıkması gerektiğini savunan Marksist okuma biçimiyle ilişkilendirilirken (Şentürk, 2008: 57) Muhammed Yunus ise devletin geri planda durmasını ve özel sektörle birliktelikler kuracak üçüncü sektöre alan açmasını savunarak bir anlamda yoksulluk sorununa liberal bir yaklaşım biçimi sergilemektedir. Bu bağlamda devletin politikaları veya hayırseverlerin yardımlarının ötesinde yoksulluk sorununu girişimcilik bağlamında okuyarak yoksulları üretim sürecine dahil eden Yunus (Kümbül Güler, 2008: 81), mikrokredi uygulaması ile yoksullara yoksulluklarından kurtulmalarında fırsat vermekte ve kurtulamadıklarında ise devlet yerine kendilerini sorumlu hissetmelerini sağlamaktadır (Buğra, 2013: 94). Bu noktada istihdama sağladığı destek ve devletin harcamalarına sunduğu katkılarıyla Grameen Mikrokredi Modelinin Yunus'a kazandırdığı Nobel Ödülünü de neoliberal politikaların yaygınlık kazanmaya başladığı dönem ile ilişkilendiren eleştiriler bu uygulamayı, daha sonra tartışılacağı üzere neoliberal bir model olarak okumaktadır.

Yoksulluk sorununa müdahale noktasında ise gerçekleştirilmiş ekonomik büyümenin yoksulluğu da ortadan kaldıracığını savunan dolaylı müdahale yaklaşımı yerine Muhammed Yunus, tüm ekonomi politikaları yerine bireysel olarak imkan ölçüsünde yoksulun hayatına dokunmayı telkin etmesi (Yunus, 2010: 80) doğrudan müdahale yaklaşımını tercih ettiğini gösterir niteliktedir. Yoksulluğa doğrudan müdahale biçimi olan radikal reformlar ve kamu harcamaları yanında üçüncü yöntem Yunus'un modeli daha yakın durmaktadır. Çünkü üçüncü yöntem olan ve bazılarının Dünya Bankası tarafından da desteklendiği bilinen yoksullukla mücadele programları, çeşitli içeriklere sahip olmakla birlikte genelde gıda, istihdam ve kredi alanlarına yönelmektedir

(Şenses, 2013: 238). Şenses, doğrudan mücadele yaklaşımının başarıya ulaşabilmesi için temelde 3 koşulun bir araya getirilmesi gerektiğini öne sürmektedir (Şenses, 2013: 240). İlk olarak yoksullukla mücadelenin kamuoyu tarafından ortadan kaldırılması gerekli bir sorun olduğu yönünde ortak bir bilince kavuşturularak bu durumun ortak bir desteğe dönüştürülmesi sağlanmalıdır. Çünkü yoksullukla mücadele koordineli ve kitlesel bir mücadeleyi gerektirmektedir. İkinci koşul olarak program kapsamında ele alınacak yoksul kitlenin doğru seçilmiş olması önemlidir. Bu bir yandan ilk koşul ile ilişkili olarak ortak bir bilinç ve eylem oluşturma yolunda önem taşıırken ikinci olarak da programın kitle ile uyumu noktasında anlamlı bir ilişkili kurulmasını içermektedir. Nitekim programın hedef kitlesi programın aşamalarına uyumlu olmazsa başarısız olma durumu kaçınılmazdır. Üçüncü ve son koşul olarak da programın uygulanma safhasıyla ilişkili olarak uygulamada başarıya ulaşılabilmesi için güçlü bir şeffaflığın yanında her kademesinde hızlı karar alınabilen bürokratik kadroların varlığı da önemlidir. Çalışmamızın temel eksenini oluşturan Muhammed Yunus'un mikrokredi uygulaması da söz konusu bağlamda yoksullukla doğrudan mücadele yönteminin üçüncü unsuru olan yoksullukla mücadele programları kapsamında kabul edilebilir. Bu anlamda Danone başta olmak üzere çeşitli uluslararası markaları da sürece dahil ederek ortak bilinç kazandırma çabasında olan Yunus ailenin taşıyıcısı olan kadınları seçerek bir anlamda uygun kitleyi tercih etmeye çalışmıştır. Sadece niceliksel veriler üzerinden değerlendirmenin hatalı olacağı uygulamanın bürokratik kadrosu ile ilgili bilgiler için henüz modelin oturması beklenmelidir.

Yapılan değerlendirmelerden anlaşılacağı üzere Muhammed Yunus, ne bütünüyle liberal ve piyasacı bir yaklaşım ne de bütünüyle marksist ve devletçi bir yaklaşım biçimi sergilemiştir. Muhammed Yunus ortaya melez bir fikrin karmaşık bir ürününü çıkarmıştır, bu durum ise sosyal girişimciliğin “melez” yapısına (Murphy ve Coombes, 2009: 329) anlamlı bir işaret niteliği taşımaktadır. Ancak sosyal girişimciliğin melez yapısında yoksulluğun yapısal bir sorun olarak okunması ve doğrudan müdahale biçiminin savunulması öne çıkan niteliklerdir. Fakat sosyal girişimciliği liberal yaklaşım ile ilişkilendirmek olguyu sınırlandırmak anlamına gelmektedir, nitekim liberal yaklaşımın daha fazla alan açmasının yanında her ne kadar daha sınırlı ölçüde olsa da sosyal demokrat veya muhafazakar yaklaşımların da içerisinde sosyal girişimci

yaklaşımı görmek mümkündür. Yunus'un yaklaşım biçimi ise sosyal girişimci yaklaşımın başarılı bir örneği olarak görülebilir.

3.3.Sosyal Girişimcilik Bağlamında Grameen Mikro kredi

Birbirinden ayrı olmamakla birlikte sosyal girişimci, sosyal girişim sürecinin temel aktörü ve öncelikli temsilidir. Bu durum sosyal girişimciliğin girişimcilik altında konumlanmasıyla ilişkilidir fakat daha sonraki süreçte görülen gelişimle birlikte sosyal girişimcilik, bir aktörün gerekliliğini ortadan kaldırabilir. Bu noktada tartışılması daha anlamlı olan ise sosyal girişimciliğin kendisidir. Muhammed Yunus'u taşıdığı nitelikler ve sergilediği yaklaşım biçimi üzerinden sosyal girişimci yönüyle öne çıkaran bu başlığın ikinci olarak ele alacağı mesele ise Yunus'un ortaya koyduğu Grameen Mikro kredi Modelini sosyal girişimcilik bağlamında değerlendirmek olacaktır. Söz konusu bağlamda ele alınacak olan Grameen Mikro kredi Modelini, ilk olarak sosyal girişimciliğin ifade edilen bileşenleri, ikinci olarak da sürecin yerine getirdiği işlevler açısından ele almak mümkündür.

3.3.1. Sosyal Girişimcilik Bileşenleri

Sosyal girişimcilik tartışmalarına somut bir zemin teşkil eden ve sosyal girişimciliği görünür kılarak karmaşıklığını azaltan mesele, sosyal girişimciliği ortaya koyan bileşenleridir. Her ne kadar üzerine bir uzlaşının olduğunu söylemek zor olsa da birbiriyle iç içe bulunan sosyal girişimciliğin lider, kaynak, sosyal sermaye, yenilikçi yöntem ve sosyal fayda olmak üzere beş temel bileşeni daha önce detaylı şekilde ele alınmıştı. Burada ise ifade edilen bu bileşenlerin Grameen Mikro kredi Modelinde görünür olan karşılığına değinmek daha anlamlı görülmektedir.

Sosyal girişimciliğin bileşenlerinden ilki sosyal girişim eylemini ve sosyal girişimcilik sürecini başlatacak bir kıvılcım olma görevini yerine getiren sosyal girişimci liderdir. Bu liderin bazılarını doğuştan getirdiği bazılarını ise daha sonra sosyal çevresinden kazandığı belli meziyetlere sahip olması beklenir. Özellikle riski göze alabilen (Theobald, 1987; Brinckerhoff, 2000; Tan ve diğerleri, 2005) lider kriz durumlarında fırsatı görebilir ve krizi fırsata çevirebilir (Mair ve Marti, 2006; Vansandt, 2009; Marshall, 2011; Lumpkin ve diğerleri, 2011). Belli karakteristik nitelikleriyle de

mücadeleci, azimli ve çalışkan olan lider (Denizalp, 2009: 9), kendisinden önce kullanılmayan yenilikçi yaklaşımıyla sosyal girişim eyleminin gerçeklemesi için kritik role sahiptir. Muhammed Yunus da bu anlamda Grameen Mikrokredi Modeliyle bir sosyal girişimci liderliği göstermiştir. Daha önce de tartışıldığı üzere yoksullarla kurduğu ilişki ve onları değişime odaklaması yönüyle lider karakteristiğini başarılı şekilde karşılamıştır.

Özünde bir girişimcilik faaliyeti olduğu için sosyal girişimcilik için de kaynak önem arz etmektedir (Thompson, 2002: 429). Nihayetinde kaynak olmadan etkili bir faaliyete girilmesi zor görülmektedir. Ancak sosyal girişimcilik için kaynak finansın yanında insanı da ifade etmektedir (Smith, 2008). Çünkü sosyal girişimciliğin öncelikli amacı kar elde etmek değil elde edilen karı sosyal faydaya dönüştürmektir. Bu noktada ilk olarak Jobra köyünde 1976 yılında 42 kişiye kendi cebinden temin ettiği 27’şer Dolar kaynağı (Üzümcü, 2009: 435) kullanan Muhammed Yunus’un ortaya koyduğu Grameen Mikrokredi Modelinde, finansal kaynak sadece kuruluş aşamasında önem taşır ve yatırımcıya geri ödenen ilk tutarın üstü de yine işletmeye bırakılır (Yunus, 2010: 29). Bu modelde insan kaynağı ise insanların sosyal girişimin sağlayacağı etkiye güç vermesinin yanında sürdürülmesine imkan veren sosyal sermayeye kapı açmaktadır.

Yoksul refahı tartışmasında son dönemde sosyal ekonomi ile ilişkili olarak sosyal sermaye kavramının kullanımının sıklaştığı görülmektedir. Bu anlamda özellikle kavramın 1990’ların ikinci yarısından itibaren uluslararası örgütler tarafından daha fazla öne çıkarıldığını ifade eden Akdoğan, kavramın kalkınma tartışmalarındaki konumunun da tersine döndüğüne dikkat çekmektedir (2002: 71). Akdoğan’a göre aile, aşiret ve mahalle gibi daha çok küçük gruplarda görülen yüz yüze ve samimi ilişkilerin ürettiği güven ve karşılıklı yükümlülük davranışlarını içeren ilişkilere, önceleri modern üretim tarzının ortaya çıkışını geciktirdiği ve pazar mekanizmalarının etkili çalışmasını engellediği gerekçesiyle olumsuz bakılırken, aynı ilişkiler sosyal sermaye kavramı altında serbest pazar mekanizmalarını kurma ve güçlendirmedeki etkisi ile konuşulmaya başlanmıştır. Sosyal sermayenin yoksullar üzerindeki anlamlı işlevinin arka planında da toplumsal ilişkilerin içine yayılan ontolojik güvensizliğin etkili olduğu söylenebilir (Yılmaz, 2010: 43). Yunus’un ortaya koyduğu modelin temel dayanak noktalarından birisi de sağlanan küçük ölçekli borçlar bireysel değil grupsal olarak ödenecektir. Bu

anlamda grupların birbirini desteklemesi yanında denetlemesine de imkan sağlaması amacıyla kredi ödemeleri aile veya ferde değil oluşturduğu beşerli gruplara veriliyordu (Denizalp, 2009: 16-18). Köylü insanların arasındaki ilişki biçimine dayanan bu durum ise sosyal girişimciliğin önemli bileşenelerinden olan sosyal sermayeye işaret ediyordu.

Sosyal girişimciliği bir girişimcilik faaliyetinden ayrıksı kılan niteliği ise diğer iki bileşeni olan yenilikçi yöntem ile sosyal faydadır. Yenilikçi yöntem, sosyal girişimci liderden önce kullanılmamış bir yöntemi (Theobald, 1987; Dees, 1998a; Brinckerhoff, 2000; Alvord ve diğerleri, 2004; Mair ve Marti, 2006) ifade etmektedir ve sosyal girişimci liderin sahip olması beklenen yaratıcılık becerisi (Shaw ve diğerleri, 2002; Light, 2005) ile fırsatları görebilme sezgisiyle (Dees, 1998a; Peredo ve McLean, 2006) de doğrudan ilişkilidir. Bu noktada Muhammed Yunus, bankaların kredi vermekten çekindiği yoksul köylü insanlara küçük ölçekli krediler verme yoluyla girişimciliklerini artıran mikrokredi uygulamasını keşfederek dünya çapında üne ulaşmıştır. Her ne kadar bu sistemin bazı insanlar tarafından kar elde ederek hor kullanılmaya müsait olduğuna dikkat çekse de temel amacının insanları ve toplumları tehdit eden bir sorun olarak yoksulluğu yenmek olduğunu söyleyerek (Yunus, 2010: 28) sosyal fayda üretme kaygısına dikkat çekmektedir.

Buradan hareketle söylenebilir ki; sahip olduğu nitelikler üzerinden modelin “lider”i olan Muhammed Yunus, başlangıçta cebinden sağladığı “kaynak”la, bankaların kredi vermekten kaçındığı insanlara kredi vererek “yeni yöntem” kullanmış, ödemeleri güvence altına almak için her köylüyü sahip oldukları “sosyal sermaye” ile gruplandırmış ve sonuç olarak yoksulu bağımlı kılmak yerine güçlendirmek şeklinde bir “sosyal fayda” oluşturmuştur.

3.3.2. Sosyal Girişimcilik İşlevleri

Yoksullukla mücadele konusunda yeni bir yaklaşım biçimi olarak sunulan sosyal girişimciliğin daha önce detaylı şekilde anlatıldığı üzere sosyal sorunlarla baş etmede öne çıkan ayırt edici temel üç işlevinin olduğu görülmektedir. İlk olarak sosyal girişimcilik hareketi, belli bileşenleri bir araya getirerek toplumda sosyal bir dönüşüm sağlayıcı yeniliği ifade eden sosyal inovasyon oluşturmakta, ikinci olarak sosyal inovasyon sağlama sürecinde kamu, özel ve sivil toplum kuruluşlarını bir araya getirerek

sektörel bir birliktelik kurmakta, üçüncü olarak da birliktelik içeren stratejisiyle ortaya koyduğu yenilikçi yaklaşımla çözüme sürdürülebilirlik katmaktadır. İşte bu bağlamda Muhammed Yunus'un ortaya koyduğu Grameen Mikrokredi Modelinin de belli eksiklikler olmasına rağmen söz konusu işlevleri yerine getirdiği görülmektedir.

Mikro kredi uygulamasının mucidi Muhammed Yunus öncelikle daha önceden olmayan bir çözüm önerisi üreterek yenilikçi bir yaklaşım ortaya koyduğu literatürde sıklıkla dile getirilmekte ve daha çok bu bağlamda sosyal girişimci olarak lanse edilmektedir. Ancak tek başına yenilik uygulaması koymasının yanında getirdiği yeniliklerle tefecilik sistemini tehdit eden ve kredi noktasında kadınları hedef alarak toplumsal normları sarsan Muhammed Yunus, kadınları evde tutulması ve paraya sahip olmaması gerektiğini savunan yerleşik kültür tarafından baskı altına alınmaya çalışılmıştır (2010: 84). Denenmemiş olanı uygulama koyması yeniliğin bir boyutunu ifade ederken diğer bir boyutunu ifade eden toplumsal dönüşüm ise bu anlamda yeniliği uygulayan girişimci lideri içine alan risk alıcı olmasıdır. Buradaki riskte başarılı olması ise yine yenilikte başarılı olmasıyla paralel olarak sezgisel ve davranışsal nitelikleriyle ilişkilidir. Muhammed Yunus da karşı kültür yaratma konusunda ısrarcı davranmış ve tüm bankaların yoksullara kredi vermeyi reddettiği bir ortamda kendi bankasını kurarak kararlı tutumunu sürdürmüştür.

Yoksullara kredi verilmesini de sahip olunan kültürel ve ekonomik kültürün karşısında karşıt bir kültür değişimini temsil ettiğini vurgulayan Esty (Lessons: 26) temel olarak Muhammed Yunus'un mikrokredi uygulamasının dönüşümü gerçekleştiren 3 yenilik boyutu olduğunu ifade etmektedir. İlk olarak Muhammed Yunus zihninde başlangıçta kurduğu modelde ısrarcı olmamış ve yenilikçi yaklaşımın önemli bir niteliği olarak esnekliği sürdürmüştür. Bu noktada karşılaşılan zorluklarda geliştirdiği anlık değişimlerle modelin direncini artırmayı başarmıştır. İkinci olarak Yunus, esneklik ilkesiyle ilişkili olarak modelinin gelişmesine imkan veren iletişime açık olmayı elden bırakmamıştır. Yoksulluk sorununa yönelik bir model üretmek için köylülerle iletişimden çekinmemesinin yanında modelin ulus sınırlarının ötesine taşınması maksadıyla uluslararası kuruluşlarla da iletişimini sürdürmesi iletişim noktasında açıklığını iyi temsil etmektedir. Son olarak da Muhammed Yunus'un sosyal girişimci olarak nitelendirilmesinde etkili olan üçüncü yenilik boyutu ise yaptığı yeniliği ve

dönüşümü Grameen Bankası şeklinde markalaştırmayı başarmış olmasıdır. Bu üç yön ise Yunus'un çalışmasının inovasyon sağlamasına imkan sunmuştur (27-28).

Grameen Mikrokredi Modeli Yunus'un ifade ettiği gibi bir işletme tipi olarak belli bir kaynakla kar elde etmektedir. Ancak yatırımcıya başlangıçta verdiği miktar ödendiğinde bu kardan kalan kısım yatırım ve iyileştirme harcamalarını karşılamak üzere tekrardan işletmede bırakılır (Yunus, 2010: 28). Bu anlamda model, iki ayrı uçta olduğu düşünülen "kar odaklı işletme" ile "sosyal değer yaratma" kavramlarını bir araya getirme yoluyla (Kümbül Güler, 2008: 82), sosyal girişimcilik olgusunu karşılamaktadır. Söz konusu iki ayrı ucu bir araya getirmek sosyal girişimcilik için ikinci bir işlev olarak sektörel birlikteliği öne çıkarmaktadır. Bu noktada özel sektörün bir parçası olan işletme sistemini gönüllü kuruluş vizyonu ile buluşturduğu görülen Grameen Modelinin sektörel birliktelik stratejisinde sadece vergi indirimi ile gündeme getirerek kamu sektörünü zayıf bıraktığı söylenebilir. Bu anlamda yalnızca kar amacı güden sektör sosyal yönüne gölge düşürürken yalnızca kar amacı gütmeyen sektör ise misyon yönünü olumsuz etkilemektedir. Temel amacı zayıflatan özel sektör ile temel hedefi güçsüzleştiren sivil sektör arasında konumlanan Grameen Bankası ve mikro kredi uygulamasında Muhammed Yunus gerektiği durumlarda çeşitli markalarla işbirliği yapmaktan çekinmediği gibi verilen borcun alınmaması gibi bağışlardan da kaçındığı görülmektedir. Özellikle yoksullara yoğurt sağlamak amacıyla Yunus'un Danone ile girdiği ortaklık söz konusu sektörel birliktelik stratejisinin boyutlarına ışık tutmaktadır.

Sosyal girişimciliğin alanda hızlı şekilde güç kazanmasının bir nedeni sosyal değer yaratma mücadelesiyken diğer önemli bir nedeni ise sosyal problemleri çözümde sürekli bir destek sağlama hedefi (Bulut, 2012: 75) ile sosyal sorunlarla mücadelede sürdürülebilirliğe olan vurgusudur (Besler, 2010: 11). Bu anlamda olgunun tamamlayıcısı olan sürdürülebilirlik unsuru, kalkınma, kaynaklar ve ilişki ağları olarak üç boyutlu bir sürdürülmeyi ifade etmektedir.

Mikrokredi uygulamasının mucidi olan Yunus, karmaşık ekonomik ve sosyolojik tartışmaların ötesinde yoksulların temel ihtiyaçlarının sağlanması için ihtiyaçlarının neler olduğuna odaklanarak tartışmayı sadeleştirmeyi teklif etmektedir. Bu bir noktada sosyal girişimci olan Yunus'un sosyal bir icat yapmasına imkan sağlaması sebebiyle anlamlı ve katkı sağlayıcı görülebilir fakat söz konusu okuma biçimi ve ortaya konan

model bir bağlamda tartışmayı sığlaştırmakta ve kalkınmayı ekonomik boyuta indirgemektedir. Bu sebeple çevre ve sosyal boyutu da olan sürdürülebilir kalkınmanın Yunus tarafından başarılı şekilde dile getirildiğini söylemek mümkün olmamakta ve bu yönüyle sosyal girişimciliğin kusursuz örneği olmadığını belirtmek gerekmektedir.

Kalkınma noktasında sürdürülebilirlik vurgusu eksik kalan Grameen Mikrokredi Modeli, diğer taraftan kaynak ve ağlar anlamında sürdürülebilirlik vurgusu yapmanın yanında başarılı bir örnekleme de sergilemektedir. Nitekim çeşitli kısıtlamalar sebebiyle emek piyasasının dışında kalanları yoksulluktan uzak tutmak amacıyla istihdam etmesinin yanında yoksulları kendi işlerini kurmak yoluyla ekonomik anlamda güçlendirmek ve kurulan iş aracılığıyla yeni istihdam kanalları açmak yönüyle Grameen Bankası uygulaması kaynak sürdürülebilirliğinin en çarpıcı örneğidir (Biçerli, 2010: 69). Kurduğu kadın grupları ile üyeler arasındaki ilişki biçimini yoğunlaştıran ve öne çıkaran mikro kredi uygulaması insanlar arasında yaygınlaşmaya başlamasıyla da artan miktarda uygulamaya sosyal sermaye kaynağı taşımaktadır. Kredi ödemeleri konusunda yaygın bir güvensizlik ortamında olan yoksulların %95'inin geri ödemeleri başarılı şekilde yapmaları ise sosyal ağ kaynağının oluşturduğu güven ekonomisiyle doğrudan ilişkilidir (Kara, 2010: 134).

Sosyal girişimci yaklaşımın balık vermek ve balık tutmayı öğretmenin ötesinde balık endüstrisinde dönüşüm oluşturmayı ifade eden temel felsefesi de temel bir mekanizma kurarak yoksulları verilen balığa veya balığın tutulması için gerekli teçhizata bağımlı olmaktan kurtararak sürdürülebilir bir gelir sağlamak amacı taşıdığı söylenebilir. Nitekim bu noktada Muhammed Yunus sosyal girişimciliğin daha da ileri gitmesi gerektiğini ve kendisinin “sosyal işletme” olarak kavramsallaştırdığı alternatif bir işletme sistemine ihtiyaç olduğunu öne sürmektedir.

3.3.3. Grameen Mikrokredi Modeline Yönelik Eleştiriler

Muhammed Yunus'un iktisat kuramlarının ve kitaplarının arasından tercihiyle yoksulluğun yaşandığı alana yönelmesini, ortaya çıkarılacak olan modelin daha uygulanabilir bir niteliğe kavuşması noktasında anlamlı bir karar olarak okumak gerekir. Makro ölçekten hareketle büyük anlatılar kurmanın isabetsizlik hataları gibi mikro ölçekten hareketle planlar kurmanın ayrıntılara boğulmak gibi hatalara düşmesi olağan

görülebılır. Başarı ise söz konusu iki ölçeği bütünlüklü ele almak ve birbiriyle güçlendirmekten geçer fakat bu yaklaşım ise ifade edilişinden daha zor bir süreci kapsar. Bu noktada yoksulluk gibi son derece karmaşık ve çok boyutlu bir sorunun kökenini kurutmayı kendisine amaç edinen Muhammed Yunus'un yaklaşımının ise yoğun eleştiriler alması kaçınılmaz bir durum olarak görülmelidir. Muhammed Yunus'un yoksullara küçük ölçekli krediler verme yoluyla onları güçlendirmeyi yoksullukla mücadelede temel hareket noktası seçmesi bir yandan yaratıcı fikrine hayran kitlesi oluştururken diğer yandan fikrin beklenenden daha büyük popülerlik kazanmasını ise belli bağlamda yerine getirdiği işlevi üzerinden ele alan karşıt bir kitle oluşturmuştur. Bu noktada Yunus'a yöneltilen eleştirilerin de modelin ilerleyen aşamaları için anlamlı olduğunu kabul etmekle birlikte eleştirilerin temelde fikir boyutu ve uygulama boyutu üzerinden iki ayrı başlıkta ele alınması daha anlamlı görülmektedir.

Temel olarak yoksullara mikro ölçekte krediler sağlayan uygulama tarihsel olarak eski bir kökeni olan yoksulluk sorununu devletin politikaları veya hayırseverlerin yardımlarının ötesinde girişimcilik bağlamında okuyarak yoksulları üretim sürecine dahil etmektedir (Kümbül Güler, 2008: 81). Bir yandan okuma biçimi yoksulların yoksulluklarıyla başa çıkmalarında ve sorunun çözümünde kendi gözlemleri ve çözümlerini güçlendirerek temelde bağımlılıktan kurtararak özne kılmaktadır. Bu durum yoksulların kendi durumlarını geliştirmeleriyle birlikte modelin etki yüzeyinin genişlemesiyle ekonomik ve sosyal bir gelişme sağlayacağı fikri öne çıkan ikinci olumlu nokta olarak görülmektedir. Bu gelişim durumu ise bir röportajında (Ekonomik Forum) Yunus'un dile getirdiği üzere bir yandan yoksulluğun ilişkili olduğu diğer sosyal sorunların da yavaşça ortadan kalkmasına imkan verirken diğer yandan fundamentalizmi engelleyerek devletlerin politika üretmelerinde zaman zaman engel olan ve devletin temel gündemini işgal eden köktenci eylemleri zayıflatmaktadır.

Mikrokredi uygulamasının tarihsel olarak ortaya çıkışı ile dünya piyasasında devletin mali yüklerini hafifletmesi ve bazı sosyal harcamalarını kısmasını içeren devletin refah sağlayıcı yerine piyasanın işleyişini sağlayıcı olmasını ifade eden neoliberal politikaların yaygınlık kazanmaya başlaması birbirine yakın dönemleri yansıtmaktadır. Bu noktada istihdama sağladığı destek ve devletin harcamalarına sunduğu katkılarla ideolojik çekiciliğini kazanan Grameen Bankası (Buğra, 2013: 94), yoksullara

yoksulluklarından kurtulmalarında fırsat vermekte kurtulamadıklarında ise devlet yerine kendilerini sorumlu hissetmelerine imkan vermesi sebebiyle olumsuz anlamda eleştirilmektedir. Soğuk savaş döneminin sol ideolojiyi bir tehdit olarak tanımladığı tarihten beri de yoksulların sosyalist hareketler için bir fırsat olduğu düşüncesi de bu uygulamanın uluslararası kuruluşlar tarafından destek almasını anlaşılır kılmaktadır (Şenses, 2013: 239). Modelin olumsuz anlamda eleştirildiği diğer bir boyut ise Muhammed Yunus'un piyasa işeyişini yanlış okuduğu üzerine olmuştur (Bateman, 2014: 7). Ekonomi ile ekonomik kalkınmayı teorisinde başarılı ayıramayan Yunus, talep tartışmasına girmeden yoksulları üretim sürecine dahil ederek emek arzı oluşturmasının ekonomik kalkınma sağlayıcına olan inancı arz ile talep arasındaki karşılıklı ilişkiyi de hatalı yorumlamaktadır. Ekonomide karşılığı bulunmayan arz sunumunun da piyasa krizine yol açacağını vurgulayan Bateman, söz konusu uygulamanın ekonomik kalkınmada devleti dışarıda tutarak gerçekleştirdiği okumanın da isabetsiz olduğunu vurgulamaktadır (Bateman, 2014: 12). Devletin refah dağıtan rolü kalkınma gibi makro ölçekli meselelerde bir aktör olabilmeyi başarırken uygulamanın hükümetlerin yüklerini hafifleteceğini vurgulayan yönü yaratılması hedeflenen girişimcilerin de aktör olmayı başaramayacak derecede küçük ölçekte kalacaklardır çünkü mikro girişimcilerdir.

Grameen Bankası'nın yoksullara sağladığı mikro krediler ve farklı sosyal sorunlarla mücadelede Muhammed Yunus'un Danone gibi kuruluşlarla kurduğu birliktelikler Grameen'in dünyada bir marka olmasına imkan sağlamıştır. Söz konusu marka bir yandan önemli bir mücadeleyi ifade ederken diğer yandan da kolektif bir bilinci temsil etmektedir. Grameen markasının dünya çapında konuşulmaya başlaması modelin çerçevesini de zorlamaktadır. Tümdengelim metodunun yol açtığı teorik uyumsuzluklar üzerine getirilen olumsuz eleştiriler yukarıda ifade edilmiş, burada tümevarım metodunun sebep olduğu saha uyum ve uyumsuzlukları ele alınacaktır.

Yoksullukla mücadelede kendi cebinden ödediği 27 dolardan başlayarak önce bir köyün daha sonra Bangladeş'in en sonunda da dünyanın yoksullarına el uzatan ve daha sonra diğer sosyal sorunlara uzanan Grameen modelinin gittikçe büyüyen ölçeği öncelikle tek başına bir uygulama başarısıdır. Ulaşılan yoksul sayısının yanında sağlanan kredi miktarları ve uygulamaya katılan ülke sayıları da başarının niceliksel ifadesidir.

Niceliksel yönden uygulamanın başarısını ifade eden diğ er bir mesele ise istihdam ve geri ödeme noktasında ortaya çıkan rakamlardır.

Mikrokredi uygulaması Bangladeş'in sınırlarını aşmış ve yerelden evrensele doğru yol almıştır ancak evrensel olabilme noktasında uygulamanın olumsuz eleştiriyi aldığı görülmektedir (Korkmaz, 2010: 297). Nitekim kadının toplumsal konumu üzerinden tanımlanan ve temel hedef olarak kadını seçen uygulama Bangladeş toplumunda görülenden farklılık taşıyan bölgelerde kadını başka türlü bağımlılıklara itmektedir. Erkek ve kadının ihtiyaçlarını kendisi veya ailesi için harcadıkları saptaması ve tarımsal üretimde etkili olabilecek mikro kredinin miktarı göreli yoksulluk kavramıyla ilişkili olarak şehirde yaşanan yeni yoksullukta etkisiz kalacak miktarda olması modelin evrensel bir okumaya ulaşması için cinsiyet ve üretim noktasında yeni okumalar getirmesi gerektiğini öne çıkarmaktadır. Nitelim Bangladeş kültüründe başkasının içinde çalışmanın hoş görülmediğini vurgulayan Molla ve arkadaşları (Molla vd., 2008:118) alınan kredilerin de yaptığı alan çalışmasında görüldüğü üzere amaç dışı kullanılarak temel ihtiyaç ve i  kurmak yerine  ocuğ nu evlendirmek veya sosyal bir takım dini merasimler için kullanıldığını ifade etmektedir (Molla vd., 2008: 117). Bunun yanında mikro kredi uygulamsının kar getirisi olabileceğini ve kredi avcısı şirketlerin kötüye kullanabileceği noktasında uyarılarda bulunan Yunus (2010: 52) endişesinde haklı çıktığı ve sosyal işletmeye dönmeyen bir çok işletmenin yoksulluktan rant sağladığı olumsuz anlamda uygulama boyutuna getirilen eleştiriler arasında sayılabilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Yoksulluk sorunu uluslararası alanda üzerinde en fazla mutabakata varılan ve Binyıl Kalkınma Hedefleri gibi belli aralıklarla uluslararası hedeflere konu olmayı başarmış özel toplumsal sorunlardan birisi olarak karşımızda durmaktadır. Köken olarak tarihi oldukça eski olan yoksulluk sorunu yaşanan döngüsel sebepler nedeniyle tekrar gündeme gelmektedir. Özellikle 1990-2000 yılları arasında üzerine uluslararası tartışmaların sıklık kazandığı yoksulluk meselesi, zamanla tartışmaların çeşitlilik kazanmasıyla birlikte birden fazla disiplinin alanına da girmiştir. İlk etapta üretim ilişkilerine dayalı iktisadi bir sorun olarak görülen yoksulluk, toplumsal alanda ürettiği kültürel kodları sebebiyle önce sosyolojinin daha sonra da bölüşüm ilişkileri bağlamında sosyal politika ve sosyal hizmet disiplinlerinin ilgi alanına girmiştir.

Literatürde disiplinlerarası niteliği sebebiyle yoksulluğun farklı şekillerde tanımlandığı görülmektedir. Bu doğrultuda yoksulluğun tanımlanmasında göz önünde bulundurulacak olan kıstasların yalnızca niceliksel verilere mi dayanacağı, yoksa niteliksel değerlendirmelerin de tanımlamaya dahil edilip edilemeyeceği öncelikli aşamadır. Niceliksel değerlendirmelerin esas alındığı mutlak yoksulluk tanımı her ne kadar diğerleri karşısında belirginleşiyor görünse de tanımlamadaki ihtiyaçlar süregelmiştir ve bu anlamda yoksulun sahip olduğu refah seviyesini göz ardı etmemeyi savunan göreceli yoksulluk tanımı da önemli bir itiraz niteliği taşımaktadır. Yoksulların sahip oldukları üzerinden tanımlamanın yanında sahip olmasına engel teşkil eden kaynaklardan mahrum olma durumunu ise insani yoksulluk tanımlaması literatüre kazandırmış ve yoksulluğun bir anlamda anlam doyumuna ulaşmasına imkan vermiştir.

Yoksulların kim olduklarının tanımlanması temel ve öncelikli bir tartışma olmakla birlikte yoksulluk durumu son derece karmaşık bir içeriğe sahip görünmektedir. Bu anlamda belli seviyede bir ekonomik gelirden mahrum olmanın ötesinde yoksulluk, kendi içinde yeniden üretilen kültürel bir duruma da işaret etmektedir. Özellikle bu konuda Lewis ve Türkdogan'ın yoksulluk kültürü üzerine yaptıkları çalışmalar önemli veriler sunmaktadır. Yoksulluğun söz konusu çok boyutluluğu ise yoksulluk tartışmalarının belli bağlamlarda yeniden gündemleşmesine yol açmaktadır. Buradan hareketle de dinamik bir tartışma alanı olduğu söylenebilecek olan yoksulluk, üretilen

belli kavramsal çalışmalarla birlikte çeşitli bağlamlarda yeniden tartışılır olmuştur. Söz gelimi yeni yoksulluk kavramsallaştırılması yeni şartların ortaya çıkardığı yeni dışlanma biçimlerine, çalışan yoksullar kavramsallaştırması ise çalışıyor olmalarına rağmen insanların yoksul olduklarına veya yoksulluklarından kurtulamadıklarına dikkat çekmiştir.

Yoksulluğun yeniden konuşulur olduğu belli tartışma zeminlerinden önemli birisi de son dönemde güç kazanan sosyal ekonomi alanıdır. İlk etapta kamu ve özel sektörün karşısında gönüllü kuruluşların ve sivil toplum örgütlerinin alanıyla ilişkilendirilse de sektörlerin bir aradalığını ifade eden ayrı bir ekonomi alanı olarak sosyal ekonomi, iktisat ile toplum arasında anlamlı bir uyumu incelemekte ve böylelikle kalkınma veya refah tartışmalarının daha toplumsal bir zeminde ilerlemesini savunmaktadır. Bu anlamda karını maksimize edici olmak yerine sahip olduğu sosyal ortamıyla birlikte tanımladığı insanı daha toplumsal kılmakta ve kurumların yerine getirmelerinde görevli oldukları toplumsal sorumluluklara dikkat çekmektedir. Bu yaklaşımıyla nesiller arası sürdürülebilir bir kalkınmayı savunan sosyal ekonomi, daha çok alternatif kalkınma söylemi olması yönüyle son dönemde ün kazanmıştır. Söz konusu daha toplumsal nitelikli kalkınma tartışmalarına ise toplumsal boyutta girişimcileri öne çıkararak katkı sağlayan sosyal ekonomi, bu anlamda bir alt alan olarak sosyal girişimciliğe kapı açmaktadır.

Sosyal girişimcilik son dönemde tartışmalarda güç kazanan bir mesele olmasına rağmen literatürde ilk çalışmalarına 1980’li yıllarda rastlanılmaktadır. Her ne kadar bu dönemde sosyal girişimci yerine “sivil girişimci” veya “kamu girişimcisi” şeklinde yakıştırmalar yapılsa da içerik olarak bu kavrmalar birbirini karşılamaktadır. Temelde girişimcilik prensiplerine başvurarak sosyal sorunlara yenilikçi bir yaklaşım getirmeyi ve üretilen sosyal fayda ile de sistem içinde kalarak toplumsal bir dönüşüm gerçekleştirmeyi ifade eden sosyal girişimcilik, ilerlemenin motoru olarak görülen girişimcilik kültürüne güç verdiği ve tarihsel olarak da konjonktüre uyum gösterdiği için neoliberal politikaların bir parçası olarak gösterilmektedir. Bunun yanında tanımlanmasının yeni olmasıyla birlikte yenilikçi yöntem kullanma yoluyla sosyal sorunlara derinlikli çözüm sunma biçimi olan sosyal girişimciliğin tarihsel köken olarak daha eskilere dayandırıldığı da düşünülmektedir.

Sosyal girişimcilik literatürü henüz gelişim aşamasında olması sebebiyle olgu üzerinde bir uzlaşımın bulunduğunu söylemek zordur. Bu noktada öncelikle sosyal girişimciliğin neyi ifade ettiği, sosyal girişimci diye nitelenen aktörün hangi niteliklere sahip olduğu ve bir eyleme sosyal girişim diyebilmek için hangi unsurları taşıması gerektiği tartışılmaktadır. Söz konusu tartışmaların somutlaşmasını ve karmaşıklığının azalmasını ise sosyal girişimciliği meydana getiren bileşenler sağlamaktadır. Her ne kadar bileşenler üzerine benzer şekilde yine bir uzlaşımın olmadığı görülse de lider, kaynak, sosyal sermaye, yenilikçi yöntem ve sosyal fayda bileşenlerinin sıklıkla ele alındığı söylenebilmektedir.

Sosyal sorunlarla mücadele noktasında etkili sonuçları olacağı vurgulanan sosyal girişimciliğin tartışmalarda, soyut bir zeminde önemli anlamlar yüklenerek işlenmesine rağmen bugüne kadar dayanaklarıyla temellendirilmediği görülmektedir. Bu anlamda yalnızca olgusal boyutta ve bir kaç etki üzerinden ele alınan sosyal girişimciliğin bir yaklaşım biçimine kaynak teşkil etmesi önem taşımaktadır. Bu çalışmada da genelde sosyal sorun özelde de yoksulluk üzerine bir müdahale biçimi olarak sunulabilecek olan sosyal girişimci yaklaşım literatüre kazandırılmaya çalışılmıştır. Bu noktada dolaylı ve doğrudan şekilde özetlenen yoksulluğa müdahale biçiminde sosyal girişimci yaklaşım, kamu harcamaları, reformlar ve mücadele programları olarak üç türünün herbiriyle ilişkilendirilebildiği için daha çok yoksulluğa doğrudan bir müdahale biçimi olarak görülebilir.

Literatürde görülen dağınıklığı burada bir araya getirilerek tanımlanan sosyal girişimci yaklaşımın özgün bir yaklaşım biçimi olarak öne çıkan üç işlevinin bulunduğunu söyleyebiliriz. Öncelikle sorunun çözümü için denenmemiş yöntemleri kullanan sosyal girişimci yaklaşım, sorunun anlık çözümü yerine derinlikli çözümüne odaklanarak sosyal inovasyon gerçekleştirir. Sosyal inovasyon burada sosyal alanda sağlanan yenilikçi dönüşümü ifade etmekte ve bu dönüşümle toplumdaki aksaklıkları gidermeyi amaçlamaktadır. İkinci öne çıkan işlevinde ise sosyal girişimcilik sosyal inovasyon sürecinde ortaya koyduğu çözüm aşamasında kamu, özel ve üçüncü sektörü bir araya getirerek sektörel birliktelik inşa etmektedir. Özellikle yoksulluk gibi çok boyutlu ve önemli bir sosyal sorunun çözümü için bir sektörün yeterli olmaktan uzak olan müdahalesini sosyal girişimci yaklaşım, kurduğu sektörel birliktelik yoluyla aşmayı

amaçlamaktadır. Sosyal girişimci yaklaşımın sosyal inovasyon ve sektörel birliktelik unsurları bir yandan yaklaşımı ifade ederken diğer taraftan olguyu tanımlamaktadır. Ancak söz konusu tanımlama soyut ve teorik düzeyde kalarak bir anlamda tartışmaya zemin ihtiyacı oluşturmaktadır. Bu noktada sosyal girişimciliğin sosyal sorunlarla mücadelede sosyal motivasyonunu girişimci yöntemlerle uygulamaya koyduğu zeminin sürdürülebilirlik unsuru tarafından somutlaştırıldığı söylenebilir. Bu üçüncü ve son işlevi ise sosyal girişimci yaklaşımın temel amaçlarını gerçekleştirme yolunda ortaya koyduğu çözümün katkısını ifade etmektedir. Bu anlamda yoksula destek sağlayacak olan kaynağın, toplam refahı sağlamada kalkınmanın ve sosyal alanı harekete geçirmede ilişki ağlarının devamlılığını içeren sürdürülebilirlik sosyal girişimci yaklaşımın öne çıkan özgün niteliklerindendir.

Sosyal girişimci yaklaşımın yoksulluk üzerinden çalışmada ifade edilen bileşenleri ve işlevleri, literatürde olgudan hareketle biriktirilen soyut tartışmalarından farklı olmamakla birlikte toparlayıcı olması yönüyle önemlidir. Ancak tartışmaların somutlaştırılmasının gerekliliği ise özellikle sosyal girişimcilik tartışmaları için önem arz etmektedir. Bu noktada çalışmanın ikinci temel hedefi olarak ele aldığı Bangladeşli Muhammed Yunus'un Grameen Mikrokredi modelini sosyal girişimcilik bağlamında okumak ise literatüre özgün ve anlamlı bir katkı sunacaktır.

Yaşadığı ülkedeki yoksulluğu yakından gözlemleyen iktisat profesörü Yunus, yanına aldığı öğrencileriyle birlikte Jobra köyü halkını örneklem olarak seçmiş ve burada daha sonra dünyaya hızla yayılacak olan “mikrokredi” sistemini kurmuştur. Dar gelirli insanlara küçük ölçekli krediler vermeyi ifade eden bu sistemle Yunus, yoksul insanları yardıma bağımlı kılmak yerine girişimciliklerini artırarak güçlendirmeyi amaçlamıştır. Muhammed Yunus'a 2006 yılında Nobel ödülü kazandıran bu mikrokredi sisteminin yoksulluk bağlamında çok defa çalışılmış olmasına rağmen sosyal girişimcilik bağlamında henüz çalışılmadığı görülmüştür. Literatürde sosyal girişimcilik üzerine önemli isimler arasında gösterilen Yunus, ifade edilenin aksine kurduğu sistemi için sosyal girişimcilik yakıştırmalarını kabul etmemekte ve kendi ürettiği “sosyal işletme” kavramını ortaya koymaktadır. Çünkü Yunus, sosyal girişimciliğin geniş bir yelpazeyi ifade ettiğini ve olguyu ele alan yazara bağımlı şekilde tanımladığını öne sürmektedir. Bu dağınıklık içinde kendisinin de sosyal girişimci olarak ifade edilmesinin mümkün

olabileceğini ifade eden Yunus, ortaya koyduğu model için ise sosyal işletme tanımlamasının daha yerinde olacağını savunmaktadır.

Yunus'un metinleri üzerine inceleme yapıldığında, sosyal girişimcilik ile ilgili sorunlarını ifade ettiği düşüncelerinin tarihsel olarak olgunun literatürde henüz gelişim aşamasında olduğu döneme denk düştüğü görülmektedir. Ancak geline nokta sosyal girişimciliğin literatürde sağlanan birikimi, söz konusu dağınıklığın uyumsuz tartışmalarını da dışarıda bırakmıştır. Bu çalışmanın temel amacı çerçevesinde Yunus'u ve modelini sosyal girişimcilik bağlamında ele aldığımızda ise birçok yönden benzerliklerin ortaya çıktığı görülmüştür. Özetle söylenebilir ki belirli niteliklere sahip liderin kaynaklar aracılığıyla toplumda var olan sosyal soruna daha önce hiç denenmemiş yöneme başvurarak sosyal fayda üretmesi anlamında sosyal girişimciliğe baktığımızda, Muhammed Yunus'un dolgun bir sosyal girişimci olarak kabul edilmesi gerektiği ortadadır. Ayrıca Yunus'un melez yapısı gereği birden fazla politik yaklaşımı içeren ve yoksulluğa doğrudan müdahale biçimi olarak görülebilecek olan sosyal girişimci yaklaşımın da başarılı bir örneğini ortaya koyduğu düşünülebilir. Diğer taraftan Yunus'un ortaya koyduğu yoksullukla mücadele modelinde görülen temel unsurların da sosyal girişimciliğin ifade olunan lider, kaynak, sosyal sermaye, yenilikçi yöntem ve sosyal fayda bileşenleriyle örtüştüğü görülmüştür. Ayrıca inovasyon sağlama, sektörel birliktelik kurma ve sürdürülebilir destek verme şeklinde toparlanabilecek olan sosyal girişimciliğin işlevlerinin de bu modelde anlamlı karşılıklarının bulunduğu metinde detaylı verilerle gösterilmiştir.

Genel olarak bu çalışma kapsamında, Muhammed Yunus'un sahip olduğu nitelikleri ve ortaya koyduğu yaklaşımıyla bir sosyal girişimci olarak ifade edilmesinin isabetli olacağı sonucuna varılmıştır. Diğer taraftan ortaya koyduğu Grameen Mikrokredi Modelinin söz konusu bağlamda sahip olduğu bileşenleri ve yerine getirdiği işlevleriyle sosyal girişimciliğin başarılı bir örneği olarak sunulabileceği ama bu modelin belli niteliklerini taşımakla birlikte sosyal girişimciliğin çerçevesinin dışına taşmakta olduğu da görülmüştür. Bu sebeple yalnızca mikrokredi uygulamasını sosyal girişimcilik bağlamında ele almanın şimdilik daha yerinde bir değerlendirme olacağı açıktır. Ancak Yunus'un ısrarının arka planında haklı noktalarının bulunduğu görülmekle birlikte bu çalışma yapılırken de sosyal girişimciliğin gelişim seyrinin sosyal işletmenin gelişim

seyriyle örtüşeceği ve iki güçlü olgudan birisinin dışarıda bırakılacağı kanaati oluşmuştur. Özellikle sosyal girişimcilik olgusunun kazandığı güç ivmesinin sosyal işletme olgusunu işlevsiz kılabilen potansiyele sahip olduğu görülmüştür. Sosyal girişimciliğin ilerleyen zamanda nasıl bir gelişim seyri izleyeceğini şimdiden ön görmek zordur, fakat Muhammed Yunus'un fikirleriyle ifade ettiği sosyal işletme ile olgunun seyrini olumlu yönde etkilemesi ise bu çalışmanın taşıdığı temel ümididir. Son olarak önemli bir potansiyele sahip olan sosyal girişimcilik olgusunun özelde yoksullukla genelde ise sosyal sorunlarla mücadelede etkin bir mücadele biçimi halini alabilmesi için güçlü kuramsal çalışmalara ihtiyacının olduğu saptanmıştır. Bu anlamda yapılacak olan derinlikli kuramsal çalışmaların sosyal girişimcilik olgusunun geçirdiği savrulmaları engelleyerek görünürdeki dağınıklığını gidermesi yönünde olumlu ve güçlü bir etki katacağı açıktır.

KAYNAKLAR

- ABAY, Ali Rıza; (2005), “Yoksulluk Kültürü Sempozyumu”, yayımlanmamış tebliğ.
- ABAY, Ali Rıza; (2004), “Bir Sosyal Politika Olarak Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışma Vakıflarının Yeri”, *Sivil Toplum Dergisi* 6-7, Edam, İstanbul.
- AÇIKGÖZ, Reşat; (2012), “Türkiye’de Yoksulluk Olgusu ve Toplumsal Yansımaları”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 1, Sayı: 1.
- AKDOĞAN, Argun A.; (2002), “Toplumsal Sermaye: Yeni Sağın Küresel Yüzü”, Editör: ÖZDEK, Y., *Yoksulluk Şiddet ve İnsan Hakları*, TODAİE, Ankara.
- AKSULAR, Arda Deniz; (2008), “Yoksullukla Mücadelede Sosyal Devletin Açmazı: STK’larla Beraber Geleneksel Toplumun Refah Anlayışına Bir Dönüş Mü?”, Editörler: TUNA, K., İ. Altan, A. Eren, Z. Güneş, *Uluslararası Yoksulluk Sempozyumu*, DEYAM, İstanbul
- ÖĞÜT, Adem ve Gökhan Özen; (2008), “Sürdürülebilir Kalkınmanın Sağlanması ve Sosyo-Ekonomik Yoksulluğun Giderilmesi Sürecinde Eko- Verimlilik Modeli: Örnek Uygulamalar”, Editörler: TUNA, K., İ. Altan, A. Eren, Z. Güneş, *Uluslararası Yoksulluk Sempozyumu*, DEYAM, İstanbul.
- AKTAN, Coşkun Can ve İstiklal Yaşar Vural; (2002), “Yoksulluk: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri”, Editör: AKTAN, C. C., *Yoksullukla Mücadele Stratejileri*, Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, Ankara.
- ALVORD, S. H., D. L. Brown ve C. W. Letts; (2004), “Social Entrepreneurship and Societal Transformation: An Exploratory Study”, *The Journal of Applied Behavioral Science*, Vol. 40, No. 3, pp: 260-282.
- ANDERSEN, Esping-Gosta; (1990), *The Three Worlds of Welfare Capitalism*, Polity Press, Cambridge

ANDERSEN, Esping-Gosta; (1999). “Social Risks and Welfare States”, Editörler: BUĞRA, A., Ç. Keyder, *Sosyal Politika Yazıları*, 4. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.

AUSTIN, James; H. Stevenson ve J. Wei-Skillern; (2006), “Social and Commercial Entrepreneurship: Same, Different, or Both?”, *Entrepreneurship: Theory and Practice Journal*, Baylor University, Vol. 30, pp. 1-22.

AYDEMİR, Mehmet Ali; (2011), *Sosyal Sermaye: Topluluk Duygusu ve Sosyal Sermaye Araştırması*, Çizgi Kitabevi, Konya.

BALCI, Ali; (2011), *Sosyal Bilimlerde Araştırma: Yöntem, Teknik ve İlkeler*, 9. Baskı, Pegem Akademi, Ankara.

BATEMAN, Milford; (2014), “The Rise and Fall of Muhammad Yunus and The Microcredit Model”, *International Development Studies*, Working Paper Series, January.

BAUMAN, Zygmunt; (1999), *Çalışma, Tüketici ve Yeni Yoksullar*, Çev., Ümit Öktem, Sarmal, İstanbul.

BESLER, Senem; (2010), “Sosyal Girişimcilik”, Editör: BESLER, S., *Sosyal Girişimcilik*, Beta Yayınevi, İstanbul

BIRCH, K. ve G. Whittam; (2006), “The Role of the Social Economy, Social Enterprise and Social Entrepreneurship in Sustainable Regional Development”, *Center for Public Policy for Regions*, Discussion Paper No. 12.

BİÇERLİ, Kemal; (2010), “Sosyal Girişimcilik ve İstihdam”, Editör: BESLER, S., *Sosyal Girişimcilik*, Beta, İstanbul.

BORINS, S; (2000), “Loose Cannons and Rule Breakers, or Enterprising Leaders? Some Evidence About Innovative Public Managers”, *Public Administration Review*, Vol. 60, pp: 498-507.

BRINCKERHOF, P.; (2000), *Social Entrepreneurship: The Art of Mission – Based Venture Development*, John Wiley Sons, New York.

BUĞRA, Ayşe ve Çağlar Keyder; (2003), *Yeni Yoksulluk ve Türkiye'nin Değişen Refah Rejimi*, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, Ankara.

BUĞRA, Ayşe ve Çağlar Keyder; (2010), *Sosyal Politika Yazıları*, 4. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.

BUĞRA, Ayşe; (2008), *Devlet ve İşadamları*, İletişim Yayınları, İstanbul.

BUĞRA, Ayşe; (2013), *Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye'de Sosyal Politika*, İletişim Yayınları, İstanbul.

BULUT, Çağrı, G. Aslan ve A. Araza; (2012), “Sosyal Girişimciliğin Kavramsal Çerçevesi”, *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, Yıl: 7, Sayı: 2.

DEES, G.; (1998a), “The Meaning of Social Entrepreneurship”, *The Kaufmann Center for Entrepreneurial Leadership and Ewing Marion Kaufmann Foundation Working Paper*.

DEES, G.; (1998b), “Enterprising Nonprofit”, *Harvard Business Review*, Vol. 76, pp: 55-67.

DEMİRBİLEK, Sevda; (2009), *Sosyal Politika Bağlamında Sosyal Hizmet*, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

DENİZALP, Hülya; (2009), *Toplumsal Dönüşüm İçin Sosyal Girişimcilik Rehberi*, 2. Baskı. Sivil Toplum Geliştirme Merkezi, Ankara.

DİNİ, Ali; (2008), “Competitive Approaches to Poverty and Poverty Alleviation Strategies”, Editörler: TUNA, K., İ. Altan, A. Eren, Z. Güneş, *Uluslararası Yoksulluk Sempozyumu*, DEYAM, İstanbul.

DÖNMEZ, Ali; (2008), *Sosyal Yardım Algısı ve Yoksulluk Kültürü: Türkiye’de Kamusal Sosyal Yardım Alanlarının Yardım Algısı ve Yoksulluk Kültürü Araştırması*, Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Ankara.

ERDOĞAN, Necmi; (2011), “Garibanların Dünyası Türkiye’de Yoksulların Kültürel Temsilleri Üzerine İlk Notlar”, Editör: ERDOĞAN, N., *Yoksulluk Halleri*, İletişim Yayınları, İstanbul.

ERSÖZ, Halis Yunus; (2011), *Sosyal Politikada Yerelleşme*. İstanbul Ticaret Odası Yayını, İstanbul.

FEAGIN, J. R.; (1972), “Poverty: We still believe that God helps those who help themselves”, *Psychology Today*, (November), pp: 101-129.

FERRERA, Maurizio; (2010), “Güney Avrupa Refah Modeli”, Editörler: BUĞRA, A. ve Ç. Keyder, *Sosyal Politika Yazıları*, s. 195-229, İletişim Yayınları, İstanbul.

FOWLER, A.; (2000). “NGDOs as a Moment in History: Beyond Aid to Social Entrepreneurship or Civic Innovation?”, *Third World Quarterly*, Vol. 21, No. 4, pp. 637-654.

FRIEDMAN, John; (1996), “Rethinking Poverty: Empowerment and Citizen Rights”, *International Social Science Journal: Poverty*, Blackwell Publishers, No. 148.

FUKUYAMA, Francis; (2005), *Güven: Sosyal Erdemler ve Refahın Yaratılması*, 3. Baskı, Çev., Ahmet Buğdaycı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

GLANCEY, K. ve R. McQuaid; (2000). *Entrepreneurial Economics*, St. Martin’s Press, New York

GOLOB, Urša, K. Podnar ve M. Lah; (2009). “Social Economy and Social Responsibility: Alternatives to Global Anarchy of Neoliberalism?”, *International Journal of Social Economics*, Vol. 36, No. 5, pp. 626-640.

GOUGH, Ian; (2010), “Güney Avrupa’da Sosyal Yardım”, Editörler: BUĞRA, A. ve Ç. Keyder, *Sosyal Politika Yazıları*, s. 231-260, İletişim Yayınları, İstanbul.

HAUGH, H.; (2005), “A Research Agenda for Social Entrepreneurship”, *Social Enterprise Journal*, Vol. 1, No. 1, pp. 1-12.

HENTON, D., J. Melville ve K. Wales; (1997), “The Age of the Civic Entrepreneur: Restoring Civil Society and Building Economic Community”. *National Civic Review*, Vol. 86, pp. 149–156.

IŞIK, Oğuz ve Melih Pınarcıoğlu; (2009), *Nöbetleşe Yoksulluk*, İletişim Yayınları, İstanbul.

JÜTTE, Robert; (2011), *Erken Modern Avrupada Yoksulluk ve Sapkınlık*, Çev., Bengü Kurtege Sefer, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul.

KARA, Fatma Zişan; (2010), “Güven Ekonomisi ve Sosyal Girişimcilik”, Editör: BESLER, S, *Sosyal Girişimcilik*, Beta Yayınevi, İstanbul.

KARATAY, Abdullah; (2010), “Türkiye’de Yoksulluk, Yoksullukta Değişmeler ve Sosyal Hizmetlerin Artan Önemi”, Editör: UYAN SEMERCİ, P., *İnsan Hakları İhlali Olarak Yoksulluk*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

KESGİN, Bedrettin; (2011), “Çalışma Yaşamında Değişen Yoksulluk: Çalışan Yoksullar”, *İş Ahlakı Dergisi*, 2011, Yıl: 4, Sayı: 7, s. 65-75.

KESGİN, Bedrettin; (2012), *Yoksulluğa Yerel Müdahale Sosyal Belediyecilik: Muhafazakar ve Sosyal Demokrat Perspektiften*, Ekin Yayın, Bursa.

KESGİN, Bedrettin; (2013), *Kamu Sosyal Politikalarında Sosyal Yardım*, Açılım Kitap, İstanbul.

KING, P. ve N. C. Robert; (1987), “Policy Entrepreneurs: Catalysts for Policy Innovation”, *Journal of State Government*, Vol. 60, pp. 172–178.

KONGAR, Emre; (2007), *Sosyal Çalışmaya Giriş*, SABEV, Ankara.

KORKMAZ, Cemil Hakan ; (2010), “Yoksullukla Mücadele Kalkınma İlişkisinde Sosyal Sermayenin Rolü”, Editör: KUNDURACI, N., *Uluslararası Yoksullukla Mücadele Stratejileri Sempozyumu: Deneyimler ve Fikirler*, Yıl: 2, s. 289-301.

KOTLER, Philip ve N. R. Lee; (2009), *Yoksulluğa Karşı Sosyal Pazarlama*, Çev., Zeynep Kökkaya Chalar, Kapital Kitapları, İstanbul.

KUNDURACI, Nevzat Fırat; (2010), “Yoksullukla Mücadele Kalkınma İlişkisinde Sosyal Sermayenin Rolü”, Editör: KUNDURACI, N., *Uluslararası Yoksullukla Mücadele Stratejileri Sempozyumu: Deneyimler ve Fikirler*, Yıl: 2, s. 175-183.

KÜMBÜL-GÜLER, Burcu; (2008), “Yoksullukla Mücadelede Sosyal Girişimcilik: Ashoka Üyelerinden Örnek Uygulamalar”, *I. Ulusal Çalışma İlişkileri Kongresi Bildiriler Kitabı*. 6-8 Kasım 2008, s. 816-838.

LAÇİNER, Ömer; (2011), “Bir Süreç ve Durum Olarak Yoksullaşmayı Sorgulamak”, Editör: ERDOĞAN, N., *Yoksulluk Halleri*, İletişim Yayınları, İstanbul.

LEADBEATER, C; (1997), *The Rise of the Social Entrepreneur*, Demos, London.

LEWIS, Oscar; (1972), *İşte Hayat (La Vida)*, E Yayınları.

LIGHT, P.; (2005), “Searching for Social Entrepreneur: Who might they be, where they might be found, what they do?”, Editör: R. Mosher-Williams, *Research on Social Entrepreneurship: Understanding and Contributing to an Emerging Field*, ARNOVA Occasional Paper Series. pp. 13-37.

LUMPKIN, G. T., T. W. Moss, D. M. Gras, S. Kato ve A. S. Amezcua; (2011), “Entrepreneurial processes in social contexts: how are they different, if at all?”, *Small Bus Econ*, Vol. 40, pp. 761–783.

MAIR, J. ve I. Marti; (2006), “Social Entrepreneurship Research: A Source of Explanation, Prediction, and Delight”, *Journal of World Business*, Vol. 41, pp. 36-44.

MARSHALL, R. S.; (2011), “Conceptualizing the International For-Profit Social Entrepreneur”, *Journal of Business Ethics*, Vol. 98, pp. 183-198.

MARSHALL, T. H. ve T. Bottomore; (2006), *Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar*, Çev., A. Kaya, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

MARTIN, R. L. ve S. Osberg; (2007). “Social Entrepreneurship: The Case for Definition”, *Stanford Social Innovation Review*. Spring 2007, pp. 28-39.

MASCA, Mahmut ve Mustafa Karagöl; (2008), “Küreselleşmenin Aktörleri, Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele Politikaları”, Editörler: TUNA, K., İ. Altan, A. Eren, Z. Güneş, *Uluslararası Yoksulluk Sempozyumu*, DEYAM, İstanbul.

MENGİ, Ayşegöl ve Nesrin Algan; (2003), *Küreselleşme ve Yerelleşme Çağında Bölgesel Sürdürülebilir Gelişme: AB ve Türkiye Örneği*, Siyasal Kitabevi

MOLLA, Rafiqul Islam; M. Alam ve Anu N. M. Wahid; (2008), “Questioning Bangladesh’s Microcredit”, *Journal Challenge*, Vol. 51, No. 6.

MORT, G. S., J. Weerawadena ve K. Carnegie; (2003), Social Entrepreneurship: Towards Conceptualisation, *International Journal of Nonprofit and Voluntary Sector Marketing*, Vol. 8, No. 1, pp. 76-88.

MOULAERT, Frank ve O. Ailenei; (2005), “Social Economy, Third Sector and Solidarity Relations: A Conceptual Synthesis from History to Present”, *Urban Studies*, Vol. 42, No. 11, pp. 2037–2053.

MURPHY, Patrick J. ve Susan M. Coombes; (2009), “A Model of Social Entrepreneurial Discovery”, *Journal of Business Ethics*, Vol. 87, pp. 325–336.

NECK, Heidi, C. Brush ve E. Allen; (2009), “The landscape of social entrepreneurship”, *Arthur M. Blank Center for Entrepreneurship*, Babson College, U.S.A.

NORUZI, R. M., H. J. Westover ve R. G. Rahimi; (2010), “An Exploration of Social Entrepreneurship in the Entrepreneurship Era”, *Asian Social Science*, June, Vol. 6, No. 6, pp. 759: 763.

OKTİK, Nurgün (Ed.); (2008), “Kavramsal ve Kuramsal Açından Yoksulluk”, Editör: OKTİK, N., *Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları*, Yakın Kitabevi, İzmir.

ÖZBUDUN, Sibel; (2002), “Küresel Bir “Yoksulluk Kültürü” Mü”, Editör: ÖZDEK, Y., *Yoksulluk Şiddet ve İnsan Hakları*, TODAİE, Ankara.

ÖZDEMİR, Süleyman; (2007), *Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti*, İTO Yayınları, İstanbul.

ÖZDEMİR, Bilge Kağan; (2010), “Sosyal Girişimcilik ve Sürdürülebilir Kalkınma”, Editör: BESLER, S., *Sosyal Girişimcilik*. Beta Yayınları, İstanbul.

PEREDO, A. M. ve M. Mclean; (2006), “Social Entrepreneurship: A Critical Review of the Concept”, *Journal of World Business*, Vol. 4, pp. 56-65.

PRABHU, G. N.; (1998), “Social Entrepreneurial Management. Leadership in Management”

ROBINSON, J.; (2006), “Navigating Social and Institutional Barriers to Market: How Social Entrepreneurs Identify and Evaluate Opportunities”, Editörler: J. Mair, J. Robinson ve K. Hockerts, *Social Entrepreneurship*, pp. 95-120.

RYAN, W. P. ; (1999), “The new landscape for nonprofits”. *Harvard Business Review*, Vol. 77, No. 1, pp. 127–136.

SMALLBONE, D., M. Evans, I. Ekanem ve S. Butters; (2001), “Researching Social Enterprise: Final Report to the Small Business Service”, *Centre for Enterprise and Economic Development Research*, Middlesex University Business School, UK.

SHAW, E., J. Shaw ve M. Wilson; (2002), “Unsung Entrepreneurs: Entrepreneurship for Social Gain”, *The Barclays Centre for Entrepreneurship*, University of Durham Business School, UK.

SHEAFOR, Bradford W. ve Charles J. Horejsi; (2014), *Sosyal Hizmet Uygulaması: Temel Teknikler ve İlkeler*, Nika, Ankara.

SILVER, Hilary; (1994), “Social Exclusion and Social Solidarity: Three Paradigms”, *International Labour Review*, Vol. 133, No. 5-6, pp. 531-578.

SINGER, Amy; (2002), *Osmanlı’da Hayırseverlik: Kudüs’te Bir Haseki Sultan İmareti*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

SMITH, Brett R., G. M. Kistruck ve B. Cannatelli; (2014), “The Impact of Moral Intensity and Desire for Control on Scaling Decisions in Social Entrepreneurship”, *J Bus Ethics*, Vol. 133, pp. 677- 689.

SMITH, Andrea E. ve Siena College Hunter; (2008), “Toward A Multidimensional Model Of Social Entrepreneurship: Definitions, Clarifications, And Theoretical Perspectives”, *Journal of Business & Economics Research*, June 2008, Vol. 6, No. 6.

ŞAN, Mustafa Kemal ve Rıdvan Şimşek; (2011), “Sosyal Sermaye Kavramının Tarihsel-Sosyolojik Arkapları”, *Akademik İncelemeler Dergisi*, Yıl: 6, Sayı: 1.

ŞENKAL, Abdülkadir; (2005), *Küreselleşme Sürecinde Sosyal Politika*, Alfa Yayınları, İstanbul.

ŞENSES, Fikret; (2013), *Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk*, İletişim Yayınları, İstanbul.

ŞENTÜRK, Murat; (2008), *Yoksulların Yaşam Stratejileri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ŞENTÜRK, Murat; (2009), “Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları”, *Sosyoloji Dergisi*, Yıl: 3, Sayı: 18, s. 205-233.

ŞİŞMAN, Yener; (2009), *Sosyal Hizmete Giriş*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.

TAN, W. L.; J. Williams ve T. M. Tan; (2005), “Defining the ‘Social’ in ‘Social Entrepreneurship’: Altruism and Entrepreneurship”. *International Entrepreneurship and Management Journal*, Vol. 1, pp. 353-365.

TAŞÇI, Faruk; (2010), *Sosyal Politikalarda Can Simidi Sosyal Yardım*, Nobel Yayın, Ankara.

TEATER, Barbra; (2015), *Sosyal Hizmet Kuram ve Yöntemleri: Uygulama İçin Bir Giriş*, Nika, Ankara.

TECİM, Erhan; (2011), *Sosyal Güven: Sosyal Sermaye ve Dindarlık Çalışması*, Çizgi Kitabevi, Ankara.

THEOBALD, R.; (1987). *Rapids of Change: Social Entrepreneurship in Turbulent Times*, IN: Knowledge Systems, Indianapolis.

THOMPSON, J., G. Alvy ve A. Lees; (2000), “Social Entrepreneurship - A New Look at the People and the Potential”, *Management Decision*, Vol. 38, No. 5, pp. 328-338.

THOMPSON, J. L.; (2002), “The World of the Social Entrepreneur”, *The International Journal of Public Sector Management*, Vol. 15, No. 5, pp. 412-431.

TOKOL, Aysen ve Yusuf Alper; (2012), *Sosyal Politika*, Dora, Bursa.

TREMBLAY, Crystal (2009), “Advancing the Social Economy for Socio-economic Development: International Perspectives”, Public Policy Paper Series, September 2009, No. 1.

TUNCEL, Cem Okan; (2012), *İnovasyon Sistemleri ve Ekonomik Gelişme: Bursa Bölgesi İmalat Sanayinde İnovasyon Süreçleri Üzerine Alan Araştırması*,

TÜRKDOĞAN, Orhan; (2006), *İstanbul Gece Kondu Kimliği*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

ÜZÜMCÜ, A., Ü. Çam ve F. P. Eşsiz; (2009), ”Yoksullukla Mücadelede Sosyal Sermaye ve Sosyal Girişimciliğin Önemi: Sivil Toplum Kuruluşlarının Katkıları Üzerine Bir Deneme”, Editörler: AKDEMİR, A. ve diğerleri, VI. *Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Bildirileri*, 23–25 Ekim 2009, pp. 427–443.

VANSANDT, Craig V., M. Sud ve C. Marme; (2009), “Enabling the Original Intent: Catalysts for Social Entrepreneurship”, *Journal of Business Ethics*, Vol. 90, pp. 419–428.

WADDOCK, S. A. ve E. J. Post; (1991), “Social Entrepreneurs and Catalytic Change”, *Public Administration Review*, Vol. 51, No. 5, pp. 393-401.

YILMAZ, Cevdet; (2010), *Risk Kapıyı Kırınca: Kentlerde Yoksulluk, Dayanışma, Güven ve Güvenlik*, Libra Kitap, İstanbul.

YUNUS, Muhammed; (2003), *Banker to the Poor: Micro-Lending and the Battle Against World Poverty*, PublicAffairs, New York.

YUNUS, Muhammed ve Karl Weber; (2010). *Sosyal İşletme Kurmak*. Doğan Kitap, İstanbul.

YUNUS, Muhammed ve Karl Weber; (2007), *Creating A World Without Poverty: Social Business and The Future of Capitalism*, PublicAffairs, New York.

YURDAKUL, Elif Meryem ve Abdullah Özdemir; (2009), "Yoksulluğun Azaltılmasında Sosyal Girişimciliğin Rolü: Aydın İli Mikro Kredi Uygulamaları", Editörler: AKDEMİR, A. ve diğerleri, VI. *Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Bildirileri*, 23–25 Ekim 2009.

ZAHRA, S. A., E. Gedajloviç, D. O. Neubaum ve J. M. Shulman; (2008), "Social Entrepreneurship: Domain, Contributions and Ethical Dilemmas", *University of Minnesota Conference on Ethics and Entrepreneurship*.

ZASTROW, Charles; (2014), *Sosyal Hizmete Giriş*, 2. baskı, Nika Yayınları, Ankara.

ÖZGEÇMİŞ

Lisans eğitimini 2008-2013 yılları arasında Marmara Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde tamamlayan Enver MENGÜ, lisansüstü eğitimini ise 2013 yılının Aralık ayında ÖYP sistemiyle Araştırma Görevlisi olarak göreve başladığı Yalova Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü'nde almaktadır.

